

HRVATSKI

TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
2. srpnja 1971.
godina I
broj 12
cijena 2 dinara

MJERILA OBNOVE

I

Mi smo odbacili neodgovornost i njene primamljive udobnosti, njen komfor, bezopasan i često briljantan: što još uvijek otvara mnoge mogućnosti rada, zaštićenog svojom besciljnošću. I prihvatili smo svrstavanje – kao pretpostavku sudjelovanja u burnim trenucima – ali bez opasnog poleta voluntarističke jednoznačne jasnoće: jer u svom djelovanju uračunavamo udjel neizvjesnosti, iznenađenja, paradoksalnog. Mi zato ne tražimo poravnanje u zadaćama, svodenje svih pothvata na neposredan odgovor pitanjima koja smo mi prihvatili: lucidnosti i fantaziji želimo osigurati pravo na podizanje njihovog luka preko naše bure! luka sna, luka nade, luka utopije. Jer u narodu, jer u društvu u kojem su one sluškinje, ljudi postaju sluge! Naše svrstavanje jest čin prihvaćanja odgovornosti u pothvatima obnove socijalizma u nas i u svijetu; u kojima se obnavlja i Hrvatska. Mi tako prihvaćamo svoju stvarnu sadašnjost i rad za nju, sadašnjost u kojoj prepoznajemo svoje porijeklo i svoje snove, svoja djela i svoje nade. A socijalizam jedino tako i može od zajedničke teorije postati zajednička praksa naroda: ispunjavajući njihove stvarne interese (kako upućuje Marx), a ne likvidirajući njihove razlike!

Smisao je »Hrvatskog tjednika« da u tome sudjeluje, kao u svakodnevnosti Hrvatske. On treba biti jedno od sredstava obnove, jedan od glasova koji je kritički potvrđuju. Taj program polazi od naše domovine, ali s ciljevima svih onih u jugoslavenskoj zajednici, koji obnovu prihvaćaju kao svoju, kao poštovanje svog vlastitog bića i bića drugih, kao naš rad za svijet, za njegovu sudbinu. Jer, jao zemlji u kojoj se za nju ništa ne može učiniti, a za druge može sve!

Nama je rad za obnovu rad za naše vlastito dostojanstvo. Ona ga pretpostavlja zajedno s raznolikošću od koje polazi, kao od povijesne materije u kojoj se socijalizam ostvaruje, mijenjajući je i sam od nje mijenjan. U toj konkretnosti novog dokazi zamjenjuju dogmatizam, razlozi direktive, sloboda nasilje moći: ona u odgovornost vraća volju osobe, koju je sve više smjenjivala poslušnost i oponašanje. Pothvati obnove

pretpostavljaju demokraciju, a njena mjerila važenje stvarnih razloga.

II

Krize što prate naš današnji trenutak nastaju zbog toga što se novo ocjenjuje i na stari način i sa starih stanovišta, još uvijek moćnih, još uvijek često jačih od dokaza i ravnodušnih prema njima. Raditi za obnovu i dalje znači izložiti se proizvoljnim sudovima »neformalnih grupa« za pritisak, sudovima onih, koji novo suzbijaju zato što nisu pripremljeni za njegova pitanja i smatraju ga opasnim za svoj položaj i njegove privilegije. Oni nastoje pothvatima obnove postupno nametnuti grešnu svijest koja paralizira, događaje u kojima će degenerirati izgubivši polet i snagu. Zato u novom uvijek traže pogreške, proglašavaju ih diverzijama i tako obnovu uvode u dramatične okolnosti, koje zahtijevaju radikalne administrativne intervencije: što bi suspendiralo svaku promjenu. To je staro lukavstvo i njegova stara metoda konstruiranja opasnosti za socijalizam, opasnosti koje opravdavaju zaustavljanje napretka u skladu s njihovim privatnim interesima; sve do nostalgije za kultom!

III

Prihativši rad za novo, mi smo prihvatili i sve njegove pogodbe, i sve njegove posljedice. Naše pouzdanje o obnovu nema što skrivati: jer je napredovanje socijalizma napredovanje časničkih okolnosti čovjekovog života, njegovog dostojanstva. I zato nas iznenađuju i rastužuju – jer i naše je srce prisutno u našim pothvatima i kuca prema njihovoj sudbini! – neki prigovori, koji nam se stavljaju u ime novoga. Ali ne zbog toga što mislimo da ne griješimo! Mi mogućnost pogreške uvijek pretpostavljamo, ma koliko je izbjegavali. Ona je pratilica svih čovjekovih djela, ona ih i čini ljudskim! jer savršeno je samo san čovjekove patnje, ili ludost njegove oholosti! Nas pogađaju namjere i razlozi koji nam se u tim prigovorima pripisuju. Oni dovode u pitanje naše dostojan-

stvo, moralne osnove našeg djelovanja, naše odgovornosti. Jer, prigovoriti nekome da poziva na hajku iz nacionalnih razloga, to ne znači samo političku osudu, nego i osporavanje etičnosti onoga što čini. Ta ocjena govori o moralnoj bolesti, koja izaziva tjeskobu na samu pomisao o njenim mogućim posljedicama... A puki je slučaj, moguć upravo zato što smo djelovali u slobodi svog moraliteta – toliko, da nas je zanimala samo istina! – postao osnova te za nas dramatične osude. Sve što nakon nje slijedi postaje samo materijal, koji ništa ne mijenja: čak i da je pozitivno ocijenjen, ne bi nam mogao pomoći; ni nama, ni našem radu! Jer, kako bi onaj tko se predao isključivo nacionalnim razlozima i samo u njihovo ime djeluje, sve do izravne prozivke i hajke, kako bi on mogao vjerovati u dogovor?! i širiti povjerenje koje mu je potrebno?!

Ali mi ne odustajemo! jer mi smo baštinci morala one divne priče o mladiću, koji je vrijednost svoje zarade mjerio na vodi: vjerujući da časno zarađeni novac neće potonuti! To ne znači da mi očekujemo čudo kao svjedoka. Mi samo vjerujemo u pouku da časne namjere moraju biti ustrajne...

IV

I zato jesmo za dogovor! Ne samo zbog Hrvatske i Jugoslavije: mi ga zastupamo kao način razrješavanja konfliktnih situacija u svakoj prilici, način koji čovjeku omogućuje da u njima sačuva i svoje dostojanstvo i svoju nadu istodobno. Kao politička formula, dogovaranje samo prihvaća tu opću mogućnost i njene posljedice: već u nas prakticirajući jednu zamisao, koja je za mnoge još ideal, koja je svima tako potrebna.

I zato ćemo raditi za slobodu novoga! Ne samo radi Hrvatske i Jugoslavije: nastojat ćemo je osigurati, jer samo preko nje obnova obuhvaća svu materiju našeg života, pripremljenu u izboru naše povijesti, razrješavajući u raznolikosti teškoće tradicionalnog socijalizma, teškoće koje nisu samo naše. A tako i veličina prošlosti postaje sudionik u današnjem napredovanju.

KADA NOVA BOLNICA U ZAGREBU

str. 3.

AKADEMIKA ČUBRIL- VIĆA NAUK(A)

str. 4.

BOGATSTVO NINA

str. 12-13.

SPOMENICI HRVATSKE KULTURE

str. 14-15.

IZLOŽBA EDE MURTIĆA

str. 19.

KADA NOVA BOLNICA U ZAGREBU?

Izgradnja nove bolnice životno je pitanje grada Zagreba. Naprosto stoga što se u proteklih 30 godina broj stanovnika grada više nego udvostručio, a istodobno nije podignuta niti jedna nova bolnica. (Bolnica Rebro, kao posljednja, sagrađena je još 1939. Dakle, današnji bolnički kapaciteti jednaki su predratnim.)

Na području grada Zagreba djeluju samo četiri opće bolnice: Klinički bolnički centar; »Dr Mladen Stojanović«; »Dr Josip Kajfeš«; »Dr Ozren Novosel«. Osim općih, djeluju i tri specijalizirane bolnice: Bolnica za zarazne bolesti; Institut za zaštitu majke i djece; Traumatoška bolnica.

Bolnice su pretrpane. Dok u njima, po svjetskim standardima, ima mjesta za 3445 kreveta, na dan 1. I. 1970. god. bilo je u njima 4307 kreveta. To praktički znači da je 862 kreveta ugrađeno u bolesničke sobe i hodnike, mimo standarda i na uštrbnje i komforna bolesnika. Prema postojećim kapacitetima u zagrebačkim bolnicama, imamo svega 59,8 kreveta na svakih 10.000 stanovnika. A u većini evropskih zemalja 95 kreveta na 10.000 stanovnika predstavlja neophodan minimum. To se pogotovu odnosi na takav medicinski centar kakav je Zagreb bio i kakav bi morao biti.

Uzimajući u obzir broj stanovnika koji žive na području Zagreba, bilo bi potrebno da u zagrebačkim bolnicama danas bude 5700 kreveta uz normativ od 95 kreveta na svakih 10.000 stanovnika. Dakle, nedostaje nam ukupno 2255 kreveta! Kako će koncem stoljeća Zagreb vjerojatno imati 1.000.000 stanovnika tada će biti potrebno čak 9500 bolničkih kreveta. Ostaje nam dakle, da u roku od 30 godina sagrađimo ne jednu, nego nekoliko novih bolnica sa 6055 kreveta!

Nešto je ipak učinjeno — planovi!

Ne možemo reći da do sada nije baš ništa učinjeno u pogledu gradnje nove zagrebačke bolnice; radeni su naime — planovi.

1962. god. na inicijativu ondašnjeg Savjeta za narodno zdravlje, Narodnog odbora grada Zagreba izrađen je elaborat »Obrazloženje gradnje predloženih bolničkih kapaciteta s aspekta demografske situacije i zdravstvenog stanja naroda«. U tom je elaboratu utvrđeno da je potrebna gradnja bolnice kapaciteta 1311 bolničkih kreveta. 1963. god. izradila je grupa stručnjaka »Građevni program za izgradnju nove bolnice u južnom Zagrebu«. Pripremni radovi na izgradnji nove bolnice počeli su 1964. god. zapinjati zbog nedostatka financijskih sredstava. da bi 1965. god. bili definitivno obustavljeni.

U materijalima za sjednicu Gradskog vijeća Skupštine grada Zagreba, koja je održana 26. svibnja 1971. god., štampan je i »Orientacioni plan pripremnih radova« za izgradnju bolnice. Cijeli »Orientacioni plan...« nejasan je i neodređen, pa je opravdano postaviti pitanje: žele li doista njegovi autori izgradnju nove bolnice ili ne žele? Jer, kako inače protumačiti podatak da je tim »planom« predviđeno da pripremni radovi počnu 1. siječnja ove godine, a plan se prezentira Gradskoj skupštini tek u svibnju!

Kako osim toga protumačiti da bi, po tom planu, pripremni radovi imali trajati punih godinu i pol. tj. od 1. I. 1971. — 30. VI. 1972. god. a javni natječaj za izradu idejnog projekta nove bolnice raspisao bi se tek — 1. srpnja 1972. godine!

Budući da pripremni radovi još nisu započeli, a Gradsko vijeće na sjednici 26. V. ove god. nije stiglo raspravljati o bolnici, zanima nas kako će se dugo odgađati početak izgradnje nove bolnice u Zagrebu? Osim toga, na već oprobani način (kao i s hotelima), sve skupa se odgađa i uvjetuje prethodnim javnim diskusijama.

Međutim, o tome zašto ta »javna diskusija« nije već do sada održana, možemo samo nagadati.

Za razmišljanje

Osim zbog nemara ili nesposobnosti onih koji bi trebali inicirati i voditi gradnju nove bolnice, sve bi ponovno moglo zapeti i zbog nedostatka financijskih sredstava. Izgradnja moderne opće bolnice prema približnim predracunama stoji oko 400.000 novih dinara po bolničkom krevetu, što znači da je za gradnju bolnice od 1200 kreveta, koja bi samo djelomično nadoknadila nedostatak bolesničkih kreveta, potrebno osigurati ukupno 480.000.000 novih dinara. Ta sredstva valjalo bi osigurati u vremenskom razdoblju od 6—7 godina. No posve je nejasno tko bi ta sredstva mogao osigurati, ako se već dosad u Zagrebu nije moglo naći novaca za tako kapitalan objekt?

Zagreb više nije značajno međunarodno medicinsko središte. To zlatno doba danas je, na žalost, samo lijepa uspomena. U pomanjkanju bolničkog prostora zapostavljeni su inače neophodni poliklinički, laboratorijski, znanstveni i nastavni kapaciteti. Time je u posljednjih 30 godina neprestano ugrožavan razvoj medicinske znanosti, ne samo u Zagrebu nego i u SRH. Može li se dakle dopustiti da zagrebačka i hrvatska medicinska znanost i praksa stagniraju još koje desetljeće? Nisu li ovdje potrebni hitni zahvati Grada i Republike? Možemo li dopustiti da netko odlaze brzo izgradnju nove bolnice? I tko je kriv što već nisu izgrađeni detaljni planovi za izgradnju nove bolnice i što radovi nisu već u toku?

Ivan Cerovac

ĐAČKI DOMOVI — PASTORČAD

U gradu Zagrebu djeluje 18 domova, od kojih samo pet odgovara podnošljivim uvjetima stanovanja. Svi su domovi pretrpani i u tri četvrtine domova sanitarni blokovi ne zadovoljavaju kapacitete. Inventar je u većini domova oštećen i trebalo bi ga kompletno izmijeniti, a to iziskuje velike troškove. U šest domova nema centralnog grijanja. U mnogim domovima prokišnjavaju krovovi, sanitarni uređaji su u kvaru.

Nedostatak domskog prostora, nizak standard stanovanja, loša struktura odgojnog kadra, veliki materijalni izdaci roditelja i krajnja nebriga društva — prigovori su učenika u gotovo svim domovima u Zagrebu.

Izveštaji pljušte na sve strane, ali se situacija u preostalim 18 domova ne popravlja. (U Zagrebu su 1964. bila 24 doma sa 3500 učenika, a danas ih ima 18 sa 3629 učenika).

U 1970. trebalo je sanirati stanje u 4 krajnje ugrožena doma. Novac, koji je trebala dati zajednica, nije u potpunosti stigao niti u 1971. Što će biti s onima koji su novac čekali u 1971. i s onima kojima treba doći u 1972?

Ta i slična pitanja muče uprave domova.

U učenici traže rješenja, imaju svoje zahtjeve. U otvorenom pismu što ga je Sabor učenika uputio Izvršnom odboru Republičke zajednice za financiranje obrazovanja piše:

»U raspravi koju smo vodili zauzet je stav da je Republička zajednica direktno najodgovornija za održavanje postojećeg stanja u dačkih domovima i da se ponaša krajnje neodgovorno i interno ne realizirajući intencije Zakona o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj.«

Svaki učenik danas snosi oko 400 do 450 dinara mjesečno za troškove stanovanja. Iz uplata se nabavlja hrana, oprema i plaće tehničkom osoblju. Jasno je, međutim, da se iz ovih uplata ne može odvajati za nabavu opreme, manje popravke i slično. A novac i dalje ne stiže.

U domovima se obrazuju većinom djeca radničkog i seoskog podrijetla (1414 radničke djece i 1170 seoske), ostali su iz činovničkih i drugih obitelji. Od svih učenika smještenih u domovima 1387 učenici su u privredi, 2162 — učenici srednjih stručnih škola, a samo je 80 učenika gimnazije.

Većinom su to, dakle, radnička djeca, a ona zbog niskih osobnih dohoda svojih roditelja ne bi smjela biti ograničena u životnom napredovanju. A ipak podaci govore drukčije.

Nije li zabrinjavajuće da u socijalističkoj Jugoslaviji na visokim i višim školama ima samo 13% studenata djece iz radničkih obitelji? Podaci iz kapitalističkih zemalja kazuju drukčije postotke.

U Sjedinjenim Američkim Državama 30% studenata djeca su radnika, u Engleskoj 25%.

Ne bi li baš srednjoškolski domovi morali te mlade ljude pripremiti za daljnje školovanje? Ako nebriga našeg društva potraje domovi će se i dalje zatvarati. Sanitarna komisija neće godinama »zmiriti«, pa djeca naših radnika ne samo da će se u još manjem postotku upisivati na više i visoke škole nego se neće moći upisati ni u srednju školu.

Kako dalje?

Predsjednica Zajednica domova za grad Zagreb, Ljerka Smrček, predlaže domovima da se prema strukturama integriraju s centrima za izobrazbu.

Posjetili smo dom »Rade Končar«, koji je vezan za Centar za obrazovanje. Učenici žive u dobrim uvjetima. Iako je i ovaj dom prenapučen, u spavaonicama su izvrsni ležajevi. Blagovaonica je velika i zračna, a jelovnik istaknut unaprijed za cijeli mjesec. Učenici imaju nogometno i košarkaško igralište, a stolovi za stolni tenis uvijek su zauzeti.

Razgovarali smo s grupom učenika. Zadovoljni su da su baš u ovom domu. Imaju svoje učeničko upravljanje, a njih 70 od ukupno 200 prima kredite. Dio sredstava za kredite daje poduzeće »Rade Končar«.

Rješenje je, dakle, djelomice u integraciji s centrima za izobrazbu. Ali centara nema toliko koliko ima domova. Ne bi li se mačuhinski odnos zajednice prema domovima morao konačno izmijeniti? Jer, ne zaboravimo da se upravo tu izobrazava kadar koji je toliko potreban našoj republici i našem gradu.

Treba se zamisliti i nad riječima direktora Građevinskog centra, a tu se izobrazavaju djeca iz naših pasivnih krajeva, gdje postaju kvalificirani, visokokvalificirani radnici i tehničari: »Mi školujemo kadar da ne ode u Njemačku.«

Ileana Panjkota

RAZLIKE U INTERESIMA

»Privredni pregled«, beogradski informativni privredni dnevnik u svom broju od 14. lipnja komentira s gotovo mjesec dana zakašnjenja, međurepubličke razgovore održane prilikom posjete delegacije SR Srbije Hrvatskoj. Očito je da je »Privredni pregled« pričekao autorizirano izlaganje Jakova Blaževića u Saboru SR Hrvatske o toj posjeti i razgovorima, jer u svom komentaru gotovo doslovce koristi neke Blaževićeve formulacije.

Komentiraju se istaknuti vitalni interesi Hrvatske u vezi s deviznim režimom koji bi trebalo postaviti tako da stimulira izvoz, omogućiti konvertibilnost dinara, šire uključivanje Jugoslavije u međunarodnu podjelu rada i kompletiranje dohotka realno valoriziranim deviznim dohotkom, i s tim u vezi se kaže: »Od strane delegacije SR Srbije uvažen je vitalni interes Hrvatske, ali nije dato i zeleno svjetlo za hrvatsku koncepciju za rešenje deviznog režima«. Ovaj zaključak znatno je tvrdi i više zabrinjava od onoga kako je predsjednik Sabora Blažević interpretirao stav delegacije Srbije.

Za hrvatski prijedlog o federalizaciji saveznih banaka »Privredni pregled« konstatira da su »Predstavnicima SR Srbije naglasili da je ovo vrlo delikatno pitanje za čije rešenje postoji više različitih predloga i pogleda«. Predsjednik Blažević je u Saboru o istom pitanju rekao: »Delegacija SR Srbije smatra ovo pitanje vrlo teškim«.

U nastavku »Privredni pregled« sa zadovoljstvom konstatira: »Stvorena je atmosfera uzajamnog poverenja«. I odmah zatim: »Konstatovane su razlike i to objektivne razlike interesa«. Prema Blaževićem izlaganju u Saboru, drug Marković, predsjednik Skupštine SR Srbije, u svojoj zaključnoj riječi rekao je i ovo: »Naravno, konstatirane su i to objektivne, razlike interesa, ali nije nam ni bio cilj da tog momenta potpuno ujednačimo gledišta i da stvari riješimo danas«. Na kraju »Privredni pregled« govori o tome kako su se delegacije Srbije i Hrvatske dogovorile, da treba tražiti zajednička rješenja usuglašavanjem, bez naglasavanja. Činjenica da su otvoreno konstatirane razlike u interesima Hrvatske i Srbije kada se radi o deviznom režimu i organizaciji banaka, a da sva sporna pitanja treba rješavati usuglašavanjem bez naglasavanja, kvalitetan su korak naprijed. No, kada se radi o deviznom režimu i organizaciji banaka pitanje je ne će li inzistiranje na razlikama i interesima donijeti veće štete i onima koji misle da je u njihovom interesu zadržati postojeći devizni režim i organizaciju banaka što je duže moguće. Utoliko više što i postojeće procjene mogu biti pogrešne.

Iz čega proizlaze objektivne razlike u interesima što se tiče deviznog režima može se vidjeti i iz komentara »NIN-a«, u broju od 20. lipnja, pod naslovom »Stabilizacija«. Tu se kaže da stvari stoje dosta traljavo, jer je robni deficit s inozemstvom za prvih 5 mjeseci ove godine iznosio otprilike 680 milijuna dolara i, ako se tako nastavi, do kraja bi godine dostigao sumu od milijardu i 500 milijuna dolara. »NIN« za takovu situaciju odmah nalazi sljedeću utjehu: »Bilo bi to doista odveć mnogo. Izvesnu utehu, međutim, pruža podatak da su prihodi od usluga inostranstvu u znatnom porastu (turizam, doznake naših radnika privremeno zaposlenih u inostranstvu, saobraćaj, građevinska operativna u drugim zemljama, itd.)«. Polaziti u procjenama interesa od mogućnosti pokrića deficita stvarnog gospodarski neopravdanim uvozom, deviznim doznakama radnika iz inozemstva, ne samo da nije u skladu s načelima razdiobe prema rezultatima rada, već je i vrlo opasno po naš daljnji gospodarski razvitak. Na taj se način, naime, ne samo podržavaju neracionalne proizvodne strukture već se zbog mogućnosti zarade korištenjem inozemnih sirovina na račun tuđeg rada, potiče proširenje djelatnosti takvih nepoželjnih proizvođača. Istodobno se sve više destimulira proizvodnja za izvoz koja stagnira i opada, čime se još više povećava naš robni deficit u razmjeni s inozemstvom.

Hrvatska, očito, mora izraditi potpunu bilancu svih svojih interesa, pokazati kakvo zadovoljavanje interesa drugih proizlazi iz njenih prijedloga, ne samo danas nego i u budućnosti. Možda će se tako lakše upaliti »zeleno svjetlo« i za novi devizni režim. Ako se pak ustraje na postojećem biti će još više ugroženi stvarni interesi svih. Svatko će, dakako, nastojati da prođe što bolje, bez obzira na to kako će nam svima biti. Kao što se sada npr. pjesak u okolicu Zagreba dovozi iz Italije, a čelični ingoti u preradu u Smederevo iz više tisuća kilometara daleke Karagande.

Da je to u interesu onih koji na taj način zgrću novac sasvim je sigurno, ali isto tako je sigurno da nije u interesu, cijele zajednice kojoj se time povećava robni deficit, jača inflatorni trend i snaži opća nestabilnost.

Hrvoje Šošić

NIN-ovo pučko učilište

AKADEMIKA

ČUBRILLOVIĆA NAUKA

Sakrivši se iza lica znanosti i uza skute visokog autoriteta jednog akademika, upriličio je NIN u broju od 20. lipnja čitav rafal 'čoraka', obilato podmazan gesto-grimasama posve političkih primisli — u intervjuu s poznatim povjesničarom (donedavna sveuč. profesorom u Beogradu), djelomice i političkim radnikom u međuračju i poraču, uvaženim sudionikom u sarajevskome atentatu 1914. godine, dr. VASOM ČUBRILLOVIĆEM.

Našlov je opsežnu razgovoru: ISTORIJA NA ISPITU. Ispitna klupa, međutim, koju je pripremio NIN i uz katedru posadio ak. Čubrilovića očito je poslužila kao, tek loš zakrbuljena, optuženička klupa. Za koga i kako, valja mi upozoriti.

Razgovaralo se o problemima i stanju u historiografiji, i o oprečnim sudovima, prošlosti i sadašnjici, novoj i staroj Jugoslaviji, o jeziku i nacionalizmu. Kako? Čujmo ak. Čubrilovića. »Trudio sam se da budem što neprikladniji. Iznalazio sam, kako u životu našeg društva i naše države tako i u životu naše historijske nauke, ono što ih vuče napred i nastojao da utvrdim prepreke koje stoje na putu njihovom opštem progresu.«

Trudit ću se pokazati kako se doista pravi smisao izrečenoga odnosi spram ove samoocjene:

O »jugoslovenskoj historiografiji« ...

Ak. Čubrilović sustavno rabi sintagmu »jugoslovenska historiografija«. Dužnost mi je upozoriti da je sintagma isto tako na razini nepostojećega kao i, uzimimo, »jugoslovenska kultura« (u kulturu u širem smislu vjerojatno spada i znanost povijesti) no time ne mislim da je riječ tek o pukoj nepreciznosti u nazivlju: ak. Čubrilović jasno reče da »usklađujući opšte s posebnim, u kerupnim crtama uzevši, jugoslovenska je historiografija uvek nalazila osnove za stvaranje ujednačenih sudova«. Znatiželjan sam: nisu li spomenute dvije sintagme, baš usklađujući opšte s posebnim, — i bile tako vjernim signalom jugoslovenstvujućih mitologija predratnog i, na žalost, donedavnog vremena? No, eto »metafizike« jednog naopakog stava: ako nakon balade o »opštem i posebnom« još spomenemo i »ujednačene sudove«, nisu li to sudovi koji prije toga (tj. »usklađivanja«) nisu bili »ujednačeni«, pa ih je baš stoga takvima netko učinio? Jasno je: ovo je formulacija diplomatskog saopćenja — kada je štošta sporno. Nije li u znanost dospjela stoga što se prisilom usklađivalo »opšte s posebnim«? No, ak. Čubrilovića zanima i nešto drugo. To »nešto« nije baš nevažno:

... o godini 1918., te o volji za shematizmom

Skinut će sumnju sa stručnjakâ, historičarâ: oni su »ujednačili stavove«; no, vodu ipak netko muti: nestručnjaci, kaže nam uvaženi povjesničar, a među njima i »neki naši javni radnici«. Koji? — nismo saznali. Vjerujemo međutim da se na Terzićevu knjigu o aprilskom slomu nije mislilo.

Neke politički štetne diskusije, smatra dalje ak. Čubrilović, zapodjele su se kad je bila riječ o »progresivnosti i neprogresivnosti stvaranja jugoslovenske države 1918.«. Prema njemu, »za jugoslovenske historičare« ona je »plod historijskog razvoja i borbe za nezavisnost njenih naroda, nastala je i »voljom tih naroda, a, pre svega, kroz težnje njene radničke klase«. Stoga »savremena jugoslovenska historiografija« niječe teoriju o »versajskoj Jugoslaviji«, teoriju prema kojoj su Jugoslaviju »stvorile kapitalističke zapadne sile«.

Bit će da u toj metodologiji nešto nije u redu: već je unaprijed jasno da će se suvremeni i neupućeni čitatelj odmah prikloniti sudu o »progresivnosti«, jer su zasigurno simpatičniji i uvjerljiviji »volja naroda i težnje radničke klase« nego interesi zapadnih kapitalističkih sila. No takav će se čitatelj naći u zbrci koja ništa ne kazuje o zbiljskoj problematici državnoga ujedinjenja godine 1918. jer je pitanje neispravno postavljeno. Kao što je znano, zamisao o zajedničkoj državi javila se u čistu obliku jugoslovenske misli ponajprije u Hrvatskoj, zasigurno mišljena idealno kao razrješenje geo-političkog položaja i hrvatskog i ostalih naroda, stiješnjih u klješta velikih sila i njihovih interesa; kao takva, koju će tu zbiljsku situaciju razriješiti (bar djelomice) u cilju nacionalnoga oslobođenja, dakako da je i bila i jest i danas progresivnom. No, nije se »voljom naroda i kroz težnje radničke klase«, nego upravo bez obzira na njih zbilje ono što se 1918. godine oktobralo — a bilo je to — sam će Čubrilović reći: »kapitalistička, buržoaska, centralistička rukovodena i, zato, hegemonistička država«.

Lažna je to dilema, i posve je neznatstveno iz konteksta ukupnosti zbilje »izvući« sam akt stvaranja (pa nije riječ, zaboga, o umjetničkom, kreativnom činul) i proglasiti ga progresivnim po sebi, a sve ono iza njega, vjerojatno tek nekoliko sati nakon 'tina kreacije', kvaiificirati kao crni mrak i jad. Ne možemo prognozirati i nećemo, »što bi bilo da je bilo«, no ustvrditi nam je, bez ikakvih »hintergedanka«, povijesnu činjenicu da je versajski sustav i te kako podupirao upravo ONAKVU južnoslovensku državnu tvorbu kakva je bila od 1. prosinca 1918. do 6. travnja 1941. godine; za njeno unutarnje preustrojstvo bilo u političkom bilo u društvenom smislu imale su te versajske sile isto tako malo interesa kao i za napredak Sovjetskoga Saveza. Impostiranje problema stvaranja prve zajedničke države u sferu dileme između »progresivnog« i »neprogresivnog« posve je krivo i promašeno, a znanstveno se nikako ne može argumentirati.

No, neće biti da ak. Čubrilović to govori samo stoga što možda misli da je takva impostacija ipak znanstveno opravdana. Uzimajući »progresivnost« kao premisu sans doute, reći će: »da ovu državu radnička klasa nije htjela, ne bi, pod vodstvom KPJ povelja, 1941. godine, narodnooslobodilački rat...« Začuđuje takav shematizam, jer se on ne susreće čak ni u osnovnoškolskim priručnicima: akademiku je poznata brojčana snaga Partije 1941, isto tako i brojnost i konkretno biće radničke klase tada u Jugoslaviji; znano mu je koja je bila najbrojnija vojska oslobodilačkog rata i Revolucije; zasigurno znađe i premise, kažimo borbene parole, pod kojima je Partija povelja ustanak i odgovorila svom historijskom zadatku, pridobivši narode za aktivnu borbu. Ak. Čubrilović šuti o tomu da bi se tada s premisama o »jugoslovenskom jedinstvu« postigao suprotan cilj. Jer je ono neodoljivo — vjerojatno ponajviše najugroženije društvene grupe — podsjećalo na iskustvo netom (iznutra) rasute tvorbe (i u klasnom i u nacionalnom aspektu). Očito, u ovakvu kontekstu historik Čubrilović ne nalazi oportunistički činjenicu da su se partizani, diljem Jugoslavije, borili pod svojim nacionalnim zastavama; to nije bila tek puka slučajnost. Koju je to onda OVU državu radnička klasa htjela? Sve ovo njegovo doduše protuslovi povijesnoj istini, ali je potrebno da bi izlaganje bilo tečno. Evo zašto:

Metafizika »etničkog srodstva«

U nekoliko će rečenica, različito oblikovanim tvrdnjama, akademik Čubrilović varirati jednu te istu tvrdnju, da se »teško može naći drugi, siurniji osnov za

njeno (tj. Jugoslavije) učvršćivanje i izgrađivanje ako se isključi osećanje etničke srodstva naroda koji je čine«. Eto »saznanja« da »la race« (sans milieu?) ispunja svetu punoću ljudskoga međusobnog saobraćanja i »humanitasa«; takvo je »znanstveno« mišljenje od biologizma do rasizma donijelo isuviše nedača i strahota da bih uopće imao volje nije-kati teoriju o »etničkom srodstvu« kao bitan »osnov« za bilo što (zar i za bratoubilačke ratove nekad i jučer?), ponajmanje u državnoj tvorbi u kojoj, prema Čubrilovićevu iskazu, »sva istorijska istraživanja pokazuju da su jugoslovenski narodi, koji čine preko 90 odsto stanovništva naše države, stvorili ovu (? — S. L.) državu 1918. oodine polazeći od osećanja svoje etničke srodstva« za vrijeme NOB-e usvojena za državnu himnu »Hej Sloveni« i da se, štoviše, zbog toga KPJ i služila »krilaticom« (! — S. L.) o bratstvu i jedinstvu. Ako je s »etničkim srodstvom« tomu tako kako tvrdi ak. Čubrilović, dužan je dokazati: kako se to nije zbilje s ostalim slavenskim narodima na ovoj kugli zemaljskoj? Da, ak. Čubrilović će »integralno jugoslovenstvo« označiti kao negaciju »svega onog što čini osobeno i posebno kod svakog jugoslovenskog naroda« i reći da je ono danas »prošlost«; za nj je ono i »povoljno« i »nepovoljno« utjecalo na našu povijest. Kako povoljno — nismo čuli; kako nepovoljno, nije doista trebalo objašnjavati. No, ako su za ak. Čubrilovića »jugoslovenski narodi« narodima tek po nekim »osobnostima« i »posebnostima«, onda je to ista ideološka osnova na kojoj je izrastao i unitarizam. Ak. Čubrilović se, dakako, pričuva da ni slučajno ne upotrijebi atribut samobitnosti, entiteta svakoga od naroda. Naravno, što bi onda bilo sa srodstvom? No, i balada o »etničkom srodstvu« bila je tek premisom akademikovim mišljenja o nekim, posve aktualnim problemima: ta je »moćna veza« tek parola za strepnju, jer »novi talasi nacionalizma plave ponovo Evropu«, a nije slučajno da se tvrdnja kako od njih »nije pošteden ni socijalistički svet« javlja upravo kad urednik NIN-a znatiželjno pita o jeziku. »oko čega danas takođe ima sporova, pa i među naučnicima«.

Bauk nacionalizma...

Akademik Čubrilović ne može se dovoljno načuditi »mnogim ljudima u ovoj zemlji«, a pažljivo prati »diskusiju oko srpskohrvatskog jezika«. Stoga u pomoć priziva mladenačke, čake dane kad su on i njegovi drugovi, gimnazijalci, također »bili uvučeni u te rasprave«, no uskoro su uvidjeli »besmislenost cele stvari« i — usvojili »stanovište najprosvetljenijih srpskih i hrvatskih kulturnih radnika i naučnika još iz devetnaestog veka — Vuka Karadića, Ljudevita Gaja, Đure Daničića i Vatroslava Jagića — o jedinstvu srpskohrvatskog književnog jezika«.

Iako je mnogo pozornosti posvetio »etničkom srodstvu«, Čubrilović će »zaboraviti« obavijestiti čitatelje (koji su možda nedovoljno upućeni), da je ideja o »jedinstvu« jezika proistekla izravno iz generalnog suda da se, na ovom prostoru, radi o JEDNOM NARODU. Jedan narod, dakako i jedan jezik. No, i ak. Čubrilović reče da tako nije, kao što nije nikad ni bilo: unitarizam, u tome smislu, nikada nije bio zbiljom, te on danas nije prošlost stoga što više nije nego što nije nikada zbiljskim ni bio. No, ak. Čubrilović će olako prešutjeti to 'dopunsko' objašnjenje. S razlogom! Filolozima će — a znamo kojima! — održati lekciju: oni mogu samo »utvrditi«

a nikako »propisivati i nametati« zakonitosti u jeziku. Neukusno je, u kontekstu deokroatiziranja hrvatskoga jezičkog osjećaja od 1918. godine, za diktature, pa opet nakon rata, sve donedavna, i to mjerama filološkim (Belić) i policijskim (mnogo ih je, ne treba nabrajati) — držati takvu prokidu. Neukusno za akademika, pogotovu za nekog tko je sve to gledao i svojim očima. No, preko filologa dat će lekciju i svima drugima: »i kao istoričar, a i iz svojih ličnih iskustava, mogao bih navesti primer iz prvog i drugog svetskog rata o tome kako su, naoko nevine diskusije o jeziku, vodile, u srpskohrvatskim zemljama, krvavim verskim i nacionalnim obračunima«. Jasno i glasno: diskusije o jeziku, vjerojatno one u kojima i filolozi propisivaču i nametahu nešto, — krive su za ratne strahote. Je li potrebno — ako lučimo ono što je elementarno školničko: uzrok od posljedice — uopće pitati što se »znanstveno« u takvu stavu krije?

I eto bauka nacionalizma (čitaj: krvavi obračuni) pred vratima: Čubriloviću se, eto, čini da »neko pokušava nemoguće: želeo bi da vrati natrag točak istorije i da obnovi odnose davno prevaziđene kod naroda i među narodima«.

... i prilog »diskusiji o amandmanima«

U drugom dijelu razgovora ak. Čubrilović će, vjerojatno kao znalac povijesti, utvrditi da osim nacionalne i srpska državna politika u prošlom stoljeću ima na umu tek »zbližavanje i saradnju« pa onda, shodno tome, tvrdi da se borila za zajedničku jugoslovensku državu; što, više, precizira historičar Čubrilović: »Da bi se mogla stvoriti (zajednička država, op. S. L.), odrekli smo se 1918. god. dviju svojih država.«

Sljedimo li međutim, prema do sada poznatim podacima, državnu politiku Srbije u XIX. i XX. stoljeću, uglavnom ćemo moći naći samo recept gospodina Garašanina: Veliku Srbiju. To akademik Čubrilović, izvrstan znalac, pogotovu srpske povijesti prošloga stoljeća, zasigurno zna. Međutim...

Najposlije: postavljajući pitanja, urednik NIN-a, konstatirat će da — ako dobro razumije Čubrilovićevu misao — »ona ide u pravcu integracionih kretanja kao kategoričkog imperativa sadanjenog društvenog trenutka«.

U svom odgovoru, nakon konstatacije da se u Jugoslaviji, »i to pre svega u Republici Srbiji«, provodi u život načelo »pune ravnopravnosti među ljudima i narodima«, ak. Čubrilović će, izvukavši iz pričuve autoritet Svetozara Markovića (i njegove, stotinu godina stare projekte o zajedništvu na ovome prostoru), utvrditi, ne trepnuvši okom, da je Marković imao puno pravo kad nije govorio o »savezu države i historijskih zemalja«, nego o savezu »slobodnih i ravnopravnih naroda« — jer, zaključuje on: »Razvoj današnjih međunacionalnih odnosa kod nas i u jugoistočnoj Evropi — potvrđuje ove Markovićeve postavke uopšte.« I ne trepnuvši okom, akademik Čubrilović nam u svojoj diskusiji o amandmanima prodaje Simu, pod Svetozara Markovića! Ovaj je potonji, kao nosilac određene socijalističke koncepcije u Srbiji šezdesetih godina, bio protiv saveza država zato jer je bio protiv ONAKVIH država kakve je, na svojoj koži, osjetio npr. i u obrenovićevoj Kraljevini Srbiji. Svetozar dakako nije Sima, i ne znamo što bi »uopšte« mislio o tomu da živi danas. no — valjalo bi već jednom završiti ovo tužno putešestvije. Ako pak nekom čitatelju, nije do kraja jasno o čemu se radi, neka posegne za izvornim tekstom; mnogo toga, od žalosti, nisam ni spominjao.

S. Lipovčan

RAZGOVOR O POLITIČKOM I KULTURNOM TRENUTKU

DOJMOVI IZ DUBROVNIKA

Iz razgovora s poznatim i nepoznatim ljudima u Dubrovniku izdvojiti ćemo nekoliko zanimljivih detalja što se ističu kao naznake aktualne situacije:

— Već tisuću godina Dubrovnik je, unatoč svomu položaju i nasrtajima stranaca, ostao hrvatski. I narednih će tisuću godina to ostati, mirno ističe jedan stariji Dubrovčanin.

— Na dubrovačkim ulicama ovih dana kao da su sami stranci. Čini vam se da ih ima mnogo više no što ih ima.

— Jedan poznati i priznati dubrovački društveni radnik izjavio nam je: »Novi hrvatski politički kurs podržava u Dubrovniku 95% pučanstva. Što dakle treba još dokazivati?«

— Bivši vođe studentske organizacije u Dubrovniku koji su smijenjeni, politički službeno i neslužbeno diskvalificirani, primljeni su ovih dana na Višoj turističkoj školi u SK!

— Od devetnaest novoprimaljenih članova u Savez komunista na Fakultetu ekonomskih nauka u Dubrovniku samo su četvorica Hrvati!

— Premda se u Dubrovniku najviše kupuju »Vjesnikova« izdanja, jedva ćete pronaći »Vjesnikov« kiosk. »Boža«, bar u tom pogledu, pokazuje neobično veliku brigu za Dubrovnik!

— Žena jednog poznatog dubrovačkog političkog radnika profesorica je hrvatskoga jezika u Dubrovniku. I dok pokušava učenike naviknuti na čisti hrvatski jezik, pojedini »svesni Jugoslaveni« interveniraju kod njenog supruga.

Sveučilištarci na prekretnici

U Dubrovniku ima nešto manje od tisuću studenata. Pokret hrvatskih sveučilištaraca, koji je svoj najcjelovitiji oblik dobio u Zagrebu, ima sada u Dubrovniku jedno od najizvjesnijih uporišta. Staro studentsko rukovodstvo u Dubrovniku smijenjeno je, no još nije položilo oružje: organizacija Saveza komunista na Višoj turističkoj školi širom mu je otvorila vrata. Istodobno je jednomu studentu, koji je jedan od najaktivnijih sudionika pokreta, molba za učlanjenje u SK odbijena. »Razlozi« odbijanja već su dobro nam znani: klerikalizam, nacionalizam i slično. Mi smo pribivali jednom drugom primanju u SK (na Fakultetu ekonomskih nauka). Kako smo već naveli, od devetnaest primljenih u SK samo su četvorica Hrvati. Istoga dana razgovarali smo na Stradunu s grupicama studenata Hrvata s istog fakulteta i zanimali se zašto ne idu u SK. Razlozi koje su nam naveli (a koji to zapravo nisu) odveć su neuvjerljivi pred činjenicom da ti ljudi osjećaju težinu hrvatske preobrazbe i da po naravi svoga osjećanja i svoga statusa tu preobrazbu nose. No, sve dok se njihova političnost iscrpljuje u žučnim diskusijama po Stradunu, sve dok budu isticali kako se oni, premda nisu članovi, osjećaju komunistima, njihov udio u sveučilišnom, a tako i u hrvatskom pokretu uopće, ostat će u dosegu pukih verbalnih naznaka. U ovom trenutku, kada sve društveno-političke strukture,

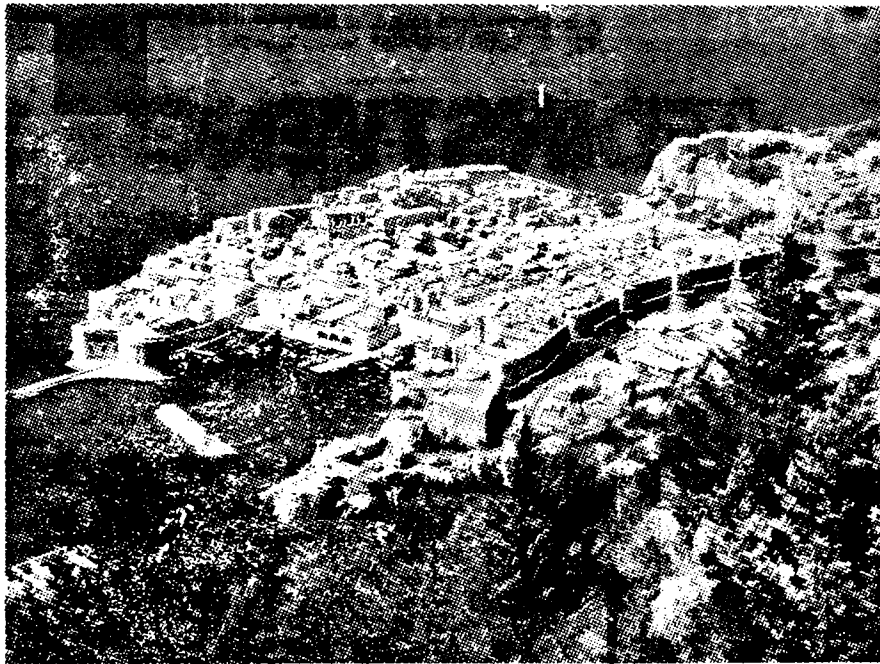
od studentske organizacije do Općinske skupštine i Općinske konferencije SK u Dubrovniku svoj napor određuju unutar jedinstvenog hrvatskog napora, dubrovačkim sveučilištarcima ostaje da iskoriste najprimjerenije oblike djelatnosti. Utoliko je vrijedno pažnje nastojanje sekretara Općinske konferencije Saveza komunista, Stojana Jančića, i studentskog rukovodstva: da primanjem studenata u SK otvore što širi prostor za djelatnost studenata. I ovo: čini se da su pojedini članovi omladinskog rukovodstva u Dubrovniku ovih dana plaćali dug starim navikama. Na jednom sastanku sudionike studentskog pokreta u Dubrovniku obilježili su kao miševе što su sada izmijelili iz svojih rupa u kojima su već dugo potajice čekali priliku. Ime u ovoj poredbi jasne simbolike i izvjesno je da se iza te simbolike otkriva značenje od kojega najviše imaju štete oni koji su tu poredbu izrekli.

Ljetne igre i kulturni život

O Ljetnim igrama i kulturnom životu Dubrovnika razgovarali smo s **Fani Muhoberac**, direktoricom Igara, i **Fedom Šehovićem**, hrvatskim književnikom.

Mijenja li se nešto u programskoj orijentaciji ovoljetnih Igara?

Fani Muhoberac: — Bilo bi možda dobro govoriti o Igrama u kontinuitetu, pa bi se jasnije mogla uočiti današnja programska orijentacija. Ako se, pak, zadržimo na posljednjih nekoliko godina, onda možemo kazati da je za programsku orijentaciju karakteristično da su Igre pokušale stavljati na repertoar prvenstveno ona djela iz hrvatskog dramskog stvaralaštva koja su nikla na ovome tlu. Čini mi se da smo u tom smislu uspjeli. Ovih nekoliko zadnjih godina postavljamo izvornog Držića, ne u adaptaciji, jer nam se činilo da se bogatstvo Držićevih likova, kompozicije i jezika dostatan razlog da u gradu u kojem je Držić stvarao tako učinimo. Također smo pokušavali isto učiniti s Vojnovićem, no ove godine, zbog nekih tehničkih razloga, od Vojnovića imamo samo »Allons enfants«. Rezultat je takva nastojanja da ove godine prvi put scenski postavljamo Palmotićeva »Pavlimira«. To je prvi put uopće da se »Pavlimir« scenski izvodi. Nadamo se da će taj pokušaj uspjeti, premda su neki bili skeptici. Pa i sâm Gavella mislio je da je »Pavlimir« dobar tek za operni libreto. I ove godine nastavljamo s velikim klasicima. Odlučili smo se za Brechtova »Edouarda II«, koji u nas još nije izveden, a za Igre ga je preveo, prema mišljenju stručnjaka izvršno, Ante Stamač. Nadajmo se da će s režiserom Parom i dobrom glumačkom ekipom to dobro proći. Lani smo, u nastojanju da publici pokazemo što se u suvremenu kazalištu novo zbiva, organizirali gostovanje inozemnih kazališnih trupa. Imali smo izvedbu »Orlanda furiosa«, gostovanje Teatra libera iz Rima, grupu »Stomp« iz Amerike i londonsko kazalište. Ove godine gostuje samo trupa »La mamma« iz New Yorka, no zato ima prilično gostovanja iz

zemlje. »Teatar itd.« gostuje s »Rosenkrantzom i Guildensternom«. Dogovarali smo s istim kazalištem gostovanje Brešanove »Predstave Hamleta...«, no režiser Viličić smatrao je da nema prikladnog mjesta za izvedbu ove predstave. Gostuje Kazališna akademija iz Zagreba sa suvremenom izvedbom Držićeve »Novele od Stanca«. Prije nekoliko godina recitalima hrvatskog i stranog pjesništva privukli smo mladu publiku, pa smo recitale i ove godine uveli. Imat ćemo Cesariceve stihove uz Sulekovu glazbu u izvedbi T. Neralića i jednog ili dva glumca, gostovanje Hane Hegerove iz Beča, jedan recital hrvatske ljubavne poezije u izvedbi studenata Akademije, itd. U potrazi za suvremenim domaćim tekstom ponudili smo Ivanu Kušanu i mladom redatelju Miri Medimorcu da pripreme jednu predstavu. To će za mene i sve ostale biti novost, a nadam se da ova dva autora i mladi glumci Akademije neće iznevjeriti. U glazbeno dijelu Igara nešto više nego prethodnih godina izvodit će se domaći, hrvatski autori. Što se tiče organizacije,

pokušavamo pronaći način da se oko Igara organizacijski, formalno-pravno okupe svi ljudi, sve institucije, svi ansamblji koji su od sada na bilo koji način bili zainteresirani za Igre. Osnovat ćemo tako Veliko vijeće Igara (to je za sada samo radni naziv); Vijeće bi bilo samoupravna organizacija u kojoj bi, na delegatskom načelu, sudjelovali svi, od Društva književnika do Matice hrvatske, Kazališne akademije, itd. Vijeće bi se sastajalo najmanje jednom na godinu i imalo bi zadaću da rješava sva organizacijska i koncepcijska pitanja Igara. Naš Umjetnički savjet predložio je da se osnuje Savjet za dramu i Savjet za glazbu, u koje bi ulazili naši najeminentniji stvaraoci. Što se financija tiče, mi smo taj problem sretnije no drugi riješili još 1965, kada su, osim Igara samih, financijeri postali dubrovačka Općina i republika Hrvatska. Da nismo to riješili, vjerojatno bismo nastavili s mučnim diskusijama o tomu čije su Igre. Tih dvojbi više nema.

Bilo je napadaja na Igre

Na koji se način novonastala politička situacija reflektirala na kulturu Dubrovnika uopće i Igara posebno?

Fani Muhoberac: — Zbog svoje tradicije Dubrovnik ima sreću da već duže ne mora dokazati da je jedno od kulturnih središta Hrvatske. Odnos prema kulturi kako ga je odredila Deseta sjednica u Dubrovniku je bio prihvaćen i prije Sjednice. Takav odnos proizašao je iz povijesno-kulturnog kompleksa Dubrovnika. Ipak, bilo je mnogo tegoba i otpora i sigurno je da nam je danas mnogo lakše. No, to i obvezuje, jer se više ne možemo opravdavati otporima i nerazumijevanjem, kako smo prije činili. Deseta je sjednica u Dubrovniku prihvaćena kao najbolja moguća platforma i to ne samo među kulturnim radnicima već i u cijelom dubrovačkom

pučanstvu. Prije Sjednice bilo je napadaja na Igre od poznatih i identificiranih ljudi. Postojala je averzija prema starom hrvatskom govoru. Trebalo je dokazivati da je postavljanje Držića na scenu dug hrvatskoj kulturi. Trebalo se oprijeti nastojanjima da se Dubrovnik tretira kao jedan izuzetan, isključiv prostor. O tomu da je Dubrovnik integralni dio Hrvatske, uopće nije potrebno govoriti, to se samo po sebi razumije.

Što mislite, u čemu je bio »smisao« pokušaja da se Dubrovniku, njegovoj kulturi, Igrama, osporava hrvatsko obilježje?

Fani Muhoberac: — Najradije bih odgovorila da u tomu nije bilo nikakva smisla. Ali bilo je u toj ludosti sustava. Čini mi se da je o tomu sad izlišno govoriti. Ono što je bilo, za nama je...

Uloga Matice hrvatske

Feda Šehović: — Valja imati na umu da je osnivanje Ogranaka Matice hrvatske u Dubrovniku, kao žarišta kulture, bio od odlučnog značenja. Ogranak je stvorio prostor za ideje Desete sjednice. Mnoge stvari koje su poslije Desete sjednice u drugim sredinama bile nagla inovacija, u Dubrovniku su na stanovit način već bile uvedene zahvaljujući djelatnosti Matice. Osobitu je ulogu odigrao Matičin časopis »Dubrovnik«. Ovaj preporod što se upravo zbiva približio je Zagreb Dubrovniku i kontakti se između ova dva grada odvijaju kao po preciznu programu. Na najboljem smo putu da se epitet provincijalnosti iz Dubrovnika definitivno ukloni. Nitko ne može osporiti da Igre imaju svjetsku kvalitetu, da je kazalište »Marin Držić« često iznad hrvatskog prosjeka... A da i ne govorimo o časopisu »Dubrovnik«, Orkestru...

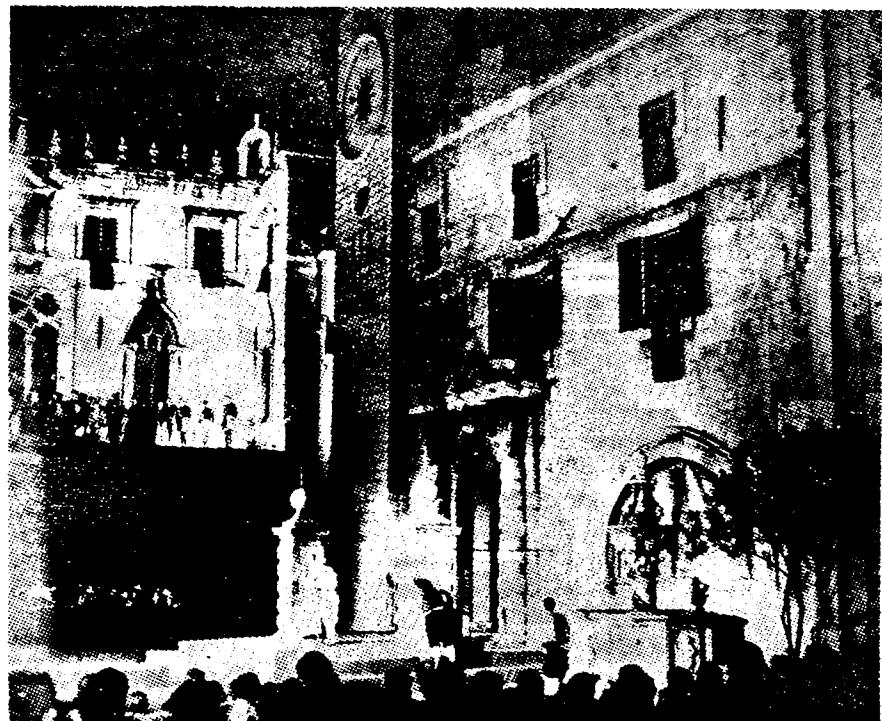
Zagreb—Dubrovnik

Fani Muhoberac: — Moramo se podsjetiti da je u Dubrovniku, od rata naovamo, bio veoma živ angažman zagrebačkih književnika, glumaca, redatelja, povjesnika umjetnosti... To je ponajviše, gotovo uvijek, bio plod osobnih nastojanja i često se taj rad nije dostatan cijenio. Ako je itko unio sebe, u najboljem smislu te riječi, u razvoj Igara, to je bio Branko Gavella, koji je jedan od tvorca ideje da se dubrovački arhitektonski prostori koriste kao scenski prostori, jedan od onih koji je djela iz naše književne baštine postavljao na scenu u izvornu obliku. A često se u propagandi zaobilazila Gavellina uloga. Možete li nam nešto reći o tezama takozvanog dubrovačkog autonomništva?

Feda Šehović: — Ja mislim da su te teme danas deplasirane.

Fani Muhoberac: — Ja također smatram da je to passé. U prošlosti je autonomništvo svoju snagu izvodilo iz neriješenih materijalnih pitanja Hrvatske. Budući da Dubrovnik nije sâm mogao rješavati svoje probleme, da Hrvatska nije imala financijsku moć, neki materijalni problemi Dubrovnika rješavali su se iz drugih centara, što je pogodovalo parolama da za Dubrovnik nema dostatan razumijevanja u Hrvatskoj, da Dubrovnik treba izuzeti iz Hrvatske, postaviti ga na nadnacionalni plan. Treba napomenuti da je Dubrovnik u vrijeme Austro-Ugarske pokušavao suradnju s tada jedinom u blizini slobodnom slavenskom državom, Srbijom. Odatle i korijeni srbokatolicizma u Dubrovniku, što je najbolje uočio Supilo. No, to i ono što se događalo između dva rata posve su periferne pojave. Mučno je to što se velika ljubav Dubrovnika za svoj grad manipulirala za ciljeve politike autonomništva. No, to je vrijeme za nama i tek će vam vrlo rijetki pojedinac reći da mu je nacionalnost dubrovačka. A i taj misli da je time istodobno Hrvat.

Milan Ivkošić

U POVODU USTAVNIH PROMJENA

»JEDINSTVENO« TRŽIŠTE U SLUŽBI MONOPOLA

O jednom fetišu i njegovim propagatorima

Usvajanjem ustavnih amandmana utemeljuje se državnost republika, a to se, između ostaloga, izražava u njihovoj sve većoj ekonomskoj samostalnosti. U tom smislu treba prvenstveno protumačiti i prenošenje nekih ekonomskih funkcija s federacije na republike. Stoga, prirodno je i razumljivo da se u takvim prilikama postavlja i pitanje »jedinственог jugoslavenskog tržišta« i s time u vezi: je li do sada »jedinствено jugoslavensko tržište« normalno funkcioniralo? je li ono bilo doista u najvećoj mogućoj mjeri »otvoreno« i »slobodno«? da li je bila respektirana stvarna konkurentna sposobnost radnih organizacija? Itd. Mnogi primjeri potvrđuju da je jedinstvenost tržišta bila ozbiljno narušena, a ono je samo bilo izloženo raznim deformacijama.

Regulator tržišta ili trgovac?

Nisu bez osnova primjedbe brojnih radnih organizacija iz Hrvatske i Privredne komore Zagreba na dosadašnje poslovanje Savezne direkcije za materijalne rezerve, koja bi morala igrati ulogu snažnog regulatora tržišta. Usput rečeno, te se primjedbe ne odnose samo na to da je Savezna direkcija za materijalne rezerve izgubila interventnu notu u svome poslovanju, već i na to da se tek manji broj, ali istih, radnih organizacija (u pravilu »moćnih«) javljao kao uvoznik unosnih roba i kao nosilac unosnih poslova za njezin račun! Isto je tako simptomatično da su s tog popisa redovito izostavljena poduzeća iz Hrvatske. Uostalom, evo nekoliko konkretnih primjedbi.

Interventni uvoz mesa bio je sve prije nego interventan, jer je došao u vrijeme kada je na domaćem tržištu ponuda mesa bila iznad potražnje. Slična je situacija i s uvozom žitarica (kukuruz i ječma), kojih je uvoz trebao stabilizirati cijene tih proizvoda na domaćem tržištu. Te proizvode Direkcija prodaje na burzi (Novi Sad), ponašajući se pri tome isključivo kao trgovac.

»Doprinos« Direkcije u stvaranju monopolista

Primjedbe radnih organizacija iz Hrvatske, kao i Privredne komore grada Zagreba, odnose se i na dosadašnju praksu Direkcije za materijalne rezerve prehranbenim proizvodima, uz pomoć koje su poslove uvoza manje-više dobivala poduzeća iz Beograda, pa se time ne može poreći njezin »doprinos« u razvitku i stvaranju gigantskih monopolističkih poduzeća za uvoz pojedinih roba.

Evo primjera:

— Pred nekoliko godina raspisan je natječaj za uvoz milijun tona pšenice. Potencijalni uvoznik iz Hrvatske obaviješten je u petak o uvjetima natječaja, s time da do ponedjeljka priloži svu potrebnu dokumentaciju koja potvrđuje njegovu pravno-poslovnu kvalifikaciju i kreditnu sposobnost za taj posao. Uz krajnje napore organizacija je pribavila dokumente (banka je zakazala izvanredan sastanak odbora u subotu), ali posao nije dobila, iako je kao licitant bila za cca 260 milijuna dinara povoljnija od konkurenata!

— Na sličan je način privredna organizacija izigrana glede izvoza 170 vagona hibridnog kukuruza u Bugarsku, kao i uvoza 80.000 tona sojine sačme.

— U toku 1970. godine Jugoslavija je preko Direkcije za prehranu uvezla 9,5 tisuća tona mesa iz Francuske, i to u dvije tranše. Za prvu tranšu od 5,5 tisuća tona francusko tržište obradili su poduzeće »Centrokoop« i predstavnik Direkcije, te zaključili posao. U okviru Direkcije izvršena je podjela uvoznog mesa po poduzećima kao »uvoznicima«, iako to zapravo nisu bili, već samo distributeri i jamci plaćanja nosiocu posla — »Centrokoopu«. Kod druge tranše od 4.000 tona poduzeća su primila raspis licitacije i uvjete za nju, i to 3 dana prije održavanja same licitacije. I ovaj posao — unaprijed već pripremljen — dobilo je poduzeće »Centrokoop«.

— Potkraj 1969. i na početku 1970. godine raspisana je licitacija za uvoz maslaca. Uvjete licitacije poduzeće je primilo teleksom, koji u najkraćim crtama glasi: »Ponuđu dostaviti sutra s time da maslac bude na granici prekосуtra«. U isto vrijeme maslac je već bio na našoj granici. Stoga se u pismenom materijalu Privredne komore Zagreba opravdano tvrdi: »...da su dosadnje konstrukcije uvoza poljoprivrednih i prehranbenih proizvoda te sirovina bile usmjeravane više prema interesima pojedinih reeksporterskih organizacija nego prema općim interesima za stabilizaciju tržišta i proizvodnje.«

Krupne deformacije

Ne može se prihvatiti kao normalno npr. da se čine veliki napori kako bi se dokazalo da duhan, kao »općejugoslavenska kultura«, po svome gospodarskom značenju treba ući u režim garantiranih cijena na razini federacije, ako se pri tom vrlo dobro zna da je to kultura prvenstveno od gospodarske važnosti za neke republike. U ovom času goleme su zalihe orijentalnih duhana, primjena garantiranih cijena podrazumijeva obvezatan otкуп, neovisno o mogućnosti plasmana na domaćem i vanjskom tržištu!

Moglo bi se pogrešno zaključiti da je »jedinствено tržište« u nas manje-više »normalno« funkcioniralo, jer se o deformacijama nije javno raspravljalo, a nije se izražavala ni bojazan za njegovu »sudbinu«. Također, nisu se čuli ni odviše jaki glasovi o njegovu jačem »otvaranju« i »slobodi«. Pretpostavljalo se da ono takvo i jest, ili preciznije rečeno, da bi zapravo takvo moralo biti! Nije teško zaključiti da su krupne deformacije ponajčešće tretirane kao smetnje »tehničke« naravi. Sadašnje velike »preokupacije« nedvojbeno ukazuju da su se prilike korjenito izmijenile. Prema mišljenju nekih, te promjene mogu čak ugroziti i »jedinствено jugoslavensko tržište«. U čemu se krije »opasnost«, što to ugrožava njegovu integritetnost; izaziva bezbroj dilema; traži garancije federacije, čini osnovnu »preokupaciju« našega društva?

Odgovor na ta pitanja nalazimo u članku Ekonomske politike (»Kraj debate«, br. 199): »Ta preokupacija koliko jeste a koliko nije u ustavnim amandmanima obezbeđen tržišni temelj našeg sistema, ogleda se i u isto tako brojnim primjedbama što se

odnose na sve one formulacije koje se direktno ili indirektno tiču jedinstvenog tržišta — izuzev nekoliko izuzetnih glasova, koji su se mogli čuti u nedavnoj diskusiji ekonomista u Zagrebu — već da li ustavni amandmani pružaju ili ne pružaju dovoljno garancija za nesmetano funkcionisanje jedinstvenog tržišta.« No, kako amandmani idu i za većom ekonomskom samostalnošću republika, onda se sve te dileme mogu svesti na nešto »zajedničko: ne će li 'odviše' velika ekonomska samostalnost predstavljati nepremostivu barijeru slobodnom kretanju roba, rada i sredstava na jugoslavenskom tržištu?«

Jedinstveno tržište — da, monopoli — ne!

Za razliku od ranije, upravo sada za nas dilema nema. Osnovne konture budućeg jugoslavenskog tržišta potpuno su jasne.

Govoriti o otvorenosti našeg tržišta, o njegovoj slobodi moguće je uz »čiste« račune između pojedinih republika. Jedino u okviru što veće ekonomske samostalnosti republika osiguran je doista slobodan nastup i slobodna konkurencija između radnih organizacija na našem tržištu. Zato i nema mjesta strahu od »pretjerane« ekonomske samostalnosti pojedinih republika, kada je to prirodan proces koji jača našu državnu zajednicu; zato ne treba žaliti što pucaju spone federacije tamo gdje im nije bilo mjesta; i ne treba tražiti federalne garancije za očuvanje cjelovitosti jugoslavenskog tržišta, jer ono nije ugroženo, već obratno: tako postaje homogenije.

Nema sumnje, predstoji složen i opsežan posao oko ugradnje okvira i oživotvorenja osnova jugoslavenskog tržišta, a to znači oko razrade poreskog, fiskalnog sistema, politike cijena roba i usluga, usklađujući pri tom interese republika u skladnu cjelinu.

Ako pri tome i postoji opasnost od iskršavanja nekih zapreka, tada ona leži isključivo u fetišiziranju pojma »jedinствено jugoslavensko tržište«. Svaki je fetiš štetan, jer unaprijed odbacuje svaku raspravu o njemu. Mehanizam našega tržišta mora biti tako ustrojen da daje zadovoljavajući odgovor na pitanje... »gde su merila na osnovu kojih će eventualno zatvaranje tržišta moći da bude nazvano pravim imenom i srušeno pravim, antimonopolističkim, merama« (Ekonomska politika: »O jedinstvu i cennama«).

Odgovor je moguć samo ako se ukloni taj fetiš, jer je istom tada dostupna ozbiljna rasprava o svim potrebnim modalitetima.

Ovo je potrebno i zato što će se njegovim uklanjanjem ujedno srušiti paravan onih koji iz bilo kojih pobuda ne mogu priznati stvarnost: oživotvorenje državnosti pojedinih republika u sklopu ravnopravne državne zajednice, uklonit će se »zaklon« onima koji ne mogu istupiti javno u obranu nečega što neizbježno iščezava.

Mladen Lalić

Hrvatska na pragu punog prosperiteta

Pod ovim naslovom 3. broj Hrvatskog gospodarskog glasnika donosi opširan intervju s Mikom Tripalom.

Intervju počinje pitanjima o razvoju Jugoslavije i republika. Prema Tripalu, danas se ne može zamisliti koncepcija razvoja Jugoslavije koja ne bi u sebi sadržavala vitalne interese svake nacije i svake republike, pa stoga treba početi od izrade ekonomske koncepcije razvitka svake republike, a međurepubličkim dogovaranjem sprečavati stvaranje paralelnih kapaciteta, kojih će biti sve manje ako svatko bude plaćao svoje promašaje.

Ako se danas u Jugoslaviji grade kapaciteti na račun općeg deviznog priljeva, onda je takve kapacitete lako graditi, a inozemne kredite lako vraćati. Međutim, ako gradnja bude zavisila o deviznim mogućnostima svake republike, pa čak i proizvodnji koja se pomoću tih kredita gradi, onda će to biti drukčije. Do sada su neki paralelni kapaciteti građeni upravo zato što se pretpostavljalo da promašaj u donošenju odluka neće proizročiti materijalne, dinarske ni devizne posljedice.

Rješenje problema koncentriranog financijskog kapitala Tripalo vidi i u izmjeni politike emisije u budućnosti, te federalizaciji saveznih banaka, a o »vrhuncu« što su ga pokupili reeksporteri gotovo i ne vjeruje da bi se moglo vratiti u Hrvatsku, jer je taj kapital vjerojatno djelomično pobjegao i u inozemstvo. No, bolju budućnost vidi u primjeni člana 21 i 22 amandmana, koji trebaju omogućiti samoupravno osamostaljivanje pogona i organizacija udruženog rada koji sada djeluju u reeksporterskim organizacijama.

Probleme vezane za buduću razvitak Hrvatske i ekonomsku emigraciju Tripalo smatra da treba rješavati vlastitim devizama, ali to ovisi o razrješenju cjelokupnog kompleksa sistema ekonomskih odnosa s inozemstvom. »Ako se naime usvoji ideja o valorizaciji republičkog dinara, i to u odnosu na platnu bilancu svake republike, onda se nama — kao jednoj od rijetkih republika koja je devizno suficitna — pružaju velike mogućnosti da na osnovi tog suficita osiguramo bržu modernizaciju privrede i otvaranje novih objekata, ne samo u proizvodnji nego i u turizmu i drugim privrednim oblastima.« Tri-

KUDA IDU SREDSTVA ŠTEDISA?

Štedni ulozi građana mogu postati važan čimbenik gospodarskog razvitka

palo je rekao da bi rješenja bila u Hrvatskoj svakako drukčija kad bi republike same raspola-gale svojim sredstvima nakon podmirivanja odgovorajućih de-veznih sredstava za potrebe federacije, jer nam naš de-vezni suficit dopušta da u robnoj razmjeni imamo veći deficit. Tripalo je naglasio da je pomor-ska orijentacija šansa cijele Hr-vatske, a važan razlog zaosta-janja Zagreba jest godinama slabo vođena kadrovska politi-ka. »Ljude se namještalo po ra-nijim zaslugama u unutrašnjosti, iako su došli u podmakle godi-ne kada su kreativne mogućnosti već u padu, umjesto da najspo-sobniji, prema tome mlađi ljudi, dođu na rukovodeća mjesta.« U Zagrebu istodobno ima na tisuće i desetine tisuća odličnih struč-njaka koji, vjerojatno, nisu na pravom mjestu. U nastavku in-tervjua Tripalo je rekao da će naša republika imati šansu, ali je neće iskoristiti ako ne dođe do promjene kadrovske strukture, a to se odnosi »kako na stanje u radnim organizacijama, tako i na nivou republike, jer moramo stvoriti ne samo nove organe ne-go i izmijeniti kadrove koji se nalaze na rukovodećim pozici-jama.«

Inače, u 3. broju HGG donosi više zanimljivih napisa. Aleksan-dar Žuvela u članku »Hrvatska pred novim planom« konstatira da je »razvojna strategija, kako je koncipirana u nacrtu društve-nog plana 1971-1975, inkopati-bilna s osnovnim ciljem razvoja, a to je veći nivo zaposlenosti«. Žuvela traži izmjene društvenog plana razvoja SRH 1971-1975. i njegove korekcije u bitnim stra-teškim pitanjima, s time da u planskoj koncepciji treba domi-nirati ideja da je deviza jedan od temeljnih faktora razvoja hr-vatskog narodnog gospodarstva. Zamjeriti je Marijanu Korošiću i redakciji što članak »Neefikas-ne, a ne prevelike investicije« nema ni jednog jedinog primje-ra.

Redakcija bi također trebala iz-mijeniti sadašnji način prikazi-vanja gospodarskih radnih orga-nizacija u Hrvatskoj uz pomoć loših oglasa, od kojih je veoma loše na čitavoj stranici reprodu-ciran oglas o Zvečevu i njegovu vinjaku »Trenku«. O Drvnoj in-dustriji Vrbovsko, na primjer, si-gurno bi se moglo nešto više re-ći nego li da proizvodi i prodaje »stolice, polufotelje, fotelje, ki-nostolice, stajalice vješalice, sto-love i piljenu građu«. Nasuprot tome, izvanredne su karikature Ota Reisingera, a osobito ona kojom se parafrazira priča o Prometeju, u kojoj razapetoj pri-vredi lešinar-reeksporter govori: »Valjda imam pravo na jedan obrok dnevno.«

Hrvoje Šošić

Poznato je da je nelikvidnost »jugosla-venski specijalitet« koji nema uzora ni na Istoku ni na Zapadu. S problemom nelikvidnosti naše gospodarstvo bori se već nekoliko godina. Pokušavaju se na-ći rješenja koja bi otklonila tu tešku, pomalo već kroničnu bolest, koja dovo-di do kaotičnog stanja u finansijskom i gospodarskom sustavu. Vrlo se često spominje da banke nemaju dovoljno sredstava koja su potrebna privredi za normalno poslovanje. Ali, istodobno se zaboravlja da npr. sredstva stanovniš-tva posljednjih godina postaju sve zna-čajniji izvor bankovnog kapitala. Među-tim, da li stanovništvo štediti onoliko ko-liko bi moglo? Zašto stanovništvo ne štediti? Kuda banke ulažu sredstva pri-kupljena od stanovništva?

Realni osobni dohoci u Jugoslaviji nisu visoki, ali pokazuju tendenciju realnog porasta i sve više se približuju razini zapadnoevropskih zemalja. Smatramo da je to dobro i da će se ta tendencija morati nastaviti da bi i najslabije pla-ćeni radnik mogao pokriti osnovne po-trebe života. Međutim, s porastom real-nih osobnih dohodaka sve je veći broj onih, osobni dohoci kojih preteču osnov-ne potrebe života i otvaraju mogućnosti štednje, ali i rasipanja, ili neracional-nog trošenja.

Potrošnja na jugoslavenski način

S postupnim porastom realnih osobnih dohodaka kod sve većeg broja stanov-ništva javlja se višak sredstava. Budući da se nabava stana u najvećem broju slučajeva ne smatra obavezom pojedin-ca, već društva, prva briga je briga u-ređenje stana. Nakon uređenja stana kupujemo male automobile, da bi ih u-brzo zamjenjivali većima. Kroz stano-vito vrijeme počinje gradnja vikendica. Danas više ne možemo govoriti o tomu da su vikendice specijalitet ljudi s eks-tremno visokim primanjima. Vikendice niču kao gljive u svim dijelovima zem-lje. Da li se još igdje u svijetu gradi to-liko vikendica? Jugoslaveni su poznati kupci zlata i veoma skupih trajnih do-bara čak i van granica naše zemlje.

Nema statistike o deviznim sredstvima naših građana u inozemnim bankama, no možemo biti sigurni da se radi o stotinama milijuna dolara. Koliko strane valute drži naše stanovništvo u čarapa-ma?

Naprijed navedeni primjeri potrošnje pokazuju da naše stanovništvo veliki dio prihoda, nakon podmirjenja osnov-nih potreba života, ulaže u mrtve inve-sticije ili u strana sredstva plaćanja.

Već 25 godina »vjedoci smo stalne infla-cije stopa koje premašuje kamatnu sto-pu i dugoročna štednja takovim uvje-tima nije stimulativna. Gradnjom viken-dice, kupnjom zlata ili ulaganjem u kon-vertibilna strana sredstva plaćanja, šte-diša se zaštićuje od inflacije. Postoje mišljenja da je dobro što više zadužiti se, jer će se dug kasnije mnogo lakše otplatiti.

Neprijeporno je da satnovništvo u ka-pitalističkim zemljama ulaže znatan dio svojih prihoda u privredu i time ozbiljno jača snagu privrede kao cjeli-

ne. U Jugoslaviji taj izvor sredstava pre-ko štednih uloga relativno je mali, jer se i veći dio sredstava prikupljenih kroz štednju ulaže u neprivredne svrhe.

Naša privreda žudi za novcem i traži ga po cijelom svijetu uz vrlo nepovolj-ne uvjete, a da istodobno stanovništvo, promatrajući sa stajališta narodnog go-spodarstva, neracionalno ulaže znatna sredstva.

Kako steći povjerenje ulagača?

Razumljiva je želja čovjeka, koji odgađa svoju osobnu potrošnju i štediti, da saču-va realnu vrijednost svoje uštede, da bi kasnije, u momentu neke potrebe, mo-gao iz te uštede trošiti više.

Već nekoliko godina u našoj se zemlji čine naponi da privučemo strani kapital. Nitko ni ne pomišlja da strani ulagač snosi rizik naših inflacionih poremećaja. Suprotno tomu, od našega čovjeka tra-žimo da ulaže sredstva uz snošenje rizi-ka i tereta inflacije.

Postavlja se pitanje: na koji način steći povjerenje ulagača, da će njegov ulog sačuvati realnu vrijednost. Vjerojatno je to najveći problem, kojega bi trebalo radikalno riješiti, jer bez tog povjere-nja ulagača ne može biti govora o zna-čajnijem prikupljanju sredstava stanov-ništva. Za ulagača jest bitno da mu se osigura povrat realne vrijednosti nje-govog uloga. Zbog toga ne bi trebalo dirati u naš samoupravni sustav i ula-gaču ne bi morali dati pravo upravlja-nja radnom organizacijom.

Ulaganje u razvoj radnih organizacija

Polazeći od postavke da ulog predstavlja minuli rad, ako uložimo današnjih 1.000 Din i ako tih 1.000 Din predstavlja prosječnu mjesečnu zaradu, a kroz iz-vjesno vrijeme prosječna zarada pora-ste na 1500 Din, da li je protivno našim socijalističkim shvaćanjima da tada tom ulagaču vratimo 1.500 Din? Ulagatelj se u trenutku ulaganja odrekao svoje os-obne potrošnje u korist nekog drugoga, i ne bi trebalo biti zapreke da se tom ulagaču vrati realno ono što je uložio. Visina kamatne stope nije bitna i ona bi mogla biti čak i niža od kamatne stope koju danas plaćaju banke na oro-čena sredstva. Pokazat ćemo ovo na primjeru:

ako danas uložimo 1.000 Din s 5% ka-mata, plativih u 10 jednakih rata, ula-gač bi s kamatama trebao primiti cca 1250 Din, odnosno, godišnje 125 Din. Radna organizacija, koja prima sred-stva, obvezuje se da će godišnje vra-ćati po 125 Din (povećano za postotak povećanja, ili dio toga postotka) pro-sječnih osobnih dohodaka. U trenutku ulaganja prosječni osobni dohoci bili su 1.000 Din, prve i druge godine 1.000 Din, treće godine 1200 Din, tj. 20% vi-

še, itd. Ulagatelj će prve i druge godine primiti samo po 125 Din, međutim, u trećoj godini otplate osobni dohoci su porasli za 20%, pa će i anuitet koje-ga ulagač treba primiti biti veći za 20%, te će umjesto 125 Din primiti 150 Din. Druga bi mogućnost bi-la da ulog ne bude vremenski ograni-čen, nego da predstavlja trajan ulog u radnu organizaciju. Radna organizacija bi kod obračuna kamata povećavala os-novicu za obračun kamata razmjerno (možda samo za dio) povećanju osob-nih dohodaka. Ako je ulaganje izvrše-no u doista rentabilnu investiciju, osob-ni bi dohoci porasli, porasle bi i kamate ulagača. Tržišna bi vrijednost obvezni-ca takve radne organizacije porasla i ulagač bi za takovu obveznicu mogao dobiti realnu vrijednost. Vezivanjem na osobne dohotke ulagač bi bio potpuno zaštićen i upravljanje bi se moglo u ci-jelosti povjeriti radnom kolektivu. Uko-liko bi kolektiv isplaćivao manje osob-ne dohotke, a veća sredstva odvajao za fondove, ulagač bi dobivao manje ka-mate. Ulaganje u fondove donijela bi u budućnosti radnom kolektivu veće o-sobne dohotke, a ulagaču veće kama-te.

Vjerojatno je da postoji i čitav niz dru-gih mogućnosti reguliranja odnosa iz-među radnog kolektiva zajmoprimca i ulagača. Smatramo da metode nisu to-liko bitne. Bitno je osigurati ulagaču povrat realne vrijednosti uloga - mi-nuloga rada.

Velike koristi za gospodarstvo?

Kod nas postoji veliko zanimanje za gradnju vikendica. S druge strane, po-stoji veoma veliko zanimanje inozem-nih turista za korištenje posebnih kući-ca u turističkim naseljima. Vikendice stoje i u turističkoj sezoni znatnim dije-lom neiskorištene. Ako bi se pristupilo organiziranoj izgradnji turističkih naselja sa sredstvima individualnih ulagača, moglo bi se izgraditi više turističkih naselja.

Svaki individualni ulagač mogao bi biti vlasnik jedne kućice. Međutim, imao bi pravo koristiti bilo koju kućicu kroz sta-noviti broj dana u sezoni i stanoviti broj dana van sezone. Kroz ostalo vri-jeme organizacija bi koristila te kućice i vlasniku plaćala amortizaciju. Uz svako turističko naselje izgradili bi se zajedni-čki objekti (restorani, zimski bazeni itd), koji bi bili vlasništvo neke radne orga-nizacije. Slične organizacije postoje u nekim zemljama i bilo bi korisno ispi-tati njihovo iskustvo i dati prijedloge pri-lagođene našim uvjetima.

Ukoliko bi se uspjelo steći povjerenje ulagača u to da će realna vrijednost njihovog uloga biti sačuvana, nestašica novca i nelikvidnost vrlo bi se brzo sma-njivale. Smanjila bi se neracionalna ula-ganja, i s tim u svezi trezoranje stra-nih sredstava plaćanja. Sa sredstvima uloženi u gospodarske svrhe otvarala bi se nova radna mjesta, koja bi pak ublažila nezaposlenost i omogućila po-vratak većega broja naših radnika iz inozemstva.

Hinko Turk

8 suprotstavljanja

Patriotizam bana Jelačića u ocjeni Zvonimira Kulundžića

Kada bi napis Zvonimira Kulundžića »SPOMENIK BANU JELAČIĆU« (»HRVATSKI TJEDNIK« broj 8. od 4. lipnja 1971. godine) bio samo euforičan izjev, hrvatskog nacionalizma, onda odgovor na nj ne bi služio posebnom pažnju, jer su SK i nedavni XVII brioni plenum u tom smislu već rekli svoje riječi. Međutim, ovdje je riječ o važnom Zvonimiru Kulundžiću koji se, ponešto, razumije i u povijest, pa je utoliko potrebnije odazvati se njegovu pozivu da se čuju i druga mišljenja.

Čepkanje opravdanja

Rezime njegova vapaja za »ispravljanjem« greške oko uklanjanja Jelačićeva spomenika s Trga Republike sastoji se u tome da je taj spomenik bio simbol Zagreba više od 3/4 stoljeća; da je jedini i apsolutni dostatan dokaz Jelačićeve reakcionarnosti u ono vrijeme bio Karl Marx, čije ocjene nikad nitko nije dovodio u sumnju; zatim Kulundžić okrivljuje čitav niz povjesničara Hrvatske, kojih poštenje on dovodi u sumnju, a njihov naučni rad stavlja pod navodnike. On daje za pravo našim bakama i djedovima što su taj spomenik podigli usred Zagreba, a okrivljuje nas, njihove unuke i praunuke, jer smo ga uklonili. Mogli bismo i prijeći preko činjenice da Kulundžić nije marksist, niti povjesničar dimenzije onih koji su već dali mjerodavnu ocjenu o banu Jelačiću, ali nameće se pitanje, može li takav Kulundžić aprioristički i bez argumenata baciti pod noge ugled i političke povijesne ocjene čitave plejade stranih i domaćih znanstvenika? On poziva u pomoć Lj. Gaja, spominje i Tiszu. Pokušava da iz reakcionarne Jelačićeve djelatnosti iščeprka nešto, nešto što bi ga opravdalo. Teško je pretpostaviti da ban Jelačić nešto i nije imao dobro, ali u njegovom slučaju radi se o pokušaju vraćanja među hrvatske velikane, što zaista ne bi trebalo, niti bi se moglo prihvatiti. Kako se može prihvatiti Kulundžićeva ocjena da je ban Jelačić bio ne samo najbolji hrvatski patriot u svom vremenu nego i najprogressivniji državnik svoga doba? Dakle, za Kulundžića ban Jelačić u tom smislu jest i ispred Gaja.

Odgovor navodnom Milanu Semegodi

Poslušajmo narodno bilo...

Herostrati ne mogu iz narodne svijesti izbrisati njegove velikane

Da bismo mogli javno razgovarati, potrebno je prije svega da znamo s kime razgovaramo. Ako se tko javlja za riječ na javnoj govornici, a pri tom nastupa pod maskom, onda ne samo da riječ takvog čovjeka ne može imati nikakve težine nego ga nitko (etički) normalan ne bi smio ni pustiti na tribinu. A baš se to dogodilo u ovom slučaju. Prema službenoj potvrđi zagrebačkog Prijavnog ureda, čovjek s takvim imenom u Zagrebu ne postoji. Iza imena Milan Semegoda krije se netko tko nema ni minimalnog građanskog poštenja da pred svog protivnika stane otvoreno i skreše mu u lice što ima kazati. To je prvo.

Ipak, ja sam za to da se ovaj prilog tiska, ako ni za što drugo, ono bar zato da bi se vidjelo s kakvom se herostratskom argumentacijom ruši spomenik jednog od najvećih hrvatskih velikana, a isto tako da i mladi ljudi vide — in concreto — jedan autentičan primjerak staljinističkog teksta, u kojemu argumente, u znanstvenoj diskusiji, nadoknađuju političke denuncijacije na bazi izvrtanja, montiranja, aluzija i običnih podvala, te vrijeđanja i minoriziranja protivnika, bez ikakvih etičkih cenzura.

Pokušaj minoriziranja i denunciranja

Ovaj »prilog« ne ide ni za čim drugim nego da, s jedne strane, mene što više minorizira i denuncira kao nemarksista, nacionalista i što još sve ne, a s druge da uzme u zaštitu od mojih napadaja »ugledne domaće znanstvenike«. Uz to, svakako je dosta pismeno sročeni i odaje relativno poznavanje grade, no istodobno ne može mu se poreći ni veoma ravijen smisao za historiografske manipulacije, sposobnost da s terena znanstvene i kulturno-historijske diskusije razgovor prebacuje na teren političkih denuncijacija i podvala najniže moralne vrste.

Samom tom konstatacijom bio bih oslobođen i odgovora na sve te napadaje, ali ja ću ipak tome gospodinu reći jasno i otvoreno da ja nikad i nigdje nisam tvrdio da sam marksist, iako vjerujem da bit marksizma osjećam neusporedivo bolje od toga anonimusa. Moji publicirani radovi odišu ne usporedivo marksističkim duhom od njegova »priloga«.

Tko ima pravo?

Komentirajući Marxovu ocjenu bana Jelačića, Kulundžić ne negira Marxu veliki autoritet u povijesti ekonomije, sociologije i socijalističkog pokreta, već da je takav Marx bio neupučen u hrvatske probleme, te da je, vjerojatno, manje znao o Hrvatima nego što on (Kulundžić), recimo, danas zna o Vijetnamu i Bijafri, i to usprkos svim razvijenim sredstvima javnog komuniciranja. Možda bi ovdje trebalo stati i upitati se (ili Kulundžića), može li se pretpostaviti da on uza svu svoju naobrazbu, razvijena sredstva javnog informiranja, te zvanične političke stavove naše zemlje i progressivnog čovječanstva, zaista nije u stanju dati jednu ocjenu o onome što se zbiva u Vijetnamu? Otkuda mu onda sposobnost da daje ocjenu o banu Jelačiću, koji mu je svakako dalji. A što da tek kažemo za njegovu ocjenu Marxa i drugih znanstvenika koji su svoj posao pošteno obavili. Možda njega pogada činjenica što su Marxove ocjene i ocjene niza drugih još toliko aktualne danas da se one ne odnose samo na bana Jelačića nego i na sve koji od njega pokušavaju napraviti nacionalnog heroja.

Da ne bih ostao dužan argumentacije i, na bazi toga, svog poimanja patriotizma bana Jelačića, iznijet ću samo one činjenice o banu Jelačiću, koje ne podliježu mogućnostima dvojakog razumijevanja i tumačenja, a koje su, vjerojatno, bile i najpresudnije za Marxa i masu drugih znanstvenika kada su nedvosmisleno rekli da je ban Jelačić bio reakcionarna ličnost u blistavoj povijesti hrvatskog naroda.

Nepobitne činjenice

Ban Josip Jelačić sin je baruna Franje Jelačića, inače austrijskog generala. Josip je završio bečki »Theresianum«, koji je bio pristupačan samo djeci privilegiranih klasa, iz kojih se kasnije vršilo regrutiranje kadrova za državnu službu. To, kao i njegovo porijeklo, dovelo ga je do visokih vojnih i državnih funkcija. Kad je 1848. revolucionarni val zahvatio Mađarsku, a time i Hrvatsku, tražen je pouzdan čovjek u čijim će se rukama koncentrirati vojna i civilna vlast u Hrvatskoj i uz pomoć kojega će se bečki dvor moći oduprijeti revolucionarnom valu Mađarske i Hrvatske. Izbor nije slučajno pao na Josipa Jelačića. Njegovu kandidaturu nije dao Lj. Gaj, kako navodi Kulundžić, nego F. Kulmer, vođa hrvatske reakcije i predstavnik Hrvatske na bečkom dvoru. Tako je Josip Jelačić dobrodošao čovjek bečkom dvoru u tim, za Austriju teškim danima, a za protuuslugu imenovan je banom, dobio je čin generala i komandu nad oba banska puka. Istina, dva dana nakon dvorskog izbora, i hrvatski je Sabor dao takav prijedlog nadajući se da će u Josipu probuditi hrvatske nacionalne osjećaje. Međutim, Josip tu dužnost nije preuzeo zbog prijedloga Sabora, nego tek onda kada je dobio dekret od dvora. Koliko je Jelačić uživao povjerenje dvora, vidi se i iz činjenice da je nakon svega dva tjedna generalskog staža dobio čin »Feldmarschall-lieutenanta« i vrhovnog komandanta u Hrvatskoj i Vojnoj krajini.

Istina, pod pritiskom hrvatskog narodnog pokreta Jelačić nije mogao ostati potpuno po strani kad su bila u

pitaju stajališta hrvatskog naroda, ali to je daleko od revolucionarne orijentacije hrvatskog nacionalnog pokreta. Međutim, Pešti je i takvo držanje Jelačićevo bilo dovoljno za prekid odnosa, uslijed čega je nužno postao predstavnik hrvatskog nacionalnog pokreta nekoliko mjeseci. Kad bismo i mogli govoriti o njegovu liderstvu u tom pokretu, onda bi to moglo biti samo u smislu socijalno-konzervativnog, aristokratskog vodstva u njemu u 1848. godini. U osnovi njegova rada bio je interes dvora i Austrije, preko kojih je težio da u odnosu na Mađarsku izbori izvjesne koncesije za Hrvatsku. Iako je potpuno uživao podršku dvorskih i vojnih krugova, dvor mu je na zahtjev Mađara oduzeo banku i vojnu vlast, 10. VI 1848. Kao odgovor Beču na oduzimanje bankog položaja, hrvatski je Sabor na bana Jelačića 9. VII 1848. prenio diktatorsku vlast u Hrvatskoj, formalno nezavisnu od Beča a stvarno od Pešte.

U gliptoteci mu je i mjesto!

Jelačićev proaustrijski stav pokazao se i u proglasu što ga je na zahtjev feldmaršala Radeckog (Radetzky), austrijskog komandanta u Italiji, uputio 20. VI 1848. krajiškim trupama koje su se borile protiv tamošnjeg nacionalnog pokreta, pozivajući ih da istraju u borbi za cara i Monarhiju. Zbog vjernosti bečkom dvoru, Jelačić ponovno dobiva banku i vojnu vlast u Hrvatskoj 4. IX 1848, a već 7. IX objavio je rat Mađarskoj. 11. IX te godine prešao je Dravu kod Varaždina i krenuo na Peštu sa 47.000 boraca. 29. IX napada brojčano slabije Mađare, ali je doživio poraz. Nakon toga je carskim manifestom od 30. IX 1848. imenovan za carskog komesara i vrhovnog komandanta oružanih snaga u Mađarskoj, ali je zbog neuspjeha već u oktobru iste godine smijenjen, a tu je dužnost preuzeo feldmaršal Vindišgrec (Windischgraetz), kome je bio povjeren zadatak gušenja bečke revolucije. Zbog borbe protiv mađarske hegemonije neko je vrijeme smatran od Čeha i Slovaka borcem za slavenske interese u Austriji. Međutim, ekspanzionističke i denacionalizatorske tendencije što ih je mađarska revolucija ispoljila prema slovenskim narodima u Austriji i Mađarskoj još su više poostriale njegov društveno-reakcionarni stav u borbi protiv revolucionarnih snaga. Svoju karijeru ban Jelačić završava carskom titulom grofa, 1854. godine, a 5 godina kasnije umire.

Na bazi ovakve biografije i životne djelatnosti čak nije ni trebala mudrost jednog Marxa da se Jelačić okvalificira kao reakcionar u povijesti blistave hrvatske povijesti.

I, da zaključimo, oprostimo ovaj put Kulundžiću zbog nepoznavanja historijskih činjenica, jer bismo ga u suprotnom mogli oglasiti hrvatskim nacionalistom, što mu u uvjetima stvaranja samoupravne i jedinstvene jugoslavenske zajednice ne bi moglo služiti na čast, a što se tiče brižno čuvanog spomenika bana Jelačića u nekoj šupi u Gliptoteci u Medvedgradskoj ulici, ostavimo ga i dalje, kao i one koji još uvijek uzaludno gaje iluzije da čemo se vratiti u Jelačićevo vrijeme.

Milan Semegoda

Mađarsku izbora izvjesne koncesije za Hrvatsku«, i to navoditi kao nešto loše za jednog čovjeka koji je vodio politiku svoga potlačenog naroda — to je nešto pred čime staje mozak.

Prilog u kojemu se nalaze i ovakve rečenice: »Zbog borbe protiv mađarske hegemonije smatran je jedno vrijeme od Čeha i Slovaka borcem slavenskih interesa u Austriji« (dakle, ne i od Hrvata i Srba), te: »Međutim, ekspanzionističke i denacionalizatorske tendencije koje je mađarska revolucija ispoljila prema slavenskim narodima...« — takav prilog jasno pokazuje da taj anonimus u stvari dobro zna tko je bio ban Jelačić, ali da on tu samo ponavlja nakazne formulacije sklepane u vrijeme kad se rušio Jelačićev spomenik.

Jelačić — jedan od stupova nacionalne povijesti

Nasuprot svim montažama toga anonimusa, treba jasno i otvoreno reći da Jelačićev životni cilj nije bio nikakva vjernost bečkomu dvoru, ni nekakvo larpurističko gušenje mađarske revolucije, nego borba protiv onih koji su nastupali s jasnim i otvorenim — kako to priznanje i taj anonimus — ekspanzionističkim i denacionalizatorskim tendencijama, na štetu nas kao naroda, na štetu našega nacionalnog bića; protiv onih koji su u službi najreakcionarnijih iredentističkih velikomađarskih elemenata nastojali proširiti granicu svoga orszaga do Jadranskoga mora (na tom planu su već bili i prodrli na Rijeku, koju im je Jelačić, god. 1848. i oduzeo). Pri tomu su oni, dakako, mislili zbrisati nas s lica zemlje. Hrvatski je narod sve to tako shvatio, i zbog toga je toliko i zavolio svojega Jelačića; kao spasioca od mađarizatorske poplave, te ga i uvrstio u narodnu pjesmu kao jednog od četiriju stupova svoje domovine i svoje povijesti prije Revolucije (uz kralja Tomislava, Zrinske i Frankopane i Stjepana Radića).

I još nešto: dok historiografska znanost kod svih drugih naroda pomaže da se istaknu nacionalne vrijednosti, mi smo jedini narod na kugli zemaljskoj kod kojega takvi navodni Semegode smatraju da im je zadaća uništavati nacionalne vrijednosti, rušiti narodne velikane.

Tako su se, eto, našli pojedinci koji jednoga od najvećih i najsvjetlijih likova naše nacionalne povijesti još uvijek svim silama nastoje napraviti izdajicom i ostaviti ga u šupi Gliptoteke.

Zvonimir Kulundžić

Sistem ili nešto drugo?

U POVODU NAPISA »PITANJA O ,ORIOVCU«, OBJAVLJENOGA U »HT-U«

Ljudima nije strana težnja da u kamenu povijesne ploče ostave i svoj što dublji trag. Različiti su, međutim, razlozi koji ih na to potiču. Za neke je važnije naći svoje ime u katalogu knjižnice negoli stvarna vrijednost njihova rada; vlastiti ugled od puta kako ga je stekao.

Rijetkost je a kritičar i autor, u ovom slučaju jedan od autora, dijele gotovo istovjetna mišljenja. Knjiga »Oriovac«, prilozima za povijest mjesta nedavno je izašla iz tiska, a trebala je biti prilog proslavi 10. godišnjice »Oriolika«, po dužeci za proizvodnju tapeciranog namještaja. Nije dobro ni ugrijana rukama a već su ispravno uočeni njezini nedostaci (HT, br. 10). Međutim, u tijeku pripremanja te knjige bilo je nedostataka koji su barem ravni onima na koje se već ukazalo. ali su također vrijedni objelodanjanja.

U Predgovoru knjizi i u članku u vašim novinama predstavljen sam kao izvršitelj »Oriolikove« narudžbe. No, istina je na drugoj strani. Pismom pisanim 25. studenoga 1968. zamolio sam direktora »Oriolika« za financijsku pomoć u izdavanju skupljenih priloga. U odgovoru koji je uslijedio zatraženo je da rukopis bude opširniji.

Poseban »biser« predstavlja raskorak između ugovora i njegovoga praktičkog ostvarenja. Ugovor me obvezuje da knjiga sadrži cca 200 stranica srednjega formata s poglavljima: Uvod, Geografski smještaj, Povijest mjesta i okolice, Razvoj školstva, Značajne ličnosti, Etnografska obilježja, Razvoj kulture i sporta, Razvoj vatrogastva, Gospodarski pregled, »Oriolik«, te Izbor članaka iz broskog i drugog tiska o Oriovcu. Ugovor ima i dopunu koja glasi: »Dopuna ovog ugovora obavezuje Erpačića, nastavnika, da zajedno sa direktorom Historijskog instituta u Slav. Brodu, drugom Krnićem, uskladi sve materijale za izdavanje ove monografije«.

23. siječnja 1969. predao sam Z. K-u stranice s preredom i 16 stranica teksta bez proreda, kao i 32 fotografije (jednu nepresnimljenu).

Tekst rukopisa koji sam predao, osim ugovorom navedenih poglavlja i

podpoglavlja, sadrži i slijedeće: pjesmu S. Ilijaševića (koja se, po mom mišljenju, veoma dobro uklapa u kompoziciju), stanovništvo, razvoj zdravstva, i prilog o nekadašnjem govoru u Oriovcu. Tekst je sadržavao i popis literature i izvora, kao i bilješke (fuss-note). U »Izboru iz broskog i drugog tiska«, koji je u tekstu obuhvaćao sve članke objavljene u »Broskom listu« od 1945. do 1958. bile su označene i fotografije objavljene uz tekst.

Z. K. mi je rekao da će tekst proučiti i javiti mi svoje mišljenje o pojedinim njegovim dijelovima, koje ćemo, ako ustreba, zajednički dotjerati i prirediti za tisak.

U ljetu iste godine nakon neuspjelih telefonskih pokušaja da saznam što je s rukopisom i što trebam u njemu popraviti, otišao sam Z. K-u, koji je tada vršio funkciju zamjenika predsjednika Općinske skupštine Slavonki Brod. On mi je rekao otprilike ovo: da je moj tekst bio na recenziji kod JAZU, da su neki sadržaji prihvaćeni, dok će druge trebati preraditi, da je već pronašao stručne suradnike koji to čine. Žurilo mu se na vlak, navodno isti onaj kojim sam i ja trebao otputovati, te mi je obećao da će mi na kolodvor donijeti taj kritički osvrt. Vlakom sam otputovao sam, jer se on nije pojavio.

Našao sam se u nezavidnoj situaciji: ne složiti se s drugim autorima, ili omogućiti da prikaz Oriovca i njegove

prošlosti bude stručno obrađen. Prešutno sam izabrao ovo drugo rješenje, ali sam se ubrzo pokajao, osobito zbog toga što kod predaje rukopisa nisam uzeo potvrdu. Naime, u »Broskom listu« od 11. prosinca 1970. pod naslovom »Oriovac«, prilozima za povijest mjesta i Oriolika«, najavljuje se izlazak, sadržaj monografije i autori, ali među njima nije bilo mog imena! Provjerio sam u uredništvu »Broskog lista« točnost informacije. Novinar Branko Štimac pokazao mi je bilješke vođene prilikom njegovog razgovora sa Z. K-om. Na žalost, Z. K-a nisam mogao pronaći ni u stanu ni u ustanovi u kojoj je zaposlen, pa sam njegovim suradnicima ostavio poruku da ću kopiju rukopisa poslati Akademiji znanosti i umjetnosti da ona, nakon izlaska knjige iz tiska, utvrdi što je čije. Isto to ponovio sam i u »Orioliku«. »Broški list« nije donio dopunu članka, ali sam od »Oriolika« dobio pismo kojim mi se ispričavaju i pišu, između ostaloga, ovo: »...drug Krnić je preuzeo obavezu da u konačnom tekstu kao i u drugim varijantama tretira vaš rad, kao i vas, ravnopravno sa svim ostalim koautorima nove knjige«. Vjerovao sam da će tako i biti, jer je Z.K. direktor Akademijinoga odsjeka u Slavonkom Brodu, pa valjda ne želi stvarati lošu reputaciju ni sebi ni svojoj ustanovi. Nije na meni da ocjenjujem je li on okrnjio ugled ustanove kojoj je direktor, ali želim da se javnost upozna s njegovim načinom rada.

A sad da se osvrnem na razlike u sadržajima i koncepciji knjige »Oriovac...« i mog rukopisa.

1. U mom rukopisu nisu bila zastupljena poglavlja: Srednjovjekovni spomenici i Spomenici arhitekture, ali su neki dijelovi izbačeni (»Izbor iz broskog tiska o Oriovcu«, a o manjim cjelinama da i ne govorimo).

2. Povijesni razvitak u mojim prilogima završava s 1919. godinom, a u knjizi je produžen do današnjih dana. Upravo u tom dijelu osjeća se nesklad činjenica i načina na koji se one iznose!

3. Svaki korišteni podatak označio sam bilješkom s oznakom iz kojega je izvora ili literature uzet. Kako je znatan dio literature, koju sam ja naveo, izbačen, za pojedine se podatke ne može ni naslutiti izvor iz kojega su crpljeni.

4. Pazio sam da poštuju tuđe, označavajući navodnicima što sam od koga uzeo. Da je to učinjeno u knjizi, ne bih se morao ispričavati drugu Matku Peiću što je u mom poglavlju »Neke značajne ličnosti« kod Vladimira Becića neadekvatno obilježen njegov udio.

Iako svjestan nedostataka svojih priloga, izjavljujem da sam prikupio i uredio slijedeće dijelove: Uvodna pjesma Ilijaševićeva, Geografske karakteristike, Stanovništvo, O privrednom razvoju (privredna situacija do prvog svjetskog rata), Školstvo (s nečijom manjom nadopunom), Kultura, Neke od znamenitih ličnosti (Ilijašević, Ilić, Gundrum, Becić), Razvoj zdravstva (nečija neznatna dopuna), Sport, Razvitak i rad DVD Oriovac. Prikupio sam i fotografije objavljene na str. 66, 164, 173, 179, 180, 182, 185, 194, 199, 234, 235, 255, 256, 257, 262 i 265.

Iako se moji podaci, odnosno manje ili već cjeline, osjećaju u svim ostalim poglavljima koje sam prema ugovoru napisao, za njih ne snosim nikakvu materijalnu ni moralnu odgovornost.

Zahvalan sam HT što mi je, pišući o ovoj knjizi, omogućio da ukažem i na način njezinoga nastanka.

Jozo Erpačić

O HRVATSKOJ MARKI JOŠ JEDNOM

U »Hrvatskom tjedniku« od 28. V. 1971. objavljen je prijedlog Vladimira Loknara o izdavanju hrvatskih maraka, odnosno o prijenosu nadležnosti oko izdavanja poštanskih maraka na republike a povodom predstojećih ustavnih promjena. Napominjem, s time u vezi, da je redovita skupština Hrvatskog filatelističkog saveza 9. V. 1971. — na prijedlog zagrebačkog Kluba sabirača maraka — donijela zaključak da pokrene široku akciju oko izdavanja hrvatskih maraka, kao još jednog izraza nacionalnog i republičkog suvereniteta, na uspostavi kojega se upravo radi. S ovim prijedlogom upoznati su već određeni politički, državni i poštanski organi u SRH.

Ne postoje razlozi protiv obnavljanja tradicije

Ovaj prijedlog temelji se na našem povijesnom iskustvu i potrebama današnjeg trenutka naše povijesti. Prije 53 godina, u studenome 1918, prije stvaranja stare Jugoslavije (pod nazivom Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca), u okviru specifične federacije što su je stvorile 29. X. 1918. od Austro-Ugarske oslobođene južnoslavenske zemlje (pod nazivom Država Slovenaca, Hrvata i Srba), Hrvatska je izdala svoje prve i do sada jedine poštanske marke. Dana 18. XI. 1918. pojavilo se više serija preštampanih mađarskih maraka, a 29. XI. 1918. i prva serija originalnih hrvatskih maraka (sa slikom roba što kida lance vjekovnog ropstva). Ove marke nose ime federalne jedinice (Hrvatska), skraćeni, naziv zajedničke Države Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS), te oznaku posebne valute (kruna). Marke su vrijedile samo na području tadašnje Hrvatske, a izdala ih je poštanska uprava u Zagrebu. Naglašavam: to je sve bilo prije 1. XII. 1918., kada je stvorena stara Jugoslavija! Ove marke svjedoci su povijesnih činjenica: 1) da je ravno 33 dana postojala samostalna,

suverena Država Slovenaca, Hrvata i Srba (»prećanski«) na čelu s Narodnim vijećem, sa sjedištem u Zagrebu — paralelno s tadašnjom Kraljevinom Srbijom i Kraljevinom Crnom Gorom; 2) da se Hrvatska (i ostale članice ove države: Slovenija, Bosna i Hercegovina i dr.) sama oslobodila austrijskog i mađarskog ropstva (što u svome tzv. Prvodecembarском aktu izričito priznaje tadašnji regent Aleksandar Karađorđević); i 3) da je Hrvatska u toj kratkoj zajedničkoj državi bila samostalna federalna jedinica s punim suverenitetom. Činjenica da su ove marke, kao i marke Bosne i Hercegovine i Slovenije, kao provizorij vrijedile za područja zemlje koja ih je izdala i u prvim mjesecima postojanja stare Jugoslavije, samo potvrđuje ono što je prije rečeno o tim markama. Takav provizorij bile su tada i marke Kraljevine Srbije i marke Kraljevine Crne Gore. Dakle, imali smo hrvatske marke, kao izraz hrvatskog suvereniteta, prije 53 godine. Nema stoga razloga da ih sada ne obnovimo zajedno s našim suverenitetom. Ovdje treba napomenuti da nam ondašnju samostalnost nije razorila srpska vojska i vladajuća velikosrpska klika, već sama hrvatska buržoazija iz golema straha pred revolucionarnim hrvatskim pukom i njegovim zahtjevima, iz kojih su zračile i mnoge ideje oktobarske revolucije.

Zaključak Hrvatskog filatelističkog saveza

Ideja o hrvatskim markama bila je prisutna i prilikom uspostavljanja razorene hrvatske državnosti u toku narodnooslobodilačke borbe, prilikom stvaranja hrvatskog suvereniteta oličenog tada u ZAVNOH-u, prilikom stvaranja Federalne Države Hrvatske kao ravnopravne članice Demokratske Federativne Jugoslavije, stvorene u Jajcu. Ova ideja nije realizirana zbog nastupajuće ustaške ofanzive, ali je ostala kao veoma karakterističan pratilac stvaranja svake, pa i naše, nacionalne državnosti! O tome bi zacijelo više mogao reći prof. dr. Oleg Mandić, jedan od tadašnjih pobornika ove ideje. Iz navedenih razloga Hrvatske je filatelistički savez donio i zaključak da ove godine u studenome svečano obilježi 53. obljetnicu hrvatske marke.

Slabosti Loknarova prijedloga

Ovdje bih se morao osvrnuti i na neke slabosti u obrazloženoj prijedlogu što ga daje Vladimir Loknar. On ovdje očito brka navedene povijesne činjenice s onima koje mu unitaristi nude svojim Katalogom poštanskih maraka jugoslavenskih zemalja (izdanje

Zajednice jugoslavenskih pošta, telegrafa i telefona — ZJPTT). Tako, konkretno, prihvaća prve hrvatske marke kao »pokrajinska« izdanja u okviru stare Jugoslavije, iako i sam navodi da je prva serija izašla 18. IX. 1918, dakle 13 dana prije stvaranja stare Jugoslavije! Posebno pak griješi kada pojavu naše prve originalne marke od 29. X. 1918 (opet prije stvaranja Jugoslavije!) stavlja u staru Jugoslaviju (29. XII. 1918.), što opovrgava i sam spomenuti Katalog.

Važnija nam je bliža prošlost — NOB i Revolucija

Vladimir Loknar nepotrebno uvećava ionako prevelike grijehe emisione politike ZJPTT. Čemu tvrditi da pošta nije izdala marku u čast Zagrebačkog velesajma ili Hrvatskog kazališta, kad je to izdala, što se opet može naći u navedenom Katalogu? Ili, zašto je kriviti za nekakva izmotavanja u vezi s urotom Zrnsko-frankopanskom, kad ta pitanja nismo još ni mi u Hrvatskoj raščistili i kad nitko odgovoran nije poslao pošti takav prijedlog! Teško se složiti i s Loknarovim pogledima isključivo u našu daleku prošlost, dok se ne zapaza ona bliža, naša herojska narodnooslobodilačka borba i revolucija (stvaranje hrvatske države, priključenje Istre Hrvatskoj, stvaranje narodne vlasti, hrvatske partizanske i vojne jedinice, jedinstvena akcija oslobođenja Lepoglave na dan pada Bastilje, diverzija na zagrebačkoj pošti i druge velike teme iz ove oblasti), što je, uostalom, i bitna pretpostavka i ovih naših današnjih slobodnih razgovora! Tu su još i druge značajne teme hrvatske: pomoću maraka propaganda našeg mora, turizma i ljepota naše domovine, propaganda naših privrednih rezultata koje kao Hrvatska nudimo svijetu, populariziranje i drugih naših interesa. Sve to netko treba obraditi, staviti u neki red, valorizirati i povezati s privrednim interesima naše pošte, vodeći kod toga računa i o specifičnim filatelističkim interesima u zemlji i inozemstvu. I upravo zato što ZJPTT nije kadra najbolje odgovoriti na ta pitanja, hrvatski filatelisti i traže da se to ostavi u nadležnosti politike ZJPTT, jer je u njoj bilo i dobrih i pozitivnih republika. Kod toga nećemo totalnu negaciju emisione politike ZJPTT, jer je u njoj bilo i dobrih i pozitivnih rezultata, na koje upravo i mislimo nadovezati našu buduću aktivnost. A ona može biti samo hrvatska, u smislu desetoplunumska, i jugoslavenska, u smislu sedamnaestoplunumska.

Zvonko Ivanković — Vonta

Razgovori s istraživačima (4)

O jednoj specijalnoj temi iz hrvatske filozofske baštine govori ovaj put za "Hrvatski tjednik" Franjo Emanuel Hoško, svećenik-franjevac, rektor Filozofsko-teološkog učilišta na Trsatu, gdje je ujedno i predavač. Predaje osim toga na Visokoj bogoslovnoj školi i Institutu za teološku kulturu laika u Rijeci. Doktorirao je 1968. disertacijom o franjevačkim visokim školama Banske Hrvatske 17. i 18. stoljeća. Područje njegova istraživanja jest nacionalna crkvena povijest, osobito povijest teologije i filozofije.

Skolastika – dio duhovne povijesti Zapada

Svojedobno ste na simpoziju Hrvatskog filozofskog društva (na početku ožujka 1968) održali zapaženo predavanje SKOTISTIČKA FILOZOFIJA ZAGREBAČKOG KRUGA 17. I 18. STOLJEĆA. Tema je zanimljiva s više razloga, no početno spomenimo jedan, tako reći, načelni aspekt koji prelazi okvire naslova: odnos filozofije i teologije. Kakva je, po Vašem mišljenju, njihova veza, naravno u aspektu hrvatske filozofske baštine?

Predavanje koje spominjete ističe u svom naslovu riječ »filozofija«, ali je – kako je govor o skotističkoj filozofiji – nužno implicirana i teologija. Odnos, naime, filozofije i teologije proizlazi iz same naravi skolastike, kojoj opet pripada skotizam kao jedna od važnijih misaonih struja. Danas je, očito, napušteno gledanje na skolastiku kao filozofski sterilno razdoblje između antike i novovjeka misli. Upravo je ta novovjeka misao organski vezana na skolastiku i ne može se shvatiti u potpunosti kao negacija skolastike, već radije kao razdoblje koje, kao i skolastika, predstavlja bitni dio duhovne povijesti Zapada.

U skolastici je, da odgovorim na Vaše pitanje, napose izrazit duh sinteze koji se očituje u traženju jedinstva među različitim, ne negacijom suprotnoga, nego afirmacijom sličnoga i srodnoga. To je sintetičko nastojanje osobito izraženo u traženju samo jedne istine, bez obzira je li ona čisto filozofska ili je eksperimentalno utvrđena, ili pak dana religijom, objavom. Riječ je, naime, o nastojanju oko kulturnog jedinstva i zato jedinstva teologije, filozofije i znanosti, a to traženje jedinstva uvjetovano je srednjovjekovnim društveno-religioznim jedinstvom kršćanstva, odnosno pravno-političkim jedinstvom obnovljenog rimskog imperija. U toj dakle težnji skolastike za cjelovitim »pogledom na svijet i život«, stanovitim *Weitanschauungom*, treba tražiti i razrješenje odnosa između teologije i filozofije, a ne iz jednostrano shvaćene i tako često spominjane formule »philosophia est ancilla theologiae«, tj. iz tobožnje služinske ovisnosti filozofije o teologiji. Neispravnost takvog postupka svjedoči između ostalog povijest filozofije, koja npr. Tomu Akvinskog, Bonaventuru, Duns Scota i druge drži stvarateljima i na filozofskom području, iako su oni kao načelo znanstvene osnove držali teologiju.

Osim spomenutog duha sinteze, karakterističnoga za skolastiku, potrebno je, govoreći o hrvatskoj filozofskoj baštini, upozoriti i na jedan historijski razlog: stvaraoći naše filozofske baštine pripadali su velikim dijelom crkvenim krugovima, te su istodobno bili i religiozni mislioci. K tomu je filozofsko mišljenje na našem nacionalnom području vezano dugo uz postojanje crkvenih škola, što nameće povezanost filozofije i teologije u nas i u novom vijeku, kad je skolastika već izgubila svoju naravnu zasnovanost u historijskim uvjetima.

Filozofska tradicija Zagreba

Premda dio autora koji udoše u vidokrug Vaše istraživačke znatiželje nije djelovao, strogo uzevši, baš u Zagrebu, njih je moguće, kako ste svojedobno u svojoj tezi obrazložili, pribrojiti »zagrebačkom krugu«. Njihov je rad nedvojbeno pomogao stvaranju »klime« da se Zagreb kasnije razvio u najsnažnije hrvatsko filozofsko središte. Biste li sažeto mogli reći kako je i koliko razdoblje što ste ga proučavali utjecalo na takav razvitak?

Povijest hrvatske filozofije poznaje i s uspjehom valorizira Zagreb kao filozofsko središte. Pri tom je oko istraživača nužno usmjereno na nastavu filozofije u isusovačkoj akademiji, jer je takva nastava sama po sebi uvjetovala stvaralačku djelatnost nastavnika i širenje filozofskog mišljenja.

SKOTISTIČKA FILOZOFIJA U HRVATSKOJ

Osam je autora zagrebačkog skotističkog kruga napisalo cijeli filozofski sustav

RAZGOVOR S DR. FRANJOM EMANUELOM HOŠKOM

Mislim da bi po istom načelu trebalo prosuđivati i kontinuiranu nastavu skotističke filozofije na franjevačkoj bogosloviji u Zagrebu (1613–1783). I u njoj su nastavnici skupljali filozofsku literaturu, a pisali su i vlastite priručnike, te kroz dvije godine upućivali studente u skotističku filozofsku misao. Treba napomenuti da su po skolastičkoj metodi nastave studenti i profesori održavali javne rasprave uz sudjelovanje brojnih kulturnih radnika, a i ostalima je ta filozofska misao bila dostupna preko tiskanih tezarija takvih rasprava. Tako je opravdano zaključiti da je i nastava skotističke filozofije u Zagrebu djelovala na formiranje Zagreba kao filozofskog središta. Niz od pedeset i šest nastavnika, dvadeset i šest filozofskih rukopisa i osam tezarija javnih rasprava govori u prilog takvoj prosudbi.

U stoljećima što su ih obuhvatila Vaša istraživanja zbililo se povijesno premještanje središta hrvatskog kulturnog, dakle i filozofskog života, s juga na sjever. Doduše, u to doba djeluje i živi izvan domovine, ali u trajnoj vezi sa zavičajem, jedan od najvećih mnika hrvatskih, Ruđer Bošković, Dubrovčanin. No njegovo, i još nekoliko drugih imena ljudi iz tog razdoblja, mogli bismo reći, posljednja su istaknuta imena stare naše obalne tradicije, upravo istodobno kad nastavna, kulturna i filozofska središta sjeverne Hrvatske postupno jačaju i, čini se, uspostavljaju onaj kontinuitet za koji se činilo da bi zbog političko-povijesnih nevolja Hrvatske mogao biti prekinut. Zasluge u tom pogledu pripadaju i školama franjevačkog reda, podjednako onih na jugu kao i na sjeveru Hrvatske, a tako i hrvatskih bosansko-hercegovačkih franjevača.

Smatrate li taj kontinuitet već sada historiografski uočljivim i, ako smatrate, u čemu je najizrazitiji?

Nastojat ću na ovo pitanje dati optimistički odgovor. U našem se stoljeću mnogo napredovalo u poznavanju hrvatske filozofske baštine. Tako je napose uočen doprinos škola franjevačkog reda u nas. Još je npr. 1907. Albert Bazala isticao da su *Elementa peripathetica* Andrije Kačića Miošića jedan od rijetkih skotističkih filozofskih spisa nastalih u Hrvatskoj. A danas je poznato i više od stotinu takvih spisa! Zasluge za to pripadaju osobito Juri Božićkoviću. Miji Brleku, historičaru Slavonije Josipu Bösöndorferu i akademiku Tomi Matiću. Nakon njihovih istraživanja dolazi na vidjelo nekoliko skotističkih krugova: dubrovački, srednjodalmatinski i slavonski, a ja bih im danas dodao i zagrebački. Spomenuta su istraživanja isključivo historiografska, a ni ona nisu

FRANJO EMANUEL HOŠKO

sveobuhvatna (upozoravam posebno na djelatnost slavonskih franjevača u važnom visokoškolskom centru u Budimu!). Sada predstoji dublje istraživanje koje će pružiti elemente za ocjenu filozofijske vrijednosti sačuvane baštine.

Otkrića – plod istraživanja

Vaša su istraživanja urodila plodnim rezultatima. Objelodanili ste podatke o autorima i djelima koje hrvatska filozofska historiografija dotad uopće nije poznavala ili ih je tek samo spominjala. Budite tako dobri pa za čitatelje »Hrvatskog tjednika« navedite najvažnije pisce i djela od onih koje ste u svojoj studiji zabilježili, odnosno prikazali.

Vašoj molbi mogu udovoljiti samo pukim nabranjem. Spomenut ću imena onih pisaca kojih je filozofski opus danas sačuvan. Osam autora: Leonardo Petočnjak, Oton Cesenika, Eugen Klimpacher, Rupert Haackl, Gerard Židić, Sabin Sekovanić, Ladislav Lacković i jedan anonimni autor, napisali su cijeli ondašnji sustav filozofskih disciplina, tj. logiku, fiziku i metafiziku. Od ostalih autora rukopisa skotističke filozofije zagrebačkog kruga upozoravam također na Antuna Šumunarića, Adalberta Belaja, Alana Moshomera i Makarija Sinkovića. Neću sve nabrajati, a ni njihova djela, jer su naslovi većinom općeniti, određeni predmetom, npr. *Universa philosophia, Logica, Metaphysica, Physica*.

Privlači li koje djelo ili autor, između netom navedenih, posebno Vašu pozornost? Zašto? A uz to, ako je dopušteno pitati, da li se i čime – osim što u ANTOLOGIJI HRVATSKIH FILOZOFA LATINISTA obrađujete Andriju Kačića Miošića – sada bavite, odnosno namjeravate baviti na području povijesti hrvatske filozofije?

Da pravo kažem, svi su mi spomenuti autori jednako dragi i teško bih se odlučio komu dati prednost. Možda bih se ipak opredijelio za veliki spis (425 str.) *De primo principio VJENCESLAVA SKLENSKOG*. To djelo predstavlja »fructus autumnales« u njegovu opusu. Sadržaj mu je filozofsko-teološki i mislim da Sklenski u njemu traži onu prije istaknutu sintezu za kojom je težila skolastika. Sklenski je također historičar. Pisac je brojnih povijesnih rasprava, a njegov spis »Brevi descriptio loci Krapina« najobitnije je iskoristio Ljudevit Gaj u svom mladenačkom djelu »Die Schlösser bei Krapina«. To navodim kao jedan primjer utjecaja tih autora na čisto nacionalnu svijest i kulturu, što bi također valjalo istraživati.

Već sam rekao da se historiografska istraživanja hrvatske filozofske baštine ne mogu smatrati završenima. Eto, na tom poslu želim i sam nadalje sudjelovati.

Slučaj je htio da smo i Vi i ja (kada je u novije doba istraživačka znatiželja usmjerena i spram sjevernih dijelova naše zemlje), i ne znajući jedan za drugoga, obišli nekoliko istih starih knjižnica franjevačkih samostana. Te su knjižnice ponegdje stjecajem ratnih i poratnih prilika u prilično lošem stanju, premda imaju veliku važnost za našu kulturnu povijest jer posjeduju mnoge vrijedne knjige, a posebno znatan broj ranije nepoznatih rukopisnih djela s područja filozofije. Što bi, po Vašem mišljenju, bilo potrebno i realno moguće učiniti, dakako dogovorno s dotičnim samostanima, da se to kulturno blago sačuva za budućnost i proučavanje?

Moram priznati da su problemi koje spominjete uistinu veliki. Prof. Kruno Krstić nedavno je završio svoj razgovor s Vama riječima: »Kao i svako veliko i ozbiljno istraživanje, tako i istraživanje naše filozofske baštine traži ljubavi, požrtvovanja, vremena i – sredstava.« Njegovim riječima ne bi trebalo dodavati nove riječi, nego učiniti nešto od onoga što predlaže, i to: najprije pronaći djela i rukopise iz filozofije, osigurati im prikladan smještaj, popisati ih i opisati bibliografski, sačiniti dakle potpunu bibliografiju, te po mogućnosti sve fotokopirati ili mikrofilmirati. Tek je nakon svega toga moguće proučavanje.

Udio skotizma u hrvatskoj baštini

Dopustite mi na kraju i jedno, samo naoko historiografsko, a zapravo problematsko pitanje. Predmet je Vašeg interesa skotistička filozofija, koja, prema učenju Duns Scota, zastupa u stanovitom pogledu – voluntarizam. (Dakako, u posebnom filozofskom značenju te riječi, a nipošto u smislu suvremenog nam novinskog, političkog ili ekonomskog žargona.) *Voluntas est superior intellectu* (Volja je iznad mišljenja). Teza pripada kompleksu shvaćanja po svom tipu bliskih nekim oblicima filozofskog aktivizma, zatim, uvjetno bismo mogli reći – »liberalizma«, a svakako i filozofskog humanizma ukoliko stoji nasuprot apsolutnom determinizmu i, konzekventno, fatalizmu, a zastupa nazor voljno utemeljenog, slobodnog, individualnog, prema svojim idealima, svrhama i ciljevima usmjerenog ljudskog djelovanja i (etičkog) odlučivanja. Takvo shvaćanje onda uključuje, također na temelju vlastitog uvida, slobodan i kritički odnos spram autoriteta, krutih doktrina, života... Kako bismo takvih karakteristika – u glavnim crtama, obrisima i širokim potezima – našli kod niza naših filozofskih autora, pa i kod mislilaca koji ne bijahu skotisti; ne čini li Vam se mogućim pitanje: nije li možda skotistička filozofija po svom duhu bila jedan od tipova filozofskih, povijesno primjeran nekim posebnostima i potrebama hrvatske kulturne i filozofske svijesti, nekim načinom po strukturi korespondentna nazorima i načinu mišljenja naših autora i onda kada nisu skotisti, te obratno, nije li ta filozofija povijesno sudjelovala pri stvaranju jedne od mogućih tipoloških varijanata našeg životnog i misaonog raziranja ističući mu izvornost i pomažući mu do izrazitijih karakteristika?

Vaše je pitanje, čini mi se, važnije od odgovora! Ono se nameće ne samo povjesnicima filozofije nego i historičarima kulture. Riječ je, zapravo, o sveopćem određivanju konstitutivnih elemenata hrvatske kulture, a među tim elementima filozofska misao općenito, a unutar nje i skotistička, ima nesumnjivo određeno mjesto.

Spomenut ćemo samo da je Duns Scot među skolasticima najviše pridonio sintezi svijeta i nadsvijeta. On nije govorio kao Toma Akvinski o podudarnosti razuma i objave (religijskih datosti), već o njihovoj sukladnosti. Tako je omogućio filozofski voluntarizam i liberalizam, nonkonformizam i humanizam. Čovjek je za njega i njegove nastavljače individuum i zato protivan svakom uniformitetu.

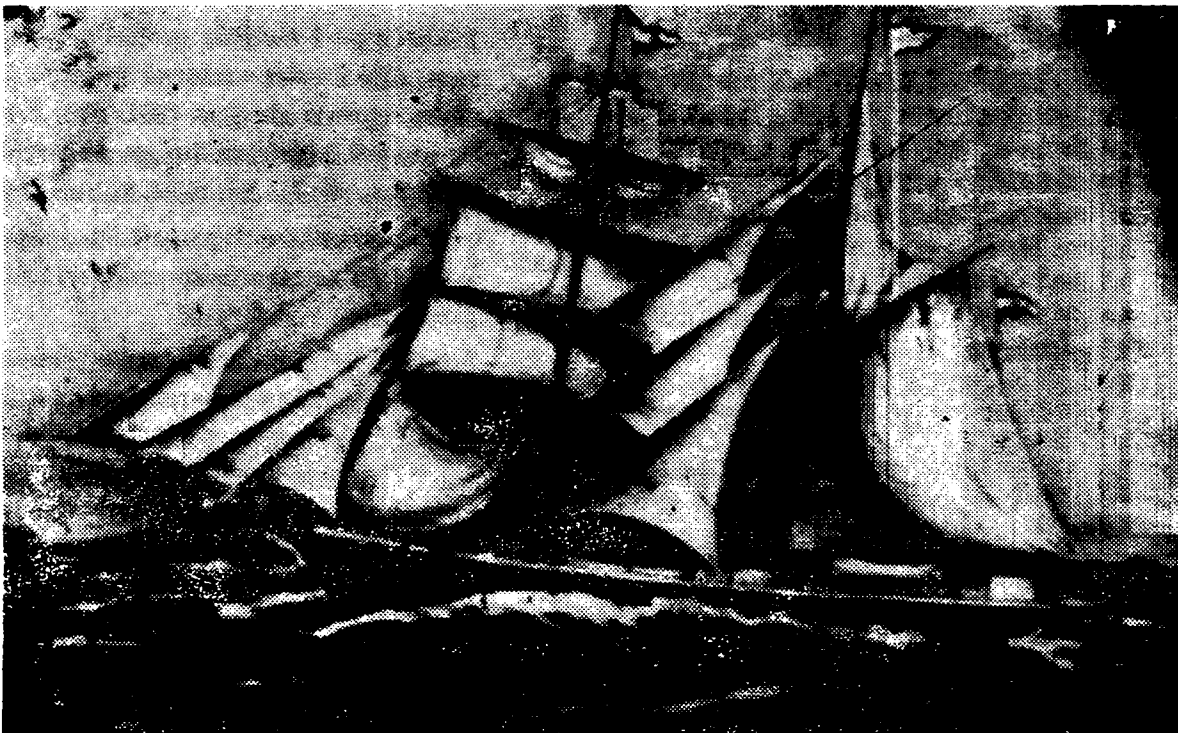
Ne bih mogao donijeti sud u kojoj se mjeri skotistička misao odražava u djelima hrvatskih filozofa koji nisu bili skotisti, ili koliko je ona vidljiva u našem nacionalnom biću, i da li je, i u kojoj mjeri, posljedica hrvatskog skotizma. Nema, mislim, još dovoljno određena da se donese decidan odgovor. Nadajmo se da će se započeti i s takvim istraživanjima. (Vrijedno je spomenuti ne tako davna istraživanja Karla Balića, Jeronima Šetke, Karla Kosora i Leonarda Oreča o utjecaju skotističke teologije na nacionalnu religioznu fizionomiju na području duhovne lirike i tzv. pučke kršćanske pobožnosti.)

Ponavljam: odgovor na ovo Vaše pitanje može dati tek sveobuhvatno vrednovanje odrednica hrvatske kulture. A to je zadatak svih naših mislilaca.

Razgovor vodio: Zlatko Posavac

O JEDNOM SPOMENIKU NA JADRANU...

RENDIČEV SPOMENIK KAP. NIKI DUBOKOVIĆU TREBA VRATITI NA PRVOBITNO MJESTO!

Jelšanska škuna »Kuzma« (1862), s hrvatskom zastavom na prednjem jarbolu

Svaki posjetilac Jelse, poznatog turističkog mjesta na Hvaru, rado se zadržava u mjesnom parku, jer njegovo bujno zelenilo, neobično za otočko mjesto, upravo privlači u ljetnim sparinama. Posjetilac odmah zapazi u sredini parka granitno spomeničko postolje, ali bez spomenika na njemu. Kad mještane upitaju gdje je spomenik, odgovor se najčešće izbjegava. Tu je nekada bio spomenik pomorskom kapetanu Niki Dubokoviću, djelo velikog hrvatskog kipara Ivana Rendića. Herostratski djeluje što ga na tom postolju nema. O Dubokoviću nalazimo mnogo podataka u objavljenim publikacijama prije prvog svjetskog rata (izvještaji Matice hrvatske, Narodni list, Novi list i dr.), kao i kasnije — prije i poslije oslobođenja (Hrvatska enciklopedija, Pomorska enciklopedija i dr.). Prateći te podatke, pred nama sve više iskrsava jedan svijetao lik hrvatskog pomorca, privrednika i političara.

Duboković se rodio 1834. u Pitvama, na domak Jelse. Kao dječak otiskuje se na more i sa 23 godine već je zapovjednik velikog obiteljskog brika (brod na jedra s križnim jedrima na svim jarbolima) »Roditelj Nikola«, s kojim plovi po Mediteranu i Atlantiku. Ističe se nautičkim sposobnostima i pomorska uprava u Trstu povjerova mu mlade kadete na izobrazbu. To je vrijeme kada Hrvatskoj pripada samo uski trak obale od Bakra do Karlobaga, bez i jednog jadranskog otoka, a talijanska potpuno gospodari u upravi, gospodarstvu i prosvjeti duž cijele obale, izuzevši brodarstvo na jedra koje je bilo u rukama domaćih ljudi. Mnogi pomorci tog doba, a među njima i Duboković, jasno vide to teško stanje u kojem se nalazi Hrvatska. Stječući široke vidike upoznavanjem svijeta, oni su odlučno na hrvatskoj strani i to iskazuju vijanjem hrvatske zastave na prvom ili na srednjem najvećem jarbolu uz tadašnju državnu austrijsku zastavu na krmenom jarbolu. Duboković kasnije napušta plovidbu, živi u Jelsi ostajući uvijek iskonski vezan uz more, razvijajući vlastito brodarstvo, koje povećava na osam prekoceanskih brodova na jedra. U to doba to je, uz druge jelšanske brodove, najveća flota srednje Dalmacije. Ovo brodarstvo otvara putove razmjene dobara između otoka i drugih područja, pa čak i Amerike, te postaje osnovna poluga gospodarskog napretka Jelse. Duboković svoju veliku energiju i poduzetnost usmjeruje i protiv talijanskog onarodivanja rodno kraja i Dalmacije, a na njihovo uzdizanje iz zaostalosti i bijede. Okuplja mlade ljude i među prvima u Dalmaciji osniva 1868. u Jelsi »Narodnu čitaonicu«, kojoj je Strossmayer počasni član. Takve su čitaonice u to vrijeme središta hrvatskog narodnog preporoda i borbe protiv autonomstva.

U Jelsi su tada bili veoma teški uvjeti za opstanak stanovništva i razvoj mjesta. Današnja pitoma Jelsa tada je mjesto močvarno i malarično, izloženo bujicama s kopna i, bez zaštite luke, izloženo sjevernim vjetrovima i valovima s mora. Duboković je 1868. izabran za predsjednika općine i tu dužnost, za koju se tada nije primala nikakva nagrada, obavlja 41 godinu. Kroz to vrijeme izvršeno je pošumljavanje goleti, reguliranje bujica, saniranje močvara i izgrađena je luka. Razvilo se brodarstvo, vinogradarstvo, ribarstvo, obrt i trgovina, pa čak i lokalna industrija (prvi parni mlin u Dalmaciji, tvornica tjestenine, prerada buhača i dr.). Najbolje mjerilo tog napretka jest to da se stanovništvo jelšanske općine gotovo udvostručilo od 1868. do 1903. dok je svagdje drugdje na otocima opadalo. Na općini i čitaonici vila se tada isključivo hrvatska zastava, a na jelšanskim brodovima uz državnu. Izborom Dubokovića 1876. za zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru, za otoke Vis, Hvar i Brač, prevladani su talijanaši na ovim otocima, a on tu dužnost obavlja 19 godina. Istaknuvši se dugogodišnjim radom i ugledom u pokretu hrvatskog narodnog preporoda, Duboković je 1910. izabran za predsjednika Hrvatske stranke (za Dalmaciju). Bio je utemeljitelj, pomagač i povjerenik Matice hrvatske u toku 31 godine, pa je 1909. proglašen za njenog počasnog člana, kojih je tada bilo 19, a među njima su bili Vjekoslav Klaić, Tadija Smičiklas, Josip Eugen Tomić, Ivan Zajc

i dr. Uz okolna sela Vrbanj, Svirče, Vrisnik i Pitve, Jelsa je tada ogranak s najviše članova MH od svih mjesta na jadranskim otocima. Do duboke je starosti aktivan u političkom i gospodarskom životu. U 78. godini života, na putu u Zadar, u vezi s poslovima Hrvatske stranke i svoje općine. Duboković oboli od upale pluća i umire u Jelsi 24. travnja 1912. Neposredno pred smrt uputio je pismo S. Watsonu, poznatom engleskom novinaru i publicistu, u kojem mu u ime stranke zahvaljuje na pravilnom obavještanju evropske javnosti o mađarskim zlodjelima u Hrvatskoj. U povodu Dubokovićeve smrti Frano Supilo u riječkom »Novom listu« visoko je ocijenio njegov rad i zasluge. Odmah nakon smrti Dubokovićeve narod Jelse i okolnih mjesta spontano daje priloge za podizanje njegova spomenika, koji je Ivan Rendić izradio 1913. u Beču u ljevaonici Selzera. Publicist Zvonimir Butković vidio je u Beču taj rad i piše: »Tek umjetnik koji je prodro u dušu one naše pomorske čeljadi, s njom odrastao, mogao je ovog kapetana rodoljuba prikazati izražujući sve snažne osobine onog značajnog lica... Spomenik je bio spreman za put iz Beča u Jelsu, gdje je trebao biti postavljen 1914, ali to je omeo rat, pa je postavljen tek 1923, nakon opsežne akcije odbora mještana na čelu s učiteljem Ivanom Ruževićem. Poslije oslobođenja spomenik je uklonjen, a na isto mjesto postavljen je spomenik palim borcima. No, spomeničko obilježje palim borcima postavljeno je na drugom mjestu, na zgradi nove osmogodišnje škole, koja je posvećena palim borcima, a spomenik Niki Dubokoviću još se i danas nalazi u jednom dvorištu i na žalost suviše dugo očekuje svoje rješenje.

Mladji naraštaj Jelse, predvođen Matom Sarjanovićem*, s boljim poznavanjem povijesnih činjenica i osjećajem za prošlost rodno kraja, uočio je potrebu da se ispravi takva povijesna i nacionalna šteta, ne samo u odnosu na ličnost kapetana Dubokovića već još više zbog svojih preda, rodno kraja i Hrvatske. Složnost i jedinstvenost naroda, koja se izrazila prvo u doba hrvatskog preporoda, zatim u narodnooslobodilačkom ratu, bez sumnje će se pokazati sada u novom preporodnom razdoblju hrvatskog naroda — pa i u ovom pitanju. Pogodna prilika za to ukazat će se slijedeće godine, kada se navršava šezdesetogodišnjica smrti ovog zaslužnog rodoljuba Hrvatske. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, preko svojeg Zavoda za pomorsko-društvene nauke u Splitu, za tu se priliku također priprema da je obilježi na doličan način: tiskanjem odgovarajuće publikacije. Ne smije se zaboraviti da su naši jadranski otoci posebno izložen dio nacionalnog teritorija, te čuvanje tradicije hrvatskog narodnog preporoda i s njime povezanih spomeničkih obilježja upravo na otocima, važni ne samo zbog prošlosti već i radi budućnosti.

Brodarstvo je bilo jedan od osnovnih činilaca u više od tisućugodišnjem uspješnom održanju našeg naroda na Jadranu, ali, na žalost, beznačajno je malo spomeničkih likova brodarar na jadranskoj obali. Postoje samo dva javna takva spomenika od umjetničke vrijednosti, i to kapetanu Mihi Pracatu u Dubrovniku i kapetanu Niki Dubokoviću u Jelsi. To je razlog više da budu tretirani kao izuzetne nacionalne, kulturne i pomorske vrijednosti, pa čak i kao jedan od činilaca jadranske orijentacije Hrvatske i Jugoslavije. Simbolika spomenika Dubokoviću još više dobiva na važnosti u ovom povijesnom razdoblju kada se konačno ostvaruje i čvrsto povezivanje Dalmacije i Istre s Hrvatskom, osnove čega je u teškim uvjetima svojega vremena kao viziju vidio ovaj veliki hrvatski rodoljub i za što se cijelog života borio.

Luka kap. Dančević

* Predsjednik Mjesne zajednice Jelsa, poduzetan i neumoran u radu za napredak mjesta. Tragično poginuo u prometnoj nesreći 2. ožujka 1971. dok je vršio svoju dužnost.

PRVA NA KVARNERU

O stotoj obljetnici osnivanja »Hrvatske čitaonice« u Vrniku

Politički život Hrvata u Istri i na Kvarnerskim otocima (ovi su krajevi šezdesetih godina 19. st. sačinjavali jednu upravnu i administrativnu cjelinu i pripadali zapadnom, cisalpanijskom dijelu monarhije Habsburgovaca) dolazio je do izražaja i u svojevrsnom društvenom radu — čitaonicama. Na ovom se području čitaonice pojavljuju od 1866. na dalje, kada je prva osnovana u Kastvu. Narodne čitaonice postaju jedna od važnih etapa u razvoju hrvatskog narodnog preporoda u Istri i na Kvarnerskim otocima, a posebno jedan od najvažnijih točaka u organiziranju početaka političkog pokreta Hrvata. No, to i nije toliko nepoznata činjenica, kao ni njihovo značenje u kulturnom i prosvjetnom životu. Zanimljivije je da je njihova gospodarska uloga malo dosad zapažena, iako su one djelovale i na tom polju. (Takav nam primjer pruža i »Hrvatska čitaonica« koja je osnovana ravno pred stotinu godina u Vrniku, kao prva na Krku i na Kvarnerskim otocima uopće.

Vrnik je tada bio jače središte školovanih ljudi. Među njima nisu prevladavali samo svećenici, kao u ostalim dijelovima Istre i Kvarnerskih otoka, već je bilo i pravnik, učitelj, profesora. Mnogi su od njih svoja početna naobrazba stjecali u poznatim glagoljaskim, hrvatskim svećeničkim školama u samome Vrniku. U njima su započeli svoje naukovanje poznati povjesničar Ivan Feretić, tri krčka biskupa u 19. st.: B. Bozanić, Ivan Vitezić i Franjo Feretić, od kojih su ova posljednja dvojica zajedno s Franjom Volarićem, čuvenim borcem za glagoljicu i pravo upotrebe hrvatskog jezika u našoj crkvi, bili i zastupnici Hrvata u istarskom saboru. Ove su škole polazili i političari Dinko i Matko Trinajstić, filolog Dragutin Parčić, itd. Iz Vrnika je potekao i Dinko Vitezić, jedini zastupnik Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka u bečkom parlamentu od 1873. do 1891. Kad je pritisak vladajućih slojeva talijanaša i Talijana postajao sve jači — ta i u samome starom hrvatskom Vrniku, mjestu koje je prepuno glagoljskih spomenika, u općinskim je tijelima službeni jezik bio talijanski! — došlo je do akcije da se okupe narodne snage, da se Vrničani organiziraju odupru tuđinu, njegovom gospodarskom iskorišćavanju, grubom nacionalnom onarodivanju, da se započne sa sustavnim radom na kulturnom, prosvjetnom, političkom i gospodarskom polju. Tako je došlo do osnivanja »Hrvatske čitaonice«, kojoj je pravila potvrdilo tršćansko namjesništvo 20. siječnja 1871.

S radom je privremeni odbor, na čelu s Matom Zahijom, započeo 1. travnja, a prva svečana skupština, koju su čitaoničari održali kao osnivačku, održana je 28. rujna iste godine. Članovi su bili raspoređeni u dva reda (prema visini članarine), a svih zajedno bilo ih je tridesetak. Predsjednikom je postao Ivan Oršić, a tajnikom Nikola Butković. Jedini tadašnji list za Hrvate Istre i Kvarnerskih otoka na njihovu materinskom jeziku — tršćanska »Naša Sloga« (urednik joj je bio Krčkanin Anton Karabić iz Punta) — odmah je objavio članak posvećen ovom važnom događaju, pozivajući istodobno sve rodoljube u tim najzapađnijim dijelovima Hrvatske da slijede primjer Vrničana.

Osnovni sadržaj rada prve hrvatske čitaonice na Kvarnerskim otocima u prvo je vrijeme bilo praćenje dostignuća suvremenog svijeta pomoću listova, časopisa, zatim održavanje zabava i priredbi. No, u društvenim pravilima posebno je naglašeno da će se čitati časopisi i knjige koje donose materijale o poljoprivredi i općenito o narodnom gospodarstvu. To striktno naglašavanje u pravilima daje čitavom čitaoničkom pokretu u cijeloj tadašnjoj austrijskoj pokrajini Istri širu dimenziju; nisu, dakle, čitaonice samo kulturne institucije koje se brinu samo za jačanje pismenosti i za opću naobrazbu svojeg članstva već im je cilj i moderniji gospodarski život seljaka. Čitaoničari su pravilno shvatili da jedino unapređenjem tadašnje poljoprivredne proizvodnje u seljaka — a to je značilo Hrvata, jer su gotovo samo oni bili neposredni poljoprivredni proizvođači — mogu Hrvati postići i ostale tekovine tadašnjeg suvremenog svijeta, a posebno one koje su već bile dostupne njihovim talijanskim susjedima.

Ovdje treba naglasiti i zanimljivu, na prvi pogled samo, pojedinost. Među prve počasne članove vrbnički čitaoničari biraju Strossmayera, te istaknute sudionike hrvatskog preporoda u Istri i na Kvarnerskim otocima: biskupe porečko-puljskoga J. Dobrila i krčkoga J. Vitezića. No dok su posljednja dvojica izabrana jednoglasno, Strossmayer je izabran tek — većinom glasova. Na istoj je skupštini odlučeno da se čitaonica prebroji na »politički časopis »Hrvatska«; druge se edicije ne spominju. Povezavši obje te činjenice, može se zaključiti da su vrbnički čitaoničari bili u većini tada nadahnuti Starčevićevim duhom, za razliku od njihovih najuglednijih članova Dobrile i Dinka Vitezića, koji su bili štrosmajerovci. Ova pojava u Vrniku, jednom od najjačih središta hrvatskog narodnog preporoda u Istri i na Kvarnerskim otocima, znači novost u dosadašnjim spoznajama o razvoju hrvatskih političkih ideja u Istri. Uobičajilo se, naime, smatrati da se pravaški pokret širi u Istri i na Kvarnerskim otocima tek s pojavom laički školovane, druge generacije političara na čelu s Laginom, Spincićem, Mandićem i Trinajstićima.

Vrbnička je čitaonica u 19. st. odigrala važnu ulogu u političkim akcijama, kao npr. u izbornim borbama za zastupnička mjesta u bečkom parlamentu, u porečkom saboru, u vrbničkim općinskim tijelima. Njeni su članovi aktivno surađivali npr. s Krčkom gospodarskom zadrugom na unapređenju gospodarskog stanja Bodula, s Odborom za isušivanje poznatog vrbničkog polja i njegovim zasadaivanjem kvalitetnom vinovom lozom. Što je iz osnova promijenilo život Vrničana i utjecalo na sve manje njihovo iseljavanje s otoka, za razliku od drugih otočana. Upravo su čitaoničari utjecali da se sav vrbnički društveni život intenzificira do te mjere da je Vrnik i dalje zadržao važnu ulogu u životu Hrvata sjevernog Hrvatskog primorja u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća.

Petar Strčić

NIN JE U HRVATSKOJ

BOGATSTVO NINA

Otočić na kom je smješten Nin, na dnu je jednog od dubokih zaljeva kojima završava kopneni dio sjeverne Dalmacije; s kopnom ga povezuju dva mosta. Od Zadra je udaljen svega 16 kilometara.

Teško je i samo pobrojiti svo bogatstvo koje on čuva, ono pod zemljom i nad njom, ono u trezorima i škrinjama, danas nepristupačno i posjetiocu nevidljivo. Kao jedno od najstarijih ljudskih naselja na tlu Hrvatske, spominje se već u 4. stoljeću prije nove ere. S imenom AENONA, od kog i dolazi hrvatsko ime Nin, u rimsko je doba, kao jedan od municipija u Carstvu, doživio korjenitu urbanističku preobrazbu: o njegovu značenju u to vrijeme

svjedoče brojni spomenici, posebno pak ostaci monumentalna hrama, najvećeg u nas. Rimski Aenona tako, kao istaknuto gospodarsko i kulturno središte postaje, dolaskom Hrvata u ove krajeve, jednim od njihovih najstarijih središta; štoviše: najstarijom hrvatskom kneževskom i kraljevskom prijestolnicom.

Iako u akciji obnove Nina spomenici iz predhrvatskoga doba moraju dobiti svoje pravo mjesto, svjedočeći i o tome kako su se na dotadašnji život vezali prvi organizirani koraci Hrvata u ranom srednjem vijeku – bogatstvo Nina iz vremena starohrvatske države (IX–XII stoljeće) s pravom zaslužuje najveću pozornost.

Stoljeća su i stoljeća prolazila u zapuštenosti i razaranja i zuba vremena prijetilo je još unatrag sreću, upravo akcijom ODBORA ZA NIN, osnovanom na obnovi bogatstva što ga, nad zemljom i pod zemljom, čuvaju brojni spomenici hrvatske kulture i opstojnosti našega naroda. Što je do sada učinjeno, a što predstoji? I, možda nadati da ćemo uskoro moći reći da su vrednote pristupačno sadašnjici?

Zelevći o tomu izvijestiti našu javnost, a ujedno je i jedan od članova Odbora za Nin čuva kao znamen hrvatske kulture i povijesti. Uprilicilo je razgovor s nekolicinom članova Odbora za Nin, najvažnije izvode, sudjelovali su: akademik B. Mirović, publicist Ante MAŠTROVIĆ (tajnik Odbora), Miroslav BURČUL, odbornik Zadra i zastupnik toga kraja.

Akad. Gušić: Još 1947. godine počeli su razgovori o obnovi porušenog Zadra i Nina. Tada se prvi put rodila zamisao da bi se zaštitili određeni objekti, da bi se poduzela akcija da se kulturno i gospodarski podigne taj zapušteni kraj, te da bi se prometnice uredile tako da se Nin otrgne iz svoje izoliranosti.

Prošlo je, međutim, 18 godina do osnivanja našeg Odbora za Nin (1965), u okviru kojega smo se danas sastali ovdje u Jugoslavenskoj akademiji da razgovaramo o tome što je dosad učinjeno kako bi se kraj podigao i gospodarski i kulturno, vrednovali historijski spomenici, i kako bi se sva javnost u Hrvatskoj upoznala s time što Nin znači za našu stariju povijest i za našu sadašnjicu.

Samo smišljen i široko zasnovan zahvat

A. Maštrović: U okviru Odbora zamislili smo širok i kompleksan program obnove i uređenja Nina, smatrajući da samo tako, ne zaboravivši ništa što je bitno, od arheoloških istraživanja i urbanističkog plana do izgradnje objekata zdravstvenog turizma, možemo oživjeti i revitalizirati Nin. Jer, ako usko gledamo, opet možemo dovesti Nin u situaciju u kojoj je nekoć bio. Samo širok, smišljen zahvat može riješiti svu problematiku Nina i cijelog tog kraja. To smo programirali oslanjajući se prvenstveno na članove Odbora – istaknute društveno-političke radnike, narodne zastupnike, članove Akademije, znanstvene radnike.

Do proslave Krešimirove darovnice »Mare nostrum«, godine 1969, realizirano je preko 25 što krupnijih, što manjih zadataka. Od njih su riješeni neki vrlo važni: asfaltna cesta Zadar – Nin, vodovod, a neki su problemi »gurnuti«. Odbor nije prestao radom nakon proslave – ona je tek bila jedan naglašen moment kako bismo pozornost javnosti svratili na Nin. Imali smo, to moram reći, svestranu podršku najviših političkih i državnih institucija i ličnosti u Republici i Zagrebu. Sada je u tijeku dio arheoloških istraživanja i rekonstrukcija nekih spomenika kulture. U ovoj je godini Skupština grada Zagreba dala 5 milijuna st. dinara za istraživanja na lokaciji Zdrnjac i Sv. Ambroz, gdje su otkriveni najstariji starohrvatski grobovi. Istraživanje vrši arheolog Janko Belošević. Dosad je pronađeno preko 100 grobova; pretpostavlja se da ih ima još nekoliko stotina. Ova se lokacija nalazi na veoma osjetljivu terenu; ovih dana počela su istraživanja. Nalazi su još bogatiji nego ranije! Vjerujemo da će se ove godine i završiti.

Za konzervaciju spomenika Nina dala je 5 milijuna prošle godine i Skupština općine Split. U sporazumu s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika u Splitu dogovoreno je da se pristupi rekonstrukciji jednog dijela ninskih zidina, u blizini donjih vrata. Upravo zidine, iako su to samo ostaci, najbolje evociraju stari Nin; ako dopustimo da se i one sruše, nećemo više moći znati kako je Nin nekad izgledao. Na žalost, čini se da ove godine neće biti sredstava iz Smitsonove fundacije, kao lani. Stoga ove godine neće biti velikih arheoloških zahvata.

... još stotinu godina?

U tijeku su i radovi na arhitektonsko-urbanističkoj studiji zapadnog dijela ninske plaže, za izradu objekata zdravstvenog turizma, za koji postoje veoma velike mogućnosti. Poznato je da Nin raspolaže veoma ljekovitim blatom, peloidom; no, ekspertize učinjene pred više godina nisu dostatne da bi se podigli neki krupniji hotelski objekti. Traže se elaborati, arhitektonske studije, osnovna dokumentacija. Do jeseni, vjerujem, arhitektonska će studija biti gotova; ujedno je predviđen i medicinski centar. Ovu studiju, moram naglasiti, financira poduzeće Soko-Mostar.

Iz svega se ovoga vidi da ovakvim tempom u stvari kompliciramo zacrtani program revitalizacije i obnove Nina: kad bi se ovako nastavilo, s pet-šest milijuna godišnje, trajalo bi to stotinu godina! Primjerice: detaljni urbanistički plan Nina ne možemo provesti prije no što se izvrše sva potrebna arheološka istraživanja.

To sve govori da ovoj obnovi moramo danas prići na drugi način.

Miro Čurko: Unatrag 4–5 godina Nin je bio u očajnom stanju, no učinjen je znatan korak naprijed, minimum uvjeta za život ljudi je stvoren: struja, vodovod, cesta. No, niz komunalnih problema još postoji. Tako, primjerice, Vodna zajednica iz Splita izradit će besplatno projekt za kanalizaciju, a potom i pomoći dijelom sredstava za izgradnju. Jedan dio obale – oko 400 metara – očišćen je od mulja i ureden, i to besplatnim radom Ninjana: oko 60 milijuna dinara u dobrovoljnim satima.

Ponos svakom sinu Hrvatske

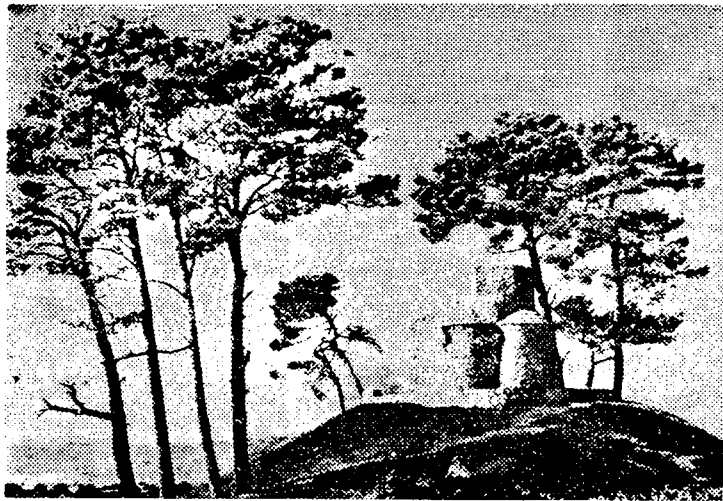
Volja za daljnje uređenje postoji, no potrebna je pomoć društvene zajednice; vrijeme je da naša akcija i inicijativa Odbora i entuzijasta postane društvenom akcijom cijele Hrvatske, da na čelu akcije budu i Sabor i Izvršno vijeće, jer je Nin baština cijele Hrvatske. Samo tako možemo, u dogledno vrijeme, stvoriti od Nina, nekadašnje kolijevke Hrvata – kako ja to vidim – nacionalni muzej pristupačan svakom građaninu naše republike, Jugoslavije i cijeloga svijeta. Djeluje mobilizatorski zapis druga Tita (koji je Nin posjetio uoči proslave 1969) u spomen-knjizi »da je neobično zadovoljan što je imao prilike vidjeti te drevne spomenike hrvatske kulture«; te nas riječi pozivaju da svi damo svoj prilog, i to ne manifestacijama, nego konkretnom akcijom, da jednom zauvijek riješimo te probleme, spasimo ono što se daje, nadoknadimo ono što smo u prošlim stoljećima izgubili. Smatram da bi morao biti ponos svakom rodoljubu, svakom Hrvatu, svakom sinu Hrvatske, bio on u domovini ili vani, da sudjeluje u ovoj akciji oko obnove Nina.

Međutim, od bogatstva Nina moramo i možemo stvoriti i privredni potencijal: na primjer, Zlato i srebro Nina nepristupačno je, zatvoreno i ne može se vidjeti. Da je u Veneciji ili Rimu, svatko bi ga mogao vidjeti, i naravno – platilo bi da ga vidi. Mi smo tu doista začahureni. Možda je jedan od razloga i taj što su se mnogi ljudi ustručavali očitovati svoje nacionalno biće i prezentirati svoje nacionalno blago. Smatramo da je danas društvena klima takva da moramo uložiti napore i djelovati u tom smjeru. Kao odbornik Nina moram zahvaliti svima koji su do danas pomogli: Skupštini općine Zadar i njezinu predsjedniku drugu Zankiju, gradu Zagrebu koji je uzeo patronat nad obnovom, članovima Odbora, privrednim organizacijama i ustanovama, svim građanima. Pozivam sve da još šire i organiziranije pristupimo daljnjim nastojanjima; no, bio bi red i vrijeme da dobijemo podršku Sabora kako bi Nin, kao jedan od nacionalnih spomenika Hrvatske, ušao u plan široke akcije.

Akad. Cvito Fisković: Nin je do jučer pružao sliku zapuštenosti kao i pred stotinu godina kad ga je posjetio ojađeni Ivan Kukuljević, iako je njegovo kulturno značenje odavno uočeno i spomenici mu ne bijahu nepoznati. Očito je stoga da arheološka proučavanja na njegovu tlu moraju poprimiti šire urbanističke smjernice, biti u sklopu cjelovitoga rješavanja toga; tijekom stoljeća i u različitim povijesnim razdobljima uzrasloga, ispunjavanoga i oblikovanoga tla. Njegov je prostor malen, ali mu spomenici imaju veliko likovno, urbanističko i nacionalno značenje, pa mu je stoga potrebno obratiti posebnu i istančanu pažnju. Arheološke nalaze valja uskladiti s razvojem gradića, suvremene novogradnje izmiriti obzirno sa starijim spomeničkim zgradama i obnovljenim i konzerviranim ruševinama, dovesti ih u određena nova i nenametljiva mjerila, koja se kod nas u posljednje vrijeme, na žalost, ruše i kidaju, mjesto da oblikuju nove ambijente. Nove prostore valja oplemeniti hortikulturnim rješenjima, usmjeravanjem ulica i stvaranjem zaokruženih malih trgova koji će poštovati stare srednjovjekovne osnove, tako da ova važno naselje bude pregledno u svojoj unutrašnjosti, ali i jasno ocrtano na svojoj pitomoj ravnici, pa time slikovito i privlačno već iz daljine.

Nin ne može biti samo arheološki muzej

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu, uvažujući mnogostruki značaj Nina u cjelokupnoj našoj srednjovjekovnoj povijesti, pridružio se osta-

Sv. Nikola u Prahuljama kraj Nina – jedini sačuvani primjerak protoromaničke arhitekture iz starohrvatskog perioda, kraj X. stoljeća. Prema narodnoj predaji u Ninu se krunilo 7 kraljeva, pa bi, tom prilikom, okrunjeni vladar u sjajnoj pratnji došao do sv. Nikole gdje bi se predstavio narodu i, u znak kraljevske vlasti, mačem bi s tog humka zasjekao na sve četiri strane svijeta

POSTATI NACIONALNOM ZADAĆOM

KOJ SAMO JEDAN

nebrizi: i ono malo što se sačuvalo od ratnih
i nekoliko godina da potpuno propadne. Na
anoga 1965. godine, počeo je organiziran rad
emljom čuva Nin, zasigurno jedan od najvaž-
a ovome tlu.

mo li se iz načina na koji je do sada rađeno
sačuvane, spomenici zbrinuti, a sve bogatstvo

oš jednom upozoriti na osobite vrijednosti što
jesti — uredništvo HRVATSKOG TJEDNIKA

ora za Nin. U razgovoru, iz kojega objavljuje
branimir GUŠIĆ, akademik Cvito FISKOVIĆ,
ČURKO, odbornik grada Nina, te Ljuban
u Republičkom vijeću Sabora SR Hrvatske.

lim znanstvenim ustanovama koje su prišle da ga
proučavaju i obnove. Sredstvima splitske gradske
skupštine, a posebnim zalaganjem zamjenika predsjed-
nika Iva Mimice, naš je Zavod preklani preuzeo
obnovu gradskih vrata i istraživanje i konzervaciju
istočnih gradskih zidina, i to na temelju znanstvene
dokumentacije koju smo odavna čuvali u ovomu Za-
vodu. Taj zadatak uspješno je izvršila Stanka Machie-
do, arhitekt Zavoda, koja će doskora i objaviti svoje
nalaze, u kojima se, kao uvijek, i ne samo u Ninu,
prepliću antika i srednji vijek. Tom zgodom otkriveni
su temelji rimske kule i srednjovjekovnog zida. Te
radove nastaviti ćemo i u tijeku ove godine.

Uvjeren sam da će se radovi na spašavanju Nina jače
nastavljati još tješnjom suradnjom povjesnika, arheo-
loga i konzervatora, te pronalaženjem još većih i traj-
nih sredstava. Ali, za taj dugotrajni i osjetljivi posao
treba zainteresirati i sve one koji se bave gospodar-
skim i političkim, društvenim, a ovdje i turističkim
pitanjima ove regije, a koji, začudo, ponekad ne uva-
žavaju hrvatsku kulturnu baštinu niti je nastoje uklo-
piti u naša suvremena zbivanja i usmjeriti prema sut-
rašnici. Nin se, naime, ne može pretvoriti samo
u privlačan i zanimljiv povijesni arheološki položaj,
u muzej, nego u gradić koji će pokazati trajnost, slijed
i sve jasniju potvrdu našega kulturnog života na Ja-
dranu.

Moramo se boriti i izboriti

Slika će se te kulture proširiti i upotpuniti radovima
koji se obavljaju na Bribiru i koje treba sustavnije i
svojski zahvatiti u starohrvatskom Solinu i ostalim
povijesnim mjestima dalmatinske Hrvatske. Pažnju
prema toj kulturi valja usredotočiti, tj. jasno uočiti
koji su radovi na njezinom spašavanju prvenstveni
i potrebitiji, koji su joj spomenici značajniji i ugrože-
niji, te prema tomu razumno i planski određivati
sredstva kojima, na žalost, još ne obilujemo. U tom
smislu: u smislu odabiranja spomenika za zaštitu,
proučavanje i obnovu, treba usmjeriti skupove naših
stručnjaka, ali i općinske i republičke fondove, jer ne
možemo razvijati našu sutrašnju kulturu ako se odri-
ćemo njezinih korijena i zapuštamo njezine davne
iskonske temelje.

Ljuban Burčul: Govorit ću kao odbornik Zadra i
zastupnik toga područja u Saboru SR Hrvatske. Da bi
smjelije zagrizli u probleme koji nas očekuju, moje je
duboko uvjerenje da moramo imati planove što nam je
u određeno vrijeme učiniti. To znači da bi sad, kad se
nalazimo pred izradom srednjoročnog plana i naše
općine i Republike, Nin morao u njima naći svoje
mjesto, kako bi se riješili zadaci o kojima je već
potanje bilo govora; posebno bi bio veliki propust ako
se u tom planu ne bi odredilo što nam je učiniti u
razviku turizma, posebno zdravstvenoga. Da bismo
uspjeli, to uz Skupštinu Zadra, najviši samoupravni
organ ovoga područja, te uz određivanje politike na
planu Republike, moraju imati u vidu i odgovarajući
fondovi: fondovi za kulturu i znanstveni rad i općine i
Republike. Iz čistokrvnih budžetskih sredstava ne
treba očekivati mnogo — za to su fondovi i pozvani.
Mislim da je jasno zašto bi u planovima fondova i
srednjoročnom planu Nin morao naći svoje mjesto: u
Hrvatskoj imamo samo jedan Nin, i ako njegovo
značenje za našu povijest znamo, mislim da žitelji
Nina s pravom očekuju brži i smjeliji rad na obnovi
nego dosad.

Mi se za ovaj status Nina moramo boriti i to izboriti.
Uz prijedlog srednjoročnog plana razvika Hrvatske
moramo dati svoje prijedloge u svezi s obnovom Nina;
nastojat ćemo da taj prijedlog podupru svi društveni i
politički činioci, jer vjerujem da samo zajedničkom
akcijom možemo uspjeti.
Akad. Gušić: Želio bih, na kraju, reći o viziji koju
imamo, što bi nam obnova Nina donijela. Prvo, ne
smijemo zaboraviti, s nacionalnog stajališta, da je
upravo okolica Nina, tj. kraj koji se danas zove Ravni
kotari, bila pravo središte prve organizirane slavenske
državne tvorbe na Mediteranu, a osnovali su je Hrvati
u VII. stoljeću, pa se zbog toga što je to bilo i središte
te zemlje Ravni kotari sve do dolaska Turaka zovu V
HRVATIH, odnosno Hrvati. Drugo, upravo su nam u
Ninu sačuvani spomenici koji nam dokazuju vrijeme
našega dolaska, ulogu koju smo u to doba odigrali u
ovomu dijelu Europe, dokazuju nam da smo mi dela-

POZIV »HRVATSKOG TJEDNIKA«:

HRVATIMA U DOMOVINI

da podrže obnovu Nina, kako bi ta akcija doista po-
stala nacionalnom zadaćom, jer će u suprotnome
zauvijek propasti i ono što se uspjelo iz proteklih
razaranja i uništavanja sačuvati; ne smijemo, svi za-
jedno, dopustiti da ovaj jedinstveni spomenik hrvatske
povijesti i kulture, upravo u vremenu kad se uspješno
vrši obnova sveukupnoga društvenog, gospodarskog,
političkog i kulturnog života u Hrvatskoj — bude zabo-
ravljen. Ono što danas propuštamo — nikada više ne-
ćemo moći nadoknaditi.

Svaki Vaš prilog, koliko god skroman, bit će velika
moralna i materijalna potpora obnovi Nina. Očekuje-
mo Vaše prinose!

HRVATIMA IZVAN DOMOVINE

da se i ovoga puta, kao u toliko slučajeva do sada,
pridruže ovoj akciji; pridonoseći tako obnovi onih
svjedočanstava povijesti i kulture koji jamče našu
opstojnost na ovome tlu već više od tisuću godina.

ZASTUPNICIMA U SABORU SR HRVATSKE

da se priključe i podrže prijedloge odbornika i za-
stupnika, te društveno-političkih organizacija sjeverno-
dalmatinskih općina, da obnova Nina bude obvezom
cijele naše Republike; ninski spomenici nisu tek nepro-
cjenjivo bogatstvo užega kraja Hrvatske, niti jedne
njegove regije. Oni su potvrda organizirana i civilizir-
ana života u najstarijem središtu Hrvatske, i ponos
svakome Hrvat, svakome stanovniku Hrvatske. Svo-
jom podrškom potvrdit ćete upravo to, nacionalno
značenje Nina.

OD SVIJU NAS OČEKUJEMO PRINOSE!
POŠALJITE IH NA ŽIRO-RACUN ODBORA ZA NIN:
353-9-438, NARODNA BANKA, ZADAR

Dopustimo li da akcija obnove potraje toliko dugo da
propadne i ono što danas još možemo spasiti, saču-
vati budućnosti i otkriti svijetu — budući će naraštaji
s pravom to smatrati neispunjenjem obveze na koju
imamo pravo, a danas i mogućnosti, da je ispunimo.

skom na Jadran ušli u svijet Sredozemlja, što znači
konkretno u europsku kulturu i civilizaciju, u krugu
koje smo ostali sve do danas. To što se tiče naše
nacionalne afirmacije.

Ako gledamo ekonomsku stranu pitanja, onda se mo-
ramo sjetiti da su naši predci ovdje osnovali prvu
državu upravo zato što su naši jedan izvanredno bogat
kraj (poljodjelstvo i stočarstvo), kraj koji je bio
otvoren moru i tako pristupačan međunarodnoj trgo-
vini. Pustinju je od njega učinilo tristogodišnje četo-
vanje na turskoj granici. No, to ne znači da su nestale
sve mogućnosti da opet postane plodan i produktivan.
Mi ga u takvu situaciju možemo ponovno dovesti samo
onda ako u nj uložimo znatna sredstva i podignemo
standard ljudi. Način na koji bismo to postigli jest,
između ostaloga, naravno i turizam. Poznato je našim
čitateljima da je upravo zadarski kraj danas snažno
pokročio prema razviku turizma, no za moderni turi-
zam, onaj koji donosi gospodarski dobitak, nije važan
broj posjetilaca, nego njihov prosjek. A oni ljudi koji
donose novac ne dolaze samo radi sunca i mora, nego i
radi određenih kulturnih užitaka. Te kulturne užitke
moraju pružiti obnovljeni Zadar i obnovljeni Nin.
Upravo zbog toga novi planovi o industrijskim i
ugostiteljskim kapacitetima moraju i te kako voditi
računa upravo o tomu, jer se tu u nas najviše griješi,
prave se pogreške koje je poslije nemoguće ispraviti.

Renesansa Nina: u današnjoj Hrvatskoj

Zato ne smijemo čekati s restauracijom i obnovom
starih spomenika, čekati s vrednovanjem naših umjet-
ničkih djela, jer je to jedan dio ulaganja u ekonomski
procvat kraja. Ne smijemo dopustiti izživljavanja: pri-
vatna, urbanista ili arhitekata ili političkih ljudi, već
moramo i te kako paziti da taj razvitak ide harmo-
nično, uklopljen u razvitak čitavog ovog kraja, svih
četiriju komuna koje zajedno sa Zadrom čine jedinst-
venu povijesnu, fiziološku i životnu cjelinu.

A. Maštrović: Živio je u Ninu, između dva rata, jedan
pjesnik, Tomislav Diklić; ispjevao je ciklus pjesama o
Ninu. Najinteresantnija nosi naslov USNULI GRAD.
Citirat ću samo dvije kitice:

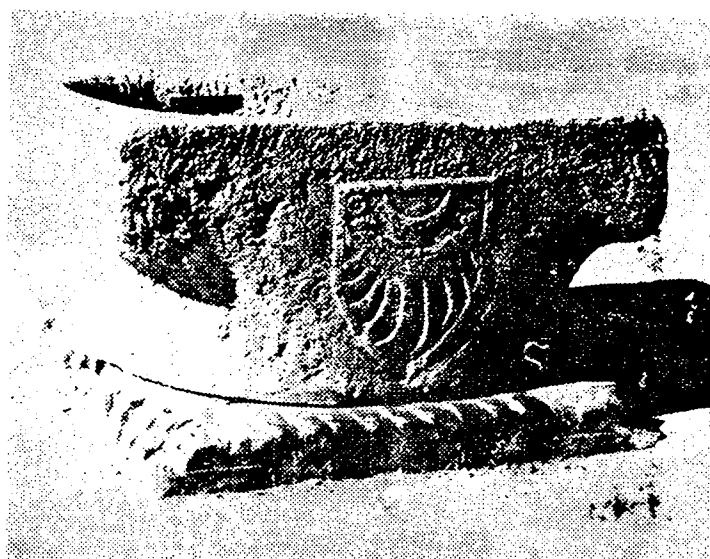
Miran, malen, tužan, sanke vedre sanja.
O prošlosti davnoj, kralju Krešimiru,
O Grguru svome i o Branimiru,
A nad njime gusto oblače se ganja.

Al kroz maglu gustu čuje konjanika,
kako vedar hiti na kapiju grada,
znade: proč će dani nevolje i jada,
a njime će orit smijeh, vreva i cika.

Čini mi se da je ipak to vrijeme Nina došlo, da su ti
konjanici, nazovimo ih konjanicima ovoga vremena,
ipak jednom stigli, i da bi sad, napokon, ovu drugu
bitku za definitivnu obnovu Nina, s tim konjanicima
trebalo dobiti.

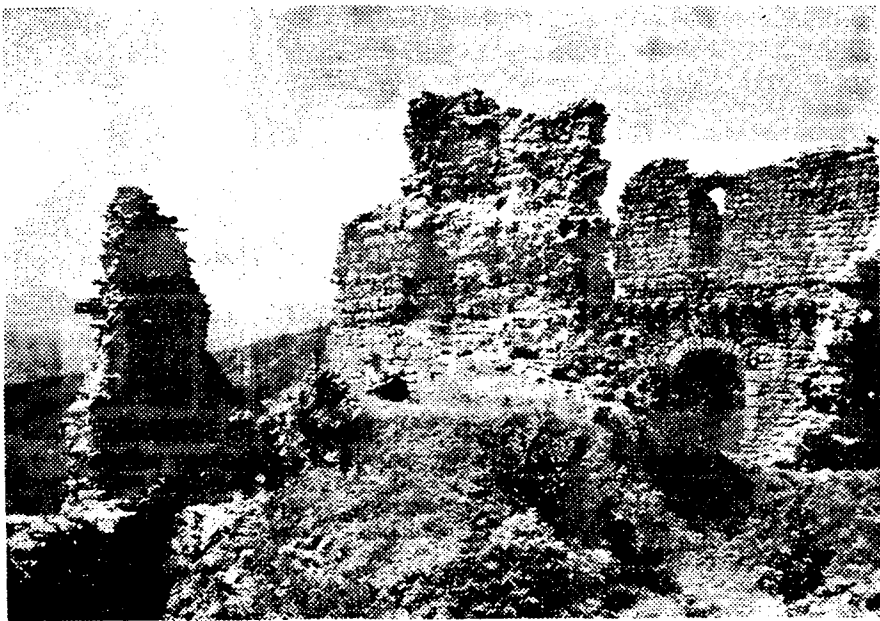
Danas je obnova uspješno započeta, i treba se nadati
da ćemo je usprkos teškoćama dovršiti. Istražujući,
obnavljajući i uređujući Nin na najbolji način, ujedno
se odužujemo našoj dalekoj prošlosti, prezentiramo
domaćoj i stranoj javnosti jedan od naših najznačajni-
jih povijesnih punktova, upozoravajući pri tomu i
svoju i stranu javnost da smo tu već poodavno i da
smo in continuo ostali sve do danas, usprkos svemu.
Hrvatska je prije tisuću godina imala svoju prijestol-
nicu u Ninu, a danas je njezino središte Zagreb.
Obnovom i uređenjem staroga Nina želimo povezati
prošlost i sadašnjost, organiziranjem privredne osno-
vice u novom Ninu naglasiti njegovu pripadnost sada-
šnjici i otvoriti vidike i mogućnosti boljega života. I
ovom prilikom apeliramo na našu javnost da pruži
moralnu i materijalnu pomoć kako bismo svi zajedno
omogućili da ova prva, nekadašnja prijestolnica Hrvat-
ske doživi pravu renesansu, a ona će to, čini se,
doživjeti baš u samoupravnoj, socijalističkoj Hrvatskoj,
u kojoj se (kao i u ostalim republikama SFRJ) sve više
razvija i razvijat će se njezino nacionalno biće, nje-
zina državnost, poštivanje prošlosti i vodi sve uspješ-
nija bitka za rješavanje problema današnjice i stva-
ranja vedriji horizonti budućnosti.

Priredio: Srećko Lipovčan

Vijenac bunara s grbom Jurja I. šubića Bribirskog
s početka XIV. st.

Modruš – Stari grad

Komisija Matice hrvatske za kulturne probleme Hrvatske organizirala je 5. lipnja ove godine u Zagrebu Skup o spomenicima kulture u SR Hrvatskoj. Posebna komisija, u koju je Skup izabrao prof. dr. Grgu Gamulina, prof. Zdenku Munk, prof. Stjepicu Habunek-Morovac, prof. Branka Lučića i mr. Ivu Maroevića, formulirala je zaključke što ih u cijelosti objavljujemo:

Razmatrajući izvještaje iz pojedinih krajeva Hrvatske, prisutni su stručni i kulturni radnici pokušali postići objektivnu sliku stanja spomenika, kao i napora koji se vrše radi zaštite i očuvanja. Ne težeći gomilanju konkretnih i statističkih podataka, Savjetovanje je ponajviše obratilo pažnju na probleme koji se iz te sumorne slike nameću. Savjetovanje je utvrdilo teško stanje spomenika na terenu, osobito u nekim krajevima: u Istri, na Kvarneru, u sjevernoj Hrvatskoj, osobito dvoraca i starih utvrđenih gradova. Premda su uloženi značajni naponi i premda je zaštitna služba postigla nesumnjive uspjehe u nekim regijama i gradovima, stanje je veoma zabrinjavajuće. Ono je, također, veoma teško zbog zapuštanja kompleksa starih urbanih jezgara u gotovo čitavoj Republici, a jednako tako i sakralne arhitekture. Što se pokretnog inventara tiče (osobito slika, drvenih oltara i sl.) najteže je stanje u Istri, ali i u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj. Jednako je teško stanje na području etnoloških spomenika, pokretnih i nepokretnih, evidencija kojih nije ozbiljno ni započeta. Kulturni i stručni radnici, okupljeni na ovom skupu, obraćaju na to pažnju mjerodavnim upravnim i samoupravnim tijelima, a osobito javnosti samoj, i pozivaju sve da se založe za brzo uklanjanje nedostataka i opasnosti za našu kulturnu baštinu.

Uzroci nedostatka i zaostajanja zaštitne službe

Uzroke takvom stanju ovo je Savjetovanje utvrdilo u neuspješnosti zaštitne službe uzrokovane kroničnom oskudicom materijalnih sredstava, koja je, sa svoje strane, uvjetovala zaostajanje i spor razvoj stručnog osoblja. Zbog toga, kad su se sredstva i našla, nije bilo stručnjaka, pogotovu ne onih koji bi ušli u regionalne i općinske zavode izvan Zagreba. Tako je došlo do opće oskudice specijaliziranog osoblja, posebno konzervatora, a u prvom redu u regional-

Slani

nim zavodima u Osijeku i Rijeci. Uzrok tomu treba tražiti također i u nepostojanju specijalne obuke konzervatorskog i restauratorskog osoblja, te ovaj skup zato predlaže osnivanje magistarskog i specijalističkog studija u okviru III. stupnja na Filozofskom i Arhitektonskom fakultetu, a za restauratora na Akademiji likovnih umjetnosti

Vertikalno povezivanje službe zaštite i uloga Republičkog zavoda za zaštitu spomenika

Savjetovanje je utvrdilo da je organizacija službe za zaštitu spomenika kulture, postavljena po principu regionalnih zavoda, u načelu pravilna, ali su se u tijeku rada pojavile nepreciznosti i nedostaci u odnosima među zavodima i u njihovim ulogama. Skup posebno naglašava da je uloga Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture nedovoljno naglašena današnjim zakonskim propisima, te da njegovu ulogu treba pojačati kao ulogu nadzornog, stručnog i znanstvenog središta u službi za zaštitu spomenika kulture. Skup je primijetio da je nepravilnim shvaćanjem samoupravljanja došlo do neke vrste privatizacije zaštitne službe. U nedostatku vertikalne povezanosti bilo je slučajeva da se stručno osoblje u pojedinim zavodima previše zatvaralo i nonašalo po »načelu grupe«, što je, s obzirom na nacionalno značenje spomenika, nedopustivo.

Nadalje, ovo je savjetovanje razmatralo potrebu šireg povezivanja zavoda za zaštitu spomenika kulture sa srodnim institucijama i pojedincima koji svojim radom i doprinosom mogu pomoći ovoj djelatnosti. Zajednički programi smanjili bi odvojenost zavoda od sredine i uštedjeli nepotrebno trošenje energije i sredstava.

Uloga Savjeta za zaštitu spomenika Sabora SRH

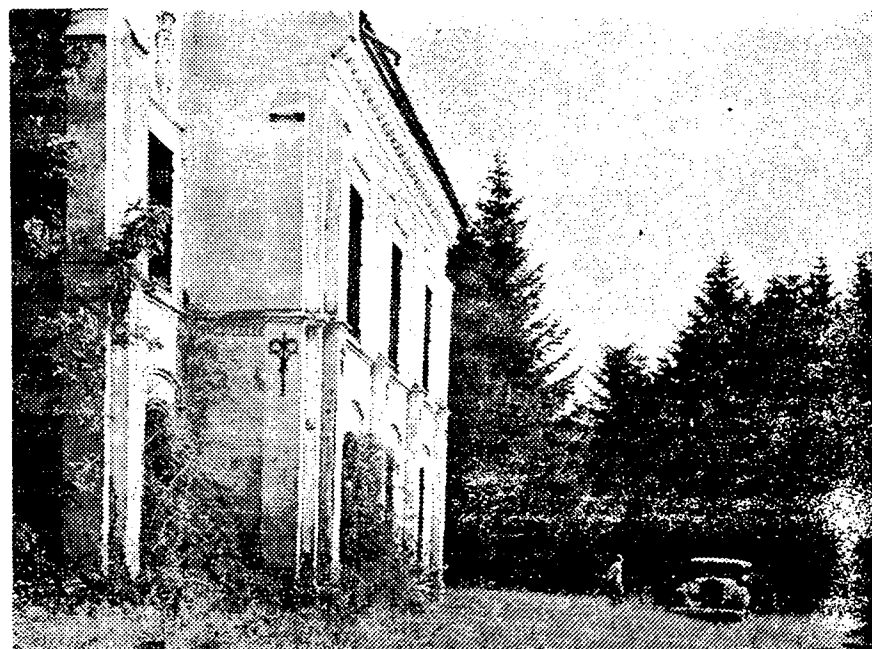
Raspravljajući o problemu vertikalnog samoupravnog povezivanja i o potrebi vrhovnog republičkog samoupravnog tijela stručnog značaja, tj. Savjeta za zaštitu spomenika kulture Sabora SRH, Savjetovanje je izrazilo čuđenje: 1) što

INICIJATIVA MA SUMORNE

ZAKLJUČCI SKUPA O SPOMENICIMA

se tijelo već treću godinu nije sastalo; 2) što nitko iz mjerodavnih upravnih ili stručnih krugova nije na to upozorio javnost, i 3) Savjetovanje je uočilo potrebu da se to tijelo ojača u smislu kompetencija i prava na raspolaganje odgovarajućim fondovima, kao vrhovno mjesto samoupravnog dogovora u SR Hrvatskoj.

teritorija, a suprotno tomu, s obzirom na objektivnu i neophodnu potrebu da se svi zavodi povežu u jednu integralnu cjelinu, u jednu jedinstvenu službu, na potrebu stalnog usklađivanja interesa zavoda i službe kao cjeline, nužno je da se za rješavanje tih potreba nađu i odgovarajuće zakonske osnove. U tom pogledu trebalo bi maksimalno iskori-

Januševac, 19. st.

Neuspješnost inspekcije na terenu

Unatoč tomu što je naš zakon relativno moderan i što se može, pod određenim okolnostima, uspješno primijeniti, Savjetovanje je, na temelju obavijesti s terena, ipak utvrdilo neuspješnost nekih njegovih propisa, prvo, zbog toga što su u općini neodređeni odnosi inspeksijskih službi prema građevinskim, i drugo, što konzervatorske inspekcije posve nedostaju. Skup predlaže da se u građevinskom uredu, pored knjige građevinskih dozvola, uvede knjiga propusta, koju bi vodio inspektor. Pored toga, Savjetovanje predlaže i traži konzervatorsku inspekciju na razini regionalnog i republičkog zavoda i mrežu konzervatorskih referenata na terenu, koji bi djelovali kao stručni faktori, pratili građevinski život, upozoravali na propuste građevinsku inspekciju a istodobno i nadležni zavod za zaštitu spomenika.

Osnivanje »Zajednice konzervatorskih i restauratorskih ustanova«

Savjetovanje je utvrdilo kako radi povezanijeg rada, bolje usklađenosti stavova i što jedinstvenije provedbe zaštite spomenika treba pristupiti udruživanju svih ustanova koje djeluju na području zaštite spomenika u Hrvatskoj u »Zajednicu konzervatorskih i restauratorskih ustanova u SR Hrvatskoj«. Pored Savjeta za zaštitu spomenika Sabora SRH kao mjesta vrhovnog samoupravnog dogovora obvezatnog značaja. Zajednica bi trebala biti mjesto »horizontalnog« usklađivanja rada i metoda i mjesto na kojem bi se također ustanove i stručni radnici dogovarali o mnogim poslovima i planovima formalno neobvezatnoga značaja.

Zakonodavstvo

Savjetovanje je razmotrilo i problem noveliranja postojećeg Zakona o zaštiti spomenika kulture. S obzirom na to da služba zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj ne djeluje kao jedna jedinstvena organizacijska služba, s obzirom na njenu rascjepkanost, odnosno čak zatvorenost zavoda u okviru i granice »svojih«

stiti sve mogućnosti koje se pružaju u radu na pripremama novoga Ustava SRH, a naročito u pripremama za reviziju i usklađivanje zakona s tim Ustavom.

Međutim, sve odredbe i propisi, svi zakoni o zaštiti spomenika kulture, ako nisu praćeni stalnim i sustavnim prosvjetnim i odgojnim radom u narodu, ostat će u velikoj mjeri samo na papiru i utoliko će se više narušavati i kršiti. Matica hrvatska svojim bi inicijativama i aktivnostima mogla vrlo mnogo pridonijeti upravo na planu takvog stalnog i sistematskog obrazovnog, prosvjetnog i odgojnog rada u cilju zaštite i čuvanja našeg spomeničkog naslijeđa.

Pomanjkanje dugoročnog programiranja

Savjetovanje je utvrdilo da se, unatoč naporima regionalnih zavoda i Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, zaštitna služba u Hrvatskoj odvija bez sustavnog i realnog programa. Ovaj skup zato predlaže da tu brigu urezme na sebe prvenstveno Republički zavod, naravno, u suradnji sa svim ostalim zavodima za zaštitu spomenika kulture, planovi kojih trebaju biti integrirani u srednjoročni plan zaštite spomenika kao dijela plana razvitka ove republike.

Značenje spomenika u privrednom životu

Savjetovanje je utvrdilo da nacionalni spomenički fond pridonosi u velikoj mjeri, pomoću turizma, porastu nacionalnog dohotka. Unatoč tomu stanje spomeničkoga fonda kao bitnoga dijela nacionalne kulture bijedno je, a način financiranja neadekvatan potrebama i suvremenom shvaćanju pribiranja sredstava. Zbog toga ovaj skup traži da se, radi sustavnijega pribiranja sredstava za zaštitu i održavanje spomenika kulture, formira posebni »Fond za zaštitu i održavanje spomenika kulture« koji će se alimentirati posebnim instrumentima, a oni trebaju osigurati sredstva razmjerna ulozi spomenika u privrednom životu zemlje.

TICE HRVATSKE SLIKE

IMA KULTURE U SR HRVATSKOJ

U vezi s time skup sa čuđenjem utvrđuje da spomenici kulture ne ulaze kao konstitutivni dio nacionalnog bogatstva u procjene i račune naših ekonomista.

Općine i spomenici

U novije vrijeme postoje tendencije i inicijative da se zakonom utvrdi pravo i dužnost skupštine općina da one donose odluke o tomu što jest, a što nije spomenik kulture, odnosno odluke o stavljanju pod zaštitu određenih objekata ili cjelina i o provođenju zaštite same. Takve se tendencije javljaju iz krugova Stalne konferencije gradova. Ukoliko bi takve odluke donosile skupštine općina, umjesto zavoda za zaštitu spomenika kulture, to bi u stvari značilo negiranje stanovitih stručnih kompetencija, a posljedica bi bila negiranje svake stručne i profesionalne odgovornosti. Samo odgovarajuća specijalizirana stru-

ključujući tu i odgovarajuće društvene akcije radi ostvarivanja te politike. Iz tih razloga ovo savjetovanje energično osuđuje takve tendencije i pokušaje spuštanja ocjene i brige za spomenike na razinu općine. Naša kulturna baština pripada svima, narodu u cjelini, i narod u cjelini mora imati posljednju riječ u tim pitanjima, preko svojih izbornih ili regionalnih tijela.

Ugroženost crkvenog inventara i problem Dijecezanskog muzeja u Zagrebu

Savjetovanje je utvrdilo da je crkveni inventar u posljednje vrijeme ugrožen uslijed provođenja nove liturgije i težnji za modernizacijom religioznog života, koja je u tijeku. Ovaj skup stoga predlaže da se osnuju središta za skupljanje suvišnih i odbačenih inventarnih predmeta iz crkava spomeničkog

sebnosti, ali i nedjeljivosti od zaštite spomenika kulture uopće, stvarno i zakonski na isti način tretira kao i ostala služba za zaštitu spomenika kulture.

Etnološki spomenici

Na Savjetovanju je razmatrano zabrinjavajuće naglo iščezavanje etnoloških spomenika s područja cijele Hrvatske, deformiranje i narušavanje njihovog integriteta, kao i degradiranje njihovih spomeničkih kvaliteta. Istodobno je naglašeno da je rad na zaštiti narodnog tradicijskog stvaralaštva, u odnosu na ostale spomeničke vrste, u znatnom zaostatku, kao posljedica zakašnjenja u zaštiti ove vrste spomenika, te nedovoljnih financijskih sredstava za provedbu evidencije etnološke građe, koja je prvi temelj sve daljnje etape zaštite i revitalizacije ovih spomenika. S obzirom na značenje što ga etnološki spomenici imaju za proučavanje života i razvoja naroda, i to ne samo Hrvata nego, naravno, i Srba u Hrvatskoj, i svih narodnosti, kao dokumenti njihova postojanja na ovom našem tlu, kao zaključak je naglašena:

- neodgovorna potreba da se sredstvima Republike što hitnije organizira posebna akcija za provedbu sustavne evidencije etnološke građe i izradu osnovne spomeničke dokumentacije na cijelom području Hrvatske;
- obveza intenzivnoga otkupa i pohrane u muzejima pokretnih etnoloških spomenika, koji su danas predmet masovne kupopradaje i ilegalnog iznošenja u inozemstvo;
- neophodnost formiranja nekoliko etno-parkova u Hrvatskoj, kao mjesta zaštite objekata narodnog graditeljstva.

Zaštitna služba i muzeji

Savjetovanje je usput razmotrilo i stanje spomenika u muzejima, i zaključilo da je neophodno osigurati dovoljan volumen prostora, dovoljan broj znanstvenika, stručnih i tehničkih kadrova za normalno čuvanje, znanstvenu obradu i objavljivanje, te konzerviranje i restauriranje spomeničkog fonda u muzejima.

Zaključilo je, osim toga, da je potrebno oboriti apsurdno mišljenje da muzeji ne privređuju zajednici materijalnih dobara. Prepoznavanjem, znanstvenom obradom i vrednovanjem, te pružanjem javnosti na korištenje, muzeji stvaraju moralne i materijalne vrijednosti koje uvelike nadilaze materijalna sredstva uložena za njihovu djelatnost. Anonimni objekti naše stvarnosti pretvaraju u nenadoknadiv spomenik-dokument te stvarnosti.

Na kraju je Savjetovanje uputilo poziv svim mjerodavnicima i zainteresiranima da nastoje neodgovorno povećati sredstva i osigurati njihovo stalno pritezanje za otkup, za konzerviranje, za restauriranje i za objavljivanje spomenika u muzejima, a posebno da nastoje osloboditi muzeje obveza da vlastitim sred-

stvima — kojih nema — namiruju svojedobno uvedenu obvezatnu participaciju jer je zbog nje često nemoguće prihvatiti i ona odobrena, tako minimalna sredstva. Neprocjenjiva šteta odražuje se, uslijed toga, na spomeničkoj baštini.

Dvorci i utvrđeni gradovi

Naglašavajući stanje ugroženosti u kojemu se nalaze dvorci i kurije u kontinentalnom dijelu Hrvatske, stanje koje je pretežnim dijelom posljedica stihijske i neadekvatne njihove namjene, Savjetovanje je uočilo da ta spomenička vrsta nije dobila odgovarajuću funkciju u našem suvremenom životu, niti je u praksi dovoljno vrednovana kao specifična kulturna baština našeg naroda.

Stoga su kulturni i stručni radnici na ovom skupu tražili najenergičnije, radikalno mijenjanje pristupa rješenju ovog pitanja, i to utvrđivanjem promišljenog perspektivnog plana koji bi obuhvatio sve brojnije načine i oblike njihova uključivanja u život. Kod toga treba polaziti od načelnog sagledavanja spomeničke vrijednosti svakog pojedinog objekta. Jednako tako Savjetovanje je upozorilo na još teže stanje starih hrvatskih utvrđenih gradova, na potrebu njihova arhitektonskog snimanja i čuvanja, te sistemskog rada na konzervaciji.

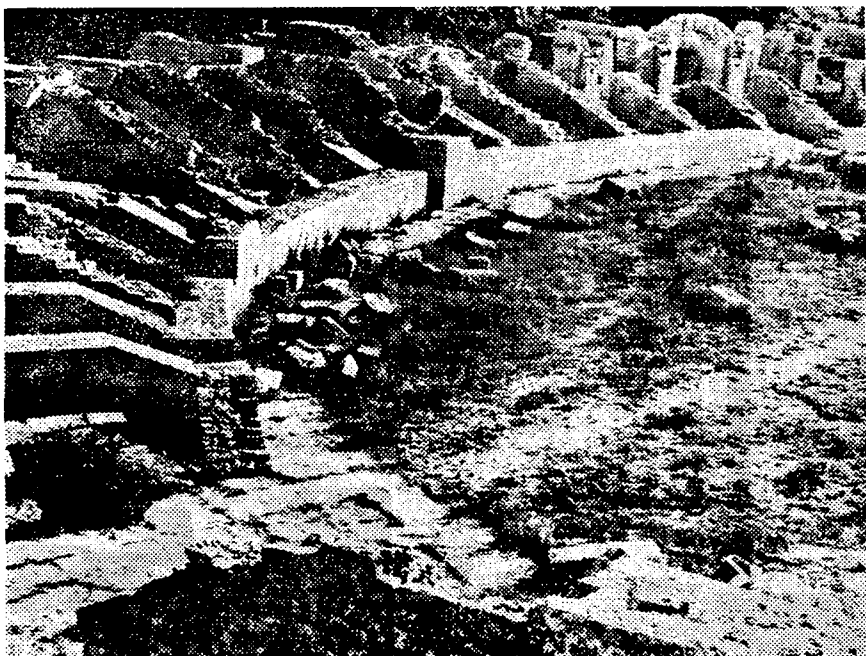
Hidronrheološka nalazišta

Savjetovanje je nadalje zaključilo kako je potrebno poduzeti hitnu i efikasnu akciju za spašavanje hidroarheoloških nalazišta i spomenika u sadašnjem času naročito ugroženih. U tu svrhu trebalo bi upravo u ovom trenutku znatno povećati sredstva za tako opsežnu akciju, kao i za nju neophodnu suvremenu opremu, da se ne dogodi da u najkraće vrijeme naidemo na opustošena nalazišta i nenadoknadivo izgubljen ovaj specifični spomenički fond.

Osnivanje stručnog glasila i problem populariziranja službe zaštite spomenika

Savjetovanje smatra da je potrebno osnovati stručno glasilo za razvijanje konzervatorskog nauka, koje bi razvijalo suvremenu teoriju zaštite i restauriranja spomenika u odnosu na nov razvoj prirodnih i humanističkih znanosti i s obzirom na položaj i značenje spomenika u suvremenom životu. Takav bi časopis ujedno pratio djelatnost službe za zaštitu spomenika kulture na terenu, obavještavao javnost i stručnjake o stvarnom stanju nacionalnog kulturnog naslijeđa.

Nadalje, na Savjetovanju je uočena potreba izdavanja popularnih edicija, kojima bi se spomenik kulture približio širokoj javnosti. Time bi se učvrstio poremećeni odnos spomenik — javnost.

Solin — amfiteatar

čna služba može s punom odgovornošću obavljati sve potrebne stručne analize i svestranu valorizaciju svih podataka i vrijednosti što neki predmet ili skup predmeta čine spomenikom kulture. Samo na osnovi rezultata takvih analiza i valorizacija može se objektivno i znanstveno utvrditi što jest, a što nije spomenik kulture, te provoditi zaštita sama, bez straha od pritiska »u kući«, od općinskih faktora ili njenih građevinskih i urbanističkih službi. To je, po logici same stvari, posao spomenutih zavoda.

Mišljenja suprotna ovima i spomenuta nastojanja u duhu takvih mišljenja nemaju nikakvih dubljih opravdanja. Jer, prije svega, spomenik kulture nije neki lokalni, općinski fenomen, a zatim, nesporazum je zapravo utoliko veći što se ovakva shvaćanja oslanjaju i opravdavaju našim komunalnim sustavom. Ovakvo shematsko, neprincipijelno utvrđivanje i prenošenje nadležnosti u praksi bi neizbježno donosilo negativne rezultate. stihiju u zaštiti spomenika kulture: odluke efemernih vrijednosti, te na kraju narušavanje integriteta nacionalne spomeničke baštine. Razbilo bi, osim toga, zaštitnu službu samu.

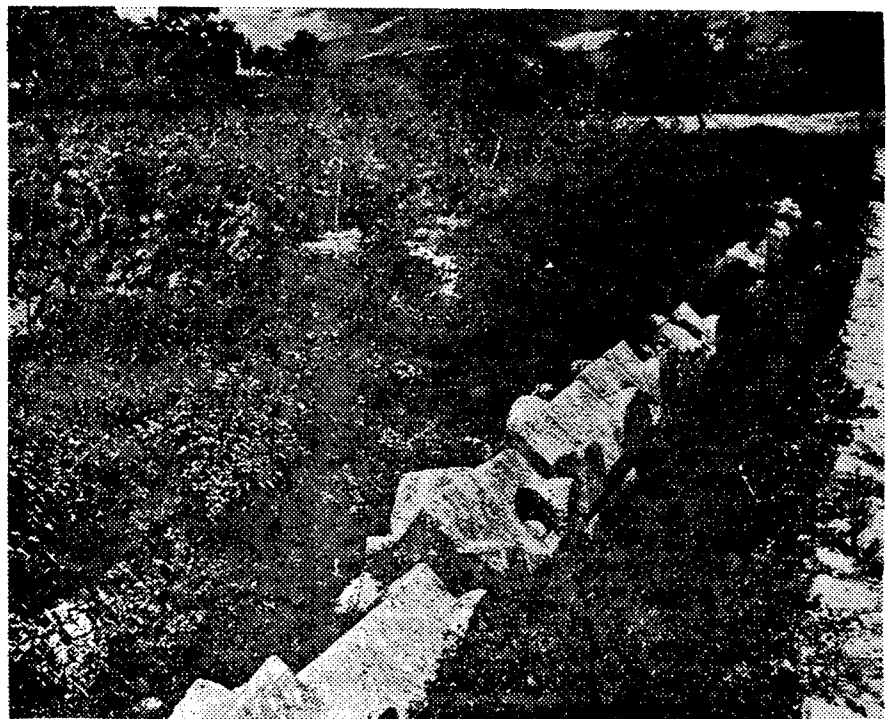
Potreban je jasan odnos između poslova i kompetencija stručne službe pomoću koje društvo utvrđuje što je spomenik kulture te društveno-političkih zajednica i njihovih predstavničkih tijela koje vode sveukupnu politiku razvoja i života društva i nacije, a to znači i politiku zaštite spomenika kulture, u-

značaja, u značajnijim središtima naših regija (Đakovo, Varaždin, Pazin). Pored toga, smatramo od bitnog značenja proširenje i temeljitije uređenje Dijecezanskoga muzeja u Zagrebu, kao sabirališta i središnjeg muzeja crkvene umjetnosti u sjevernoj Hrvatskoj. Pored toga, potrebno je u regijama osnovati mješovite komisije sastavljene od predstavnika Crkve i službe za zaštitu spomenika kulture radi koordiniranja rada u rješavanju problema vezanih uz sakralne spomenike.

Nedovoljna restauratorska djelatnost

Savjetovanje je utvrdilo da današnje stanje restauratorske djelatnosti ne zadovoljava zbog toga što:

- nisu riješeni odnosi i obveze Zavoda za zaštitu spomenika kulture prema restauratorskoj djelatnosti, s obzirom na ugroženi fond spomenika;
- restauratorska djelatnost nije zakonski utvrđena kao djelatnost od posebnog društvenog interesa, pa predlažemo da se restauratorske ustanove konstituiraju kao službe od posebnog društvenog značenja, čime bi se ostvarilo i sustavne financiranje ove djelatnosti. Savjetovanje je u vezi s time općenito utvrdilo kako je razvitkom restauratorske djelatnosti u nas, a pogotovu uvođenjem prirodno-znanstvenih metoda u restauratorski rad, neophodno da se restauratorska djelatnost po svojoj po-

Solin — sarkofazi

HRVATSKI JEZIK

MATIJA ANTUN RELKOVIC I HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK

Tek se nedavno počelo shvaćati kako su neki naši pisci XVIII. stoljeća osobito važni za razvoj današnjega štokavskoga književnog jezika kod Hrvata. M. A. Relković zauzima među tim piscima vidno mjesto. Razumljivo je stoga da će svatko tko razmišlja o povijesti hrvatskoga književnog jezika s osobitim zanimanjem uzeti u ruke i pažljivo pročitavati djela toga slavenskoga prosvjetitelja. Njegov jezik zaslužuje temeljito i svestrano proučavanje, pravu monografsku obradbu.

Kao čovjek i kao pisac Relković je bio individualist. Životni put mu je bio osebujan i on je tu osebujnost prihvatio i nastojao je da svoje osobno iskustvo, svoje znanje o razvijenijim i naprednijim oblicima života stavi u službu rodne Slavonije, da tako pomogne svojem zaostalom, siromašnom i neukom narodu. Postavljeni je zadatak izvršavao sam i u svojoj sredini nije imao izravnih uzora. Za razliku od drugih pučkih pisaca u Slavoniji XVIII. stoljeća bio je svjetovnjak i nije se oslanjao na čvrste obrasce crkvenoga rada i crkvene književnosti.

Danas znamo da naš sadašnji štokavski jezični standard ne potječe tek iz devetnaestog stoljeća i da ga ilirci nisu stvorili. Taj su standardni jezik stvorili pučki pisci, većinom franjevci i nešto isusovci, koji svojim djelovanjem osobito obilježuju XVIII. stoljeće. Već tada su taj štokavski standard prihvatili i čakavski Hrvati. Taj književni jezik određen je svojom novoštokavskom dijalekatskom osnovicom, svojom pučkom naravi i svojom nadregionalnom otvorenosti. Po tim se svojim odrednicama razlikuje od ostalih književnih jezika kojima su se služili Hrvati prije njega ili istovremeno s njim. Oni naime ili nisu novoštokavski istoga dijalekatskoga tipa, ili nisu pučki, ili su regionalni, a ujedinjuju u sebi i više tih odrednica.

Osnovna karakteristika toga novoga štokavskog književnog jezika hrvatskog jest da mu se sve više širi područje uporabe, da se na njemu piše i govori o sve više i o sve raznorodnijim predmetima. Njegova je uporaba u franjevačkoj administraciji i u poučnoj crkvenoj književnosti važan korak kojim se razbija ograničenje na beletristiku, karakteristično za starije hrvatske književne jezike, i upravo su se tako počela razvijati svojstva potrebna modernom standardnom jeziku kojemu je polivalentnost jedno od najvažnijih svojstava. Slavonski crkveni pisci XVIII. stoljeća nastavili su i sjajno su razvili tu predaju. Taj je jezik bio blizak njihovoj puku i oni su se njime uklapali u širu cjelinu hrvatske kulturne zajednice, bar njezina nekakavskog dijela.

Relković kao svjetovnjak i nosilac evropskog prosvjetiteljstva očito se izdvaja iz te cjeline. I po predmetima koje obrađuje i po svom književnom htijenju on predstavlja nešto novo i nešto drugačije. I baš zato njegovo pisanje predstavlja izvanredan doprinos razvoju novoga hrvatskog književnog jezika. U dvojemu je on veliki preteča iliraca, u dvojemu on nagvještava njihov prilog stvaranju modernog književnog jezika kod Hrvata: to su sekularizacija, potpuno posvjetoštenje hrvatskoga štokavskog književnog jezika, koji se prije većinom upotrebljavao u crkvenim krugovima; i drugo, uključivanje u suvremene evropske duhovne tokove, održavanje dodira s intelektualnim razvojem suvremene Evrope. Kao što su ilirci hrvatski književni jezik uključili u romantizam, tako ga je Relković prije njih uključio u prosvjetiteljstvo.

Njegove pouke obuhvaćaju mnoga područja praktičnoga znanja i osposobljuju književni jezik da se njime piše o pojavama suvremenoga svijeta koje su bile nove i do tada sasvim izvan vidokruga hrvatskoga čovjeka. A upravo ta uključenost u međunarodnu kulturu i jest osnovna značajka standardnoga jezika, po tome on vrši svoju osnovnu funkciju. I prijevođač Ezopovih i Pilpajevih (grčkih i indijskih) basana važan su korak u istome pravcu. I njima se silno širi izražajna polivalentnost mladog i još nerazvijenog hrvatskog književnog jezika.

U takvom svjetlu svako izučavanje Relkovićeve jezika postaje osobito zanimljivo. Treba istražiti kako je on rješavao teške probleme koji su se pred njim javljali i kako se odnosi prema rješenjima koja su prevladala u hrvatskom standardu. Na prvi se pogled stječe dojam da su podudarnosti velike, a razilaženja mala. Osobito ako se uzme u obzir razvojni put našega standardnog jezika u XIX. i XX. stoljeću. Odstupanja sigurno ne prelaze mjeru koja se i inače javlja u tijeku toga razvoja. Relkovićeve jezik tako, bez dvojbe, ulazi u sklop novoga hrvatskog književnog jezika i u početnom njegovu razvoju predstavlja ključnu točku. Njegovo djelo jedno je od težišta na koja se mora usredotočiti proučavanje povijesti hrvatskoga književnog jezika. Njegova se djela stoga ne smiju smatrati jezičnim kuriozitetom pohranjenim u muzeju »stare književnosti«, nego treba da ih uzimaju u obzir i rječnici i gramatički priručnici koji opisuju naš živi književni jezik, u istom smislu u kojem će uzimati u obzir i djela pisaca prošloga stoljeća.

Radoslav Katičić

Radivoj Papić

ČESTITA I DIVNA PJESNIČKA PORUKA

Jedan mladi srpski pjesnik, koji se talentom i poetskom misaonošću bio vidno nagovijestio u godinama pred II. svjetski rat, jedan iskreni revolucionar, napisao je u ratnom vohoru pjesmu o kruni hrvatskoj, koja je ostala koliko osvjedočenjem embrionalnih začetaka velikog posla koji u našem socijalističkom samoupravnom uređenju upravo obavljamo, toliko i porukom o čistoti misli i ideja pripadnika onih generacija koje su temeljile odrednice naših dana i istinskog uređenja našeg pravednog života.

Radivoj Koparec, rođen je 1919. u Zaječaru. Kao student slavistike na Filozofskom fakultetu u Beogradu svrstao se u predvečerje narodno-oslobodilačke borbe među napredne studente. Progresivnom aktivnošću isticao se posebno na poetskom planu. Suradivao je u većem broju naprednih časopisa i publikacija — u »Mladioj kulturi« i »Mladioj literaturi«, studentskim časopisima za književnost i kulturu, zatim u zagrebačkom »Izrazu«, sarajevskom »Pregledu«, itd. Vodio je bitku sa nazadnjačkim elementima ne samo poezijom, nego i kroz brojne osvrte i članke, recimo protiv fašističke »Iskre«, unitarističkog »Jugoslovenskog rasvita« i drugih.

Autentičnog lirskog senzibiliteta, originalnog i upečatljivog doživljaja, prošavši hitro kroz Scile i Haribde predratnih modernističkih lutanja, on je vrlo brzo našao svoj pjesnički ego. Odredio se u progresivnom, boračkom angažmanu pjesmom, predstavio se kao talent od nesumnjive vrijednosti i sigurne pjesničke budućnosti. Kvalitativni uspon i rast, naročito su došli do izraza u 1941—1942. godini, kad je napisao svoje izvanredne pjesme što su u izdanju »Novog pokoljenja« izišle 1949. godine kao svojevrsni pjesnički testament. Naime, 1943. godine otišao je u partizane i kao borac Zaječarskog partizanskog odreda poginuo u borbi sa četnicima Draže Mihajlovića krajem iste godine.

Slučajnim stjecajem ratnih okolnosti upoznao sam ga u istočnoj Srbiji u ljeto 1943. godine. U tijeku nekoliko dana koje smo zajedno proveli, pričao mi je o svojim novim poetskim preokupacijama. Čitao mi je svoje najnovije pjesme. Među tim pjesmama bila je i »Kruna hrvatska«, jedan divan i objektivan pogled na hrvatskoga čovjeka u onim teškim i mučnim danima ratnih i ostalih kolopleta. O toj pjesmi razmišljao sam osobito mnogo upravo u danima naše aktualistike. U složenim magistralama naše društveno-političke stvarnosti i procesa koji je očituju, prisjećanje na ovu pjesmu dolazilo mi je nekako katarzično i receptno.

Učinilo mi se da bi bilo veoma dobro da se pjesma objavi u »Hrvatskom tjedniku« bez nekih posebnih komentara kako bi se pružila mogućnost suvremenom čitatelju da sam sudi o jednoj čestitoj, divnoj pjesničkoj poruci, koja svojom snagom objektivno premašuje poetske okvire.

Gojko Sušac

DVIJE PJESME

PLOD I GUBITAK

Iskušana svjetlosti s ove strane ploda
dijeliš li me s onom drugom
što u mjeri tvojih gubitaka
sve veći predio osvaja.

Vidim kako se pomalja rumen
iz nagrižene srži i pada
u prazan prostor; jeka će se javiti
u nekom drugom bilju što će početi
iz oprečnosti u vlastitu rastenju.

Radivoj Koparec

KRUNA HRVATSKA

Kroz hrvatske strane
zeleni talijanski soldati
pirno se bane.

Muče tvrdi Horvati
na stratištu, u tavnici
od Adrije do Drave,
a prinčevi i poglavnici
u Romi piruju
i lumbarde ih zdrave.

Na surim palačama
bandijere se gorde
kao po Hrvatskoj
taljanske i germanske horde.

Na taljanskom princu
sjaj zvonimirske je krune
što osam stoljeća već
pod zemljom hrvatskom znači
skrovite milijune.

Ta kruna zvonimirska
hrvatska nije —
ta gradi stratišta, tavnice
od Drave do Adrije.

Železo usijano
na glavi sedog junaka
Gubeca Matijaša,
to je hrvatska kruna i naša!

Gojko Sušac

SVJETILJKA

Već sasma bliski središtu u sebi
zaposjedajući mjesto ono
što raste od neizgovorenosti svoje
gle kako se pomalja svjetiljka

ti pomičeš je u točku
s koje uvećat će se vidljivost
uvećat će se i noć, čak
i preko tvoga vida.

Potom gubeći je u prostoru
ostaješ pred kušnjom
a onda najednom nalaziš je u ledenici
već sasma preobraženoj od doba
što je razara iznutra.

DEMANTI DRUŠTVA KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

Uredništvo
HRVATSKI TJEDNIK
Zagreb

U prošlom broju vašeg cijenjenog lista pročitao sam u članku Marije Peakic-Zaje da je ona, pored ostalog, pozdravila Šimićeve susrete u ime Društva književnika Hrvatske. Upozoravamo javnost da ta mlada spisateljica nije član Društva književnika Hrvatske, pa nije od Uprave Društva mogla dobiti ovlaštenje da skup pozdravi u ime DKH.

Osim toga Društvo književnika Hrvatske ove godine nije primilo poziv organizatora Šimićevih susreta da pošalje svoje predstavnike na ove književne priredbe. Prema tome otpada i primjedba da je Društvo književnika Hrvatske moglo uputiti više svojih članova na ovogodišnje Šimićeve susrete.

Tajništvo
Društva književnika Hrvatske

PROSVJED MARIJE PEAKIĆ-ZAJE

Cijenjeno uredništvo!

U »Hrvatskom tjedniku« br. 10 od 18. lipnja 1971. tiskan je moj tekst pod naslovom »Peti Šimićevi susreti« u kojemu je izostavljena jedna rečenica. Stoga je smisao jednog pasusa u tiskanoj verziji teksta ostao nepotpun.

Šaljem Vam izvorni oblik toga dijela teksta da ga tiskate u cjelosti u broju koji slijedi:

»Autorica je ovog napisa bila zamoljena od predsjednika Matice hrvatske, prof. dra Ljudevita Jonkea, da u njegovo ime prenese skupu pozdrav Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske. Pozdrav je bio lijepo primljen od prisutnih. Nažalost, taj jednostavni pozdrav izrečen kako je ovdje i napisan nije se svidio jedinom hrvatskom književniku pjesniku Stojanu Vučićeviću.«

S poštovanjem
Marija Peakic-Zaja

IN MEMORIAM

Vrijedan trud na tvrdim njivama

Tomislav Tanhofer — tragična sudbina u nacionalno nekonstituiranoj kazališnoj situaciji

Tomislav Tanhofer je, nadajmo se, posljednji od velikih hrvatskih kazališnih radnika koji su djelovali više na rubovima hrvatskog glumišta ili čak izvan njega nego u njegovu prirodnom središtu. Ustvrdivši to, moramo i razlučiti ono što je u Tanhoferovoj situaciji predstavljalo svake hvale vrijedan trud na tvrdim njivama koje su drugi prezirali ili tek ponekad milostivo posjećivali — od tragičnog spleta razloga, objektivnih i osobnih, koji su smjerove djelovanja ovog velikog umjetnika izbacili izvan promjera hrvatske kulture.

Jer, istina je da Tanhofer još u predratnom periodu, pa onda u razdoblju neposredno poslije rata, i konačno od 1958. kad postaje direktor drame Narodnog kazališta u Splitu, djeluje na razvijanju i konstituiranju glumišne umjetnosti u onim sredi-

štima slavonske i dalmatinske Hrvatske koja su svoja zlatna razdoblja morala zahvaliti upravo njemu i koja su, nakon njegovih odlazaka ili povlačenja, ponekad zapadala u izrazite krize provincijalizacije. Ali je isto tako istina da se Tanhoferovo djelovanje pogotovu u posljednjem razdoblju, sve više udaljavalo od hrvatskog nacionalnog određenja, da je i onda kada se zbivalo na hrvatskom tlu, vezu, oslonište, razumijevanje, poticaj tražilo pretežno izvan tog tla. Ovdje nije ni mjesto ni prilika da se razmatraju osobni uzroci takvog iskanjanja iz prirodnog smjera stvari, valja samo reći da oni nedvojbeno nadilaze sferu osobnoga i da je tragiku takve situacija možda najgorče osjetio sam Tanhofer.

Hrvatsko glumište, rascjepkano kao što je bilo u ovom posljednjem

desetljeću ili u posljednja dva desetljeća, zatvoreno u malim sterilnim krugovima koji su se napajali vlastitim spleenom i koji su jednostavno previdali da kazališni umjetnik pored odgovornosti prema vlastitom estetičkom vjerovanju ima i stanoviti obveza prema svom narodu, svom vremenu i misli tog vremena, nije imalo nikakva razloga, a ni snage, da uz svoju putanju veže sve svoje najbolje pregoce, a među njima je svakako bio Tomislav Tanhofer. Tragika jedne ljudske usamljenosti i pogleda bačenih van njihovog prirodnog smjera umnogome je rezultat naše tragično nezrele i nacionalno nekonstituirane kazališne situacija.

Kao redatelja Tomislava Tanhofera zacijelo pamtimo najviše po njegovim ostvarenjima djela klasične literature. Toliko je već rečeno o njegovoj *Fedri* na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta, o njegovom *Edipu* i *Antigoni* na Splitskim ljetnim igrama, te nema potreba ponavljati poznato. Može se tek pridodati da s Tanhoferom također, došavši do stanovitog apogeja, završava jedan klasični stil prezentiranja klasike, stil kojemu patos nije bio stran, a sada ostaje otvoreno polje za nova iskušavanja. No umjesto razglabanja o nečemu što već spada u povijest, više će vrijediti da kažem riječ-dvije o jednom manje poznatom ostvarenju Tanhoferovu, ostvarenju koje za mene fascinantno potvrđuje da istinski umjetnik uvijek može doživjeti svoje »pomlađivanje«, da može izići iz vlastitih stilskih definicija. Negdje 1962, mislim, Tanhofer je na komornoj pozornici splitskog Kazališta postavio Camusov *Nesporazum*, s izvršnom Boženom Kolničar u ulozi Marte, nezaboravnom Ivkom Berković kao Majkom, uz solidnu suradnju Bogdana Buljana, koji je igrao Jana, i Ankice Cvijanović, koja je interpretirala Mariju.

Bilo je to vrijeme kada se Camus svugdje, pa i u Francuskoj, a jasno i

za svojih rijetkih pojavljivanja u nas, igrao vrlo realistički, gotovo u stilu Ibsenovskih drama, a Tanhofer je osjetio da tog velikog i strastvenog mislioca valja igrati sasvim drukčije. Dekor je bio potpuno odbačen, postojao je samo nekakav pult, možda daleko sjećanje na pult hotela što ga u tmurnostima srednje Europe vode dvije usamljene žene, ali ne samo to, pult koji je bio i oslonac na koji su likovi dolazili i polagali svoje trpnje i svoja beznađa, i onda još riječ, čista, sudbinski čista, podržavana velikim unutarnjim naponom protagonista. I sve se zbivalo unutar kruga tih tamnih likova, njihovih napetih riječi i tog usamljenog pulta, i sve je iz tog čistog kruga iznicalo: i dekor, i ljudske drame, i opsesija misli — i jedan divni kazališni čin. Pomladivši se, Tanhofer je već tada, godine 1962, očitao pouku kako treba igrati jedan smjer modernog teatra, pouku koju mnogi, opsjednuti svojim shvaćanjima »teatarskoga« još ni danas nisu shvatili.

Tanhofer, a to je značajka mnogih velikih umjetnika glumišta, htio je zapisom zaustaviti prolaznost pozorničkog zbijanja, tako da njegove kazališne uspomene, pored autobiografskih i anegdotskih stranica, sa drže i mjesta teatrološki zanimljiva. Vrlo opsežno pisano Tanhoferovo djelo ugledalo je do sada svjetlo tek u neznatnim fragmentima, na stranica časopisa, pa će biti potrebno da se što prije za tisk priredi barem sustavni i kritički izbor njegovih tekstova. Potrebno je zaista uraditi sve da se, barem posthumno, djelo Tomislava Tanhofera integrira u njegovu prirodnu cjelinu iz koje se za umjetnikova života znalo isključiti, a to je cjelina hrvatske glumišne kulture, ili kraće i jasnije: hrvatske kulture.

Petar Selem

Tijekom stotinu i trideset godina hrvatske kazališne kritike pokušavali su njeni najodličniji zastupnici neprestano uspostavljati mostove između gledališta i pozornice, pokušavali su stvarati suglasja između glumišta i općinstva, nastojeći — u ponajboljim primjerima — s razumijevanjem pratiti razvitak kazališnog organizma, koji se, kako to vrlo dobro znamo, lako uzbuđuje i često odbacuje gotovo sve što se o njemu piše i govori izvan posvećenih hramova Melpomeninih.

Izniman događaj

Čak i onim djelatnicima hrvatske kazališne kritike koje poput Senoe, Miletića, Nehajeva, Begovića ili Marinkovića možemo s punim pravom ubrojiti među njene stožere kazalište je često odricalo svaku stručnost, pa i kompetentnost suda, ukoliko bi samo malo odlučnije naglašavali neke odrične značajke svojih prosudaba o minulom činu predstave. Kritičari su, usprkos svojoj čestoj dobronamjernosti (ne poričem da bijaše i onih zlih, apriorno malicioznih i isključivih), obojavani od glumišta povicima redatelja, glumaca i upravnika, tako da su mostovi, za kojima su obje strane obično deklarativno žudjele, vrlo često rušeni, ako uopće bijahu i sagrađeni.

Navlastito zbog toga što je, uglavnom, prirasla uz dnevni tisk, kazališna je kritika unatoč svojoj zapaženoj pojavi u kulturnom podneblju jedne glumišne sredine, bivala zaboravljena netom je izbljedio dojam predstave ili odbačena jučerašnja novina. Malo ih je ostalo sačuvanih u posebnim zbirnkama. Književne kritike tiskane su tijekom povijesti hrvatske književnosti neusporedivo češće u knjigama no što je to slučaj s kazališnim. Svega desetak knjiga imamo iz te kritičke grane, a kada uzmemo u obzir da su četiri od njih objelodanjene posthumno (dvije Senoine i dvije Matoševne knjige kazališnih kritika), onda je opravdano smatrati pojavu ovih knjiga u izdanju Matice hrvatske — Split iznimnim događajem u cjelokupnom kompleksu pitanja što se nameću nad djelovanje kazališta, u ovom slučaju posebno onih u Splitu i Zagrebu.

Čulić — manje kritik, više izvjestitelj

Ciro Čulić, dugogodišnji pratilac djelovanja splitske drame, tiskao je omašnu zbirku svojih zapažanja nakon predstava. Nazvavši svoju knjigu »Kazališne večeri«, Čulić je već na neki način odredio vlastita htijenja i domete. Ne želeći svoje, u biti impresionističke, recenzije nazvati »dojmovima«, on ih i ne povezuje s nekim pojmom koji bi izravnije dodirivao bit kazališne umjetnosti. Pratilac predstave s pomalo elekticističkim pristupom, bez osobnih primisli o biti glumišta, Čulić bilježi sve što bi svome čitaocu — kojega, usput, pokatkad i potcjenjuje — mogao saopćiti, ne bi li mu i u kojem trenutku samoisticanja objasnio što više i o piscu i o razdoblju u kojem je živio, o pojedinom glumcu ili o scenskoj opremi predstave. Čulić, međutim, nije kritik željan prodora u bit kazališne umjetnosti, on ne teži za stvaranjem njene slike u svojoj kritičkoj metodi, ne zanima ga proces umjetničkoga stvaranja. Čulić je nazočnik svojih »večeri«, koje bi, po čestom ravnodušju pristupa, mogle biti i filmske ili pak glazbene, a da bi on, nekome spretnošću eklektika, uvijek mogao isplivati na sponosnu obalu vještoga uopćavanja. Sputan u prvim trenucima kritičkih svojih prosudaba nekim okvirima vremena (bijahu to pedesete godine!), on je kao i mnogi njegovi poznatiji suvremenici platio danak tom razdoblju u kojem se javio, pak su u njegove tekstove

DVIJE KNJIGE KAZALIŠNIH KRITIKA

HTIJEJENJA I OSTVARENJA

Čiro Čulić, »Kazališne večeri«; Augustin Stipčević, »Na otvorenoj pozornici«; izd. Matica hrvatska, Split 1971.

ušli dobro poznati socrealistički recepti po kojima je Shakespeare »nenadmašiv realistički slikar svog vremena«, Molière »nemilosrdan kritičar ljudskih mana«, a Goldoni »određeno stoji na strani onih sitnih građana, društveno prezrenih gladnika, koji se dovijaju i kubure, tek toliko da se održe na životu«. Krležina mu »Leda« daje povoda da na najbanalniji način protumači sve odnose unutar naših međuratnih društvenih slojeva, »problem koji se definitivno skida s naše društvene pozornice tek pod udarcima narodne revolucije«. Više od toga Čulić u »Ledi« ne vidi, a to će reći da mu je teško uroniti u neke temeljne krležijanske strukturalno-dramaturške značajke, koje tek pronicavo oko kritika može zamijetiti pod naslagom glomazno-barokne, glembajevske fakture. Čulić tako ide u kazalište i piše svoja izvješća kao dobar dak koji je unaprijed sve proučio o piscu što će ga gledati, ali nije uspio začu u njegov svijet. Proces glumačkoga stvaranja gotovo mu je posve nepoznat, a redateljev udio u predstavi ne zamjećuje instinktom osobnoga poniranja u stvaranje predstave. On nije kritik, on je izvjestitelj. Pa ako u ovim izvješćima ima nešto vrijedno i zanimljivo, to je prije svega niz dokumenata o splitskom kazališnom životu, koji je, buran, pun uspona i padova, ostao zabilježen u ovoj knjizi, i na taj način djelomice — kažem upravo tako jer Čulićeva meritornost često može biti dovedena u pitanje — sačuvan od fatalnog zaborava koji prati kazališnu umjetnost. Budućem povjesniku splitskog i hrvatskog kazališnog života Čulićeva knjiga moći će poslužiti tek kao podsjetnik, ali ne i kao inspirativni poticaj za neka nova vrednovanja.

Stipčević — tumač i analitik

Druga knjiga o kojoj je ovdje riječ, ona Stipčevićeva, ponire u kazališni život Hrvatske dublje i temeljitije od Čulićeve. Ne samo zbog toga što je Stipčević kritički promatrao predstave i Splita i Zagreba već prvenstveno zato jer je on kritičar čija prosudbena metoda stoji na nekim osobnim pogledima o biti kazališne umjetnosti u određenu trenutku njene pojave. »Na otvorenoj pozornici« jest knjiga u kojoj je kazalište na mjestu izloženo mnogolikim pogledima ne samo kritika već i šire društvene javnosti. Pozornica

je ono što Stipčevića zanima, pa kada uspije pronaći na njoj događaje koji mu daju poticaja peru, on će s svezi s njom isprijeti nerijetko i čvršću građu koja u ih kazališna umjetnost — od piščeva pera preko sebi nosi i čistih teatroloških pogleda na sve pojave što glumačko-redateljskih ostvarenja — donosi na »otvorenu pozornicu«. Stipčević ni prema kazalištu, a ni prema svom čitaocu, ne polazi nespreman. Jedan od rijetkih, on je programatski utemeljio neke osobne primisli o bitnim početlima koja želi vidjeti u predstavi, i tako odlučno naglasio što ga u cjelokupnim glumišnim zbivanjima privlači, potiče ili odbija. Zagovornik čvrstih uprava, neprijatelj ishitrenosti repertoara s naglaskom na nacionalnoj njegovoj sastavnici, tumač i analitik glumačkoga i redateljskog rada, on je znao prigovoriti i o vlastitu pozivu kritika. Stipčević u svom članku »O kazališnoj kritici« (1951), što ga je stavio na početak knjige, obrazlaže kakva bi nam kritika trebala biti, a to je u vrijeme kada smo tek izašli iz usmjeravanih kulturnih putanja bio glas svjež, iskren i pun razumijevanja za probleme i književnosti i pozornice. Uopće, kod njega se stalno nazire težnja za tumačenjem kazališta kao zbroja niza umjetničkih područja, pak je on bio, a u onim recenzijama gdje je i danas nazočan u suvremenoj kazališnoj kritici — i ostao, jedan od onih vratilaca glumišta kome neka »tehnička« obilježja predstave, od drugih proglašavana tajnama i tabuima, nikada nisu bila tako odbojno nerazumljiva da se ne bi odvažio ući u njihovu bit. Stipčević pokušava uvijek shvatiti redatelja, a to je osobina koju neki tipično »literarni« kazališni kritičari nikada nisu imali.

Stipčević je kritičar uglađen, ne izaziva, ne nameće se i ne uznemirava, pa se često njegovi negativni sudovi čitaju više kao oprezne i usputne primjedbe no kao odlučna želja za promjenom postojećih kazališnih prilika. Kao ocjenjivač dramske književnosti nije želio ući u podrobnije raščlambе, pa je tako mjestimice ostajao površan, ili pak sljednik nekih uhodanih staza kroz dramsku književnost. Upravo zato što nije imao izraženih želja za onim pozitivnim kritičarskim samosvojnostima koje često radaju i promašajima u konačnu pravorijeku, ali su i dokaz mašte, duha, osobnih primisli i želje za usporednim stvaranjem predstave u vlastitoj, idealnoj zamisli. Stipčević mjestimice ostaje suhi pratilac kazališnoga čina, kome se prepušta, ne želeći ga podrediti sebi i svom nazoru. Tada nam je mnogo manje zanimljiv i privlačan, jer tek faktografski registira jučerašnju predstavu, što je tek slobodnija interpretacija kazališne cedulje, a ne i pokušaj promicanja vlastite slike glumišta, ugrađene u promatrano umjetninu.

Upoznasmo tako jednog pratioca kazališnih predstava i jednog kritičara. S njihovih stranica još jednom progovaraju glumci već zaboravljenih predstava, pa ako su ih te stranice uspjele makar za trenutak prizvati u sjećanje, vjerujem da nisu uzalud otisnute.

Nikola Batušić

18 film i televizija

POGLED IZ NASLONJAČA

ZWEI GLATT, DREI VERKEHRT...

Sve što se većim dijelom zbivalo na malome ekranu prošli tjedan, ne izaziva samo osjećaj potištenosti i dosade nego i svojevrsne nemoći. Doista, zašto zagrebačka Televizija mora preuzeti neke emisije i prikazivati ih (kao »Kup pjevača«, na primjer) u važnim večernjim terminima? Zašto? Mislim da bi svaki gledalac bio zadovoljniji nekim dobrim starim filmom nego tim tobože zabavnim »maratonom«. Uostalom, zašto zbijati jezgru dobrog dijela programa oko sredine tjedna (srijeda, četvrtak), a ostale dane prepustati reprizama, naprečac izabranim filmovima i — slučajnostima. I to je još jedan upit planerima i sastavljačima, upit koji nije upućen prvi put, nego traje i odjekuje godinama. Bez uspjeha, naravno.

»Istrani«

Tomislav Radić, redatelj dokumentarnog feljtona »Istrani«, već je nekoliko puta uvjerio našu javnost da dokumentarna reportaža ne mora biti »dosadna«, »konvencionalna« i previše trpka u stilskome smislu. Prvom pričom, posvećenom rudarima iz Raše, Radić započinje svoj ciklus o Istranima, ali tako da taj početak nagovještava temeljito, strogo i ozbiljno dokumentarističko prikazivanje ljudi toga kraja, a ne poluturističku »pojavnost« i već poznate vedute zasečene sentimentalizmom. Radić je doista bio hrabar pa u »jami«, na licu mjesta, među rudarima vodio dosta oštre polemične razgovore o njima samima i o njihovoj određenosti prema društvu i vremenu u kojem žive. Nisu to bila opća, neuhvatljiva pitanja u stilu naših TV-intervjua u kojima ni pitač ni upitani ne otkrivaju ništa, već je to bio iskreni razgovor o veoma teškim problemima. Ti razgovori, između ostalog, ne izazivaju samo mučnu zatečenost nas gledalaca, i to odmah nakon emitiranja, nego još dugo traju u našoj podsvijesti. Gorčina jedne takve činjenice da smo uvozili ugljen iz Poljske, dok je u dotičnom rudniku ležalo 200.000 tona neprodanog raškog ugljena, sama za sebe i sama po sebi već zvuči monstruozno. To više, što je izriču ljudi koji se svojim izjavama ne šale. A o niskim plaćama, vječitaj opasnosti od nesreća i o svemu ovome što tvori jedan teški dan rudareva života Radićeva reportaža govori isto tako ozbiljno i mirno. To jest dokument, ali to je istodobno i optužba. Bez vike, lažnoga patosa i lažnih obećanja. Precizna, istinita i dostojanstvena.

Dok sam ovo pisao, nisam znao je li Lepa Lukić pobijedila

Taj »Kup pjevača« i sve to mnoštvo pitanja, nagradnih igara, putovanja, tipičnih viceva »za masu« i sve ono što TV-gledalac može doživjeti gledajući to natjecanje, sve je to ništa u odnosu na završnicu: hoće li Lepa ili neće. Ako pogodite, možete otputovati na dvotjedni foto-safari u Keniju, možete odletjeti do polarnog kruga, možete dobiti auto, možete useliti u vikendicu na Zlatiboru, možete, na kraju krajeva, ostati i doma. Taj zabavno-narodnjački »kup« (zamišlite: kup filozofa, ili narodnih zastupnika!), kao i sve takve priredbe, toliko je dosadan i tužan, neinventivno zamišljen i još neinventivnije ostvaren da se ne trebamo čuditi nervozni publike i napetom očekivanju uzbudljive završnice. Jer to, ta završnica, ipak je najbolja stvar u cijelom tom galimatijasu.

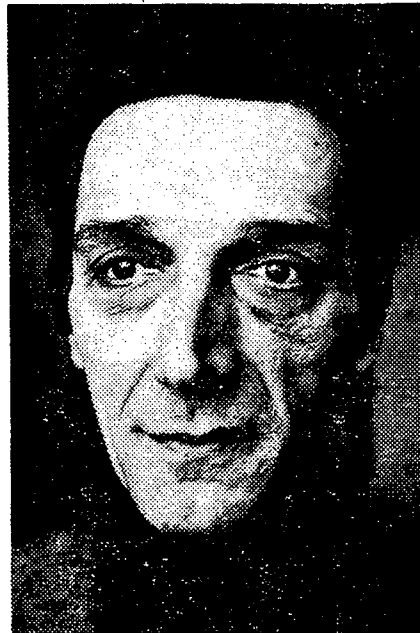
Nisam želio ponovno odgovarati Zvonimiru Golobu, jer je ta polemika oko »Divljih svinja« za mene prošli put završena, ali vidim da još nešto moram reći. Ne samo Zvonimiru Golobu. Pošto me »dobro« izvrijeđao (usporedba s »sarahovačkim karakteristikama«), Golob, ne razumijevajući i ne shvaćajući ništa od svega onoga što sam prošli put napisao, prelazi na teren fine ironije i plesa na vršcima prstiju. No to sve skupa nije važno. Želim reći ovo: meni je odista dojadilo četvrtstoljetno dokazivanje da Hrvati nisu uštaše, da Hrvati imaju pravo na svoju samobitnost, na svoj vlastiti život i svoje vlastito postojanje. Kome to nije postalo jasno, taj ih je lud ili pokvaren. I još nešto: da ne vjerujem da istina mora pobijediti, učinio bih nešto mnogo manje zabavno nego što je to, recimo, Golobova zebnja i bojazan za sudbinu nacije.

Vladimir Vuković

VRTI SE KARUSEL... NA TV-EKRANIMA

Vrtuljak dosade

O Milanu Lentiću i kriterijima TV-Zagreb

Odnos s muzama: MILAN LENTIĆ

Karusel, iliti hrvatski rečeno vrtuljak, služi razonodi. Međutim, ovaj sajamski rekvizit koji nas je kao djecu oduševljavao, već nekoliko mjeseci vrti se na našim malim ekranima u aranžmanu zagrebačkog TV-studija šireći oko sebe dosadu, umor i onu nepodnošljivu estetiziranu laž od koje naša televizija gotovo uvijek boluje kada želi ostvariti nešto što se po mišljenju njenih ljudi treba smatrati ambicioznim.

Složimo se odmah na početku da Karusel nije najgora emisija što smo je imali prilike gledati na našim malim ekranima. Upravo zato postoje neki dublji razlozi koji me primoravaju da rekнем nekoliko gorkih riječi o nečemu što u svojoj biti jedva zaslužuje spomena. No, kako nije riječ o slučajnom promašaju, nego o jednom fenomenu,

Idila vergleca uz sentimentalnu šansonu: Lada Kos u »Karuselu«

»Karusel« nije najgora emisija televizije (Relja Bašić i Josip Marotti)

vjerujem da će taj primjer ilustrirati odnos prema vrijednosti i vrijednostima na našoj televiziji.

Sentimentalni ujušak

Zadržimo se samo časak na jednoj od posljednjih emisija koja je nosila poetični naslov Somambula. Dobri glumci kao što su Nada Subotić i Spiro Guberina morali su se tridesetak minuta prenemagati žvačući nemogući dramski tekst stanovitog Milana Lentića. I dok je ovo dvoje glumaca gnjavilo gledateljstvo ne svojom krivnjom, nego autorovim dramskim sočinjenjem à la Beckett i à la Ionesco, turajući nam pod nos ovaj neukusni i pretenciozni ujušak garniran sentimentalnom šansonom, idilom vergleca koji vrti jedan nečuven slijepac, esteticizmom scenerije koja nas je podsjećala na film Veliko očekivanje — nisam mogao odoljeti napasti pitanja, tko su ti anonimni moćnici, tko su ti tajni čuvari kriterija koji tako benevolentno omogućuju jednom diletantu kakav je Milan Lentić da umorno gledateljstvo gnjavj sve do u dugu noć svojim pretencioznim šansonama, glupim dramoletima i nevještom režijom?

Rekao sam ranije da bi o toj emisiji trebalo govoriti jer je riječ o fenomenu, i to dvojakom. U prvom redu, postavlja se pitanje kriterija kojim se odabiru ovaj i slični karuseli. Ono je utoliko važno jer načelno rješava pitanje kriterijske takvog demokratskog medija kakva je televizija. Kao drugo pitanje postavlja se: do koje se mjere društvo može braniti od nasrtljivosti diletanata koji pošto-poto žele postati miljenicima muza?

Školski primjer diletanta

Milan Lentić gotovo je školski primjer diletanta koji je na svim mogućim područjima stvaralaštva nastojao nekako srediti svoj odnos s tim arogantnim, čudljivim gospodicama iz grčke mitologije. Koliko se sjećam, prije deset, dvanaest godina taj je gospodin napisao u svojoj dokolici jednu zbiricu pjesama. Bijaše to plod čistog amaterskog paljetkovanja po modernim pjesnicima. Sve je vrvjelo od citata velikih uzora (posve prirodno, bijahu navodeni u jezicima izvornika), naša lirska provincijalnost konačno je bila dezavuirana jer se pojavio jedan »bjelosvjetski« pjesnik. I tako oni znatiželjni i oni strpljivi mogli su u knjizi pročitati dosta pjesama napisanih à la ovaj, à la onaj suvremenij pjesnik. Tih à la ovaj, bijaše toliko da nam ne preostaje ništa drugo nego da à la Francuzi uzviknemo oh la la.

Iz pretnaca svog malicioznog sjećanja izvlačim opet jedan pokušaj udvaranja već spominjanim svojevaglim gospodicama. Naš Milan Lentić, veliki poklonik vječne, velike, moderne i »bjelosvjetske« umjetnosti, pokušao je ovaj puta prozom. Pročitao je Kafku, sjeo za šrajbericu i napisao neku prozu koja se, ukoliko se, ne varam, zvala U nadležstvu. Kada sam je svojedobno pročitao u Razlogu, laknulo mi je: Kafka je konačno našao svog generalnog zastupnika za Jugoslaviju.

No naš udvarač ubrzo je shvatio da dolaze moderna vremena i da slika i zvuk posjeduju velike prednosti u odnosu na staromodnu pisanu riječ. Nalazi samo se u paleozojku naše šansone. Ta zaboga, tko može ostati hladan kraj poznate francuske šansone, ona je u svijetu poznatija od francuskih sireva, možda joj jedino može konkurirati šampanjac. Dok smo imali svoju bakarsku vodicu, sa šansonom stvari ni izdaleka nisu stajale tako dobro. Međutim, tu je opet bio Lentić, on je bio taj koji je podmetnuo svoja junačka pleća i podnio lavovski dio tereta. Konačno smo i mi dobili svoju francusku šansonu. Makroli su se u tim pjesmama vrtjeli kao zagorski purani, sentimentalne životne priče s Bulmiša preselile su lijepo pod Sljeme. Ali temperament našeg stvaraoca nije poznavao granice. Pred njim su se otvarale fantastične mogućnosti. Svijet je konačno shvatio da treba svoj svakodnevni prostor urediti što ljepše, nastupila je era uređivanja stanova. Revija Domus, ta biblija modernih dizajnera, nudila je tisuće tipova stolaca, stolova. Švedska je preko noći postala čuvenija po svojim stolicama nego li po Nobelovoj nagradi. Za tankočutne stvaralačke dušice otvorila se još jedna perspektiva. Naš je junak počeo proizvoditi stolice à la Domus.

Preprodavanje duhovnog bofla

Kako vrijeme neumoljivo teče, vidimo i po tome što je dospio u Karuselu i do Becketta i Ionesca. Njegovo udvaranje traje i dalje, ali dok je svoje prve pjesmice tiskao u skromnoj vlastitoj nakladi, očitujući svoju ljubav prema onim okrutnim Muzama na svega nekoliko stotina primjeraka, dok je šansonu distribuirao već preko modernijih medija, poučen iskustvima MacLuhana, duhovni otac Karusela odlučno se odlučio za televiziju. I eto, sada u duhu svih onih nemilosrdnih à la dobismo još jednu neautentičnu emisiju, još jedno šmiranje pred višemilijunskim gledateljstvom, još jedan uspjeh čovjeka koji svoj diletantizam prodaje tako uspješno da me uopće ništa više ne može razuvjeriti u diletantizam onih koji sav taj duhovni bofl benevolentno kupuju i onda preprodavaju. Našo lonac svoj poklopac.

Branimir Donat

IPAK SE MIČE

U povodu istupa Savjeta radne zajednice Urbanističkog zavoda grada u Društvu arhitekata Zagreba

Nedavno je Savjet radne zajednice Urbanističkog zavoda grada Zagreba istupio pred stručnu i društvenu javnost, u prisutnosti nekoliko novinara, s gotovo »epohalnim dokumentom« pod nazivom »Urbanistička politika i problemi urbanističke djelatnosti u gradu«.

Vječno bolna, iritantna tema, koja je bila i bode oči svakom građaninu našeg grada (a kamoli ne kritičaru arhitekture i arhitektu) po PRVI JE PUT u urbanističkoj praksi Zagreba IZNUTRA, od samih urbanista — sudionika, krivaca i sukrivaca — blago rečeno očajne urbanističke situacije u gradu, našla U NJIMA SAMIMA oštre i zanimljive opservatore!

Čovjekoljubivost je ljepša i »vrlja« čovjekova značajka od »osvetoljubivosti«, pa ipak valja napomenuti da ovom »epohalnom dokumentu« prethodi gotovo dvadesetljetna djelatnost kritičara arhitekture i urbanizma, te povjesničara umjetnosti koji već godinama »trube gluhom u uho« o urbanističkoj politici i problemima urbanističke djelatnosti u gradu.

Iako je nedvojbeno činjenica da godinama arhitektonsko-urbanistička, odnosno prostorna problematika, ostaje tek formalni, proceduralni interes politike grada, isto je tako ordinarna i otcana istina da urbanisti i arhitekti (s iznimkom pojedinačnih istupa) do danas nisu pokušali sustavno i smišljeno, profesionalno odgovorno, dakle u duhu svog moralnog kodeksa, javnosti i gradu predstaviti svu složenost i važnost urbanističke politike; urbanizma i urbanizacije. Prosvjed

Savjeta radne zajednice Urbanističkog zavoda grada Zagreba — iako ponajprije introspektivna samokritička ocjena — istodobno otvara čitav niz tema što su se godinama povlačile i provlačile po skupovima i savjetovanjima o arhitekturi. Interdisciplinarnost, grupni rad, potreba složenijih i višestrukovnih kadrovskih struktura u urbanističkoj djelatnosti, urbanistička politika i njezini nosioci, zakonska osnovanost urbanističkih i arhitektonskih projekata — sve su to bile tek puste želje, iako su, zapravo, nusušni kruh drukčije, tj. kvalitetnije urbanizacije.

O istaknutom značenju socioloških i psiholoških čimbenika u prostoru, koje je također našlo mjesta u spomenutom dokumentu, već godinama raspravlja, zaziva ga i naglašava teorija i kritika arhitekture i urbanizma u nas. Povijesnost, genetička analiza grada, studioznost, eksperimentalnost — sve je to dobro znano kritici, teoriji i povijesti arhitekture i urbanizma!

»Ipak se miče«, žavapio je zlosretnik Gallilei pred samu smrt, gonjen nalazima svoje znanstveničke savjesti. Iako dozlaboga kasno, nakon posve besmislenih opovrgavanja svake kritičke riječi, bilo pisaca bilo samih graditelja (od kojih su

mnogi dobili priznanja i nagrade za svoju profesionalnu djelatnost), misli i prijedlozi izneseni pred arhitektima, urbanistima i novinarima svojom širinom i ozbiljnošću — obvezuju.

Obvezuju i kritičara arhitekture da ih podrži, što ovdje i činim. Izloženo se daje sažeti u slijedeće: neophodnost uočavanja uloge Zagreba u svjetlu najnovijih društveno-političkih kretanja i mijena u našoj republici i federaciji, u svjetlu pomorske i jadranske orijentacije, u svjetlu ocjelovljenja nacionalnog prostora i nacionalnog bića SR Hrvatske, kao integralnog dijela samoupravne, socijalističke Jugoslavije. Pored toga, položaj Zagreba kao jakog međunarodnog prometnog raskrižja otvara mu osim uloge glavnog grada i važnu perspektivu srednjoevropskog i evropskog sjecišta zamjerne prometne, gospodarske, kulturne i društvene vrijednosti.

Razmatranjem i sređivanjem temeljnih problema urbanizacije u cjelini, jasnim postavljanjem uloge nosilaca i uloge izvršitelja urbanističke politike, jasnim postavljanjem dužnosti i odgovornosti, stvarnim uočavanjem dugoročnih interesa grada kao cjeline, osiguranjem istinskog i doista znanstvenog usa-

vršavanja i kompletiranja urbanističko-arhitektonskih i prostorno-planerskih kadrova (što sve pretpostavlja informaciju i spoznaju o složenosti i važnosti prostornih čimbenika u životnoj sredini čovjeka i društva) — može se zagrebački urbanizam pokrenuti iz žabokrečine. Iz nje ga nisu mogli, niti ga mogu izvući ikakvi kratkoročni ili brzopleti udari, već samo stalno, ozbiljno — ponajprije stručno — izvršena kritika dosadašnje prakse, te na temelju znanstvenih pokazatelja i na osnovi istinski čovjekoljubivih ciljeva vođena politika prostornog planiranja.

Jer: samo na takvoj podlozi stvara se i opstoji kreativan urbanizam, arhitektonska umjetnost, vrijedan prostorni izraz, koji bi izašao iz univerzalističke uniforme internacionalnog stila u arhitekturi, koji bi stupio u prostor gdje nacionalne grupe teže duhovnom srođivanju, dakle onom prostornom izrazu koji izražava značajke posve određene kulture, povijesti, prostora, podneblja i pejzaža, dakle: posve određenog z a v i č a j a u punom i najplemenitijem značenju te riječi.

To nam dopušta slutnju obrane i punog razvitka umjetničkih vrijednosti u našem prostoru; dakle, dopušta slutnju uključivanja hrvatske arhitekture u tokove najkvalitetnijih svjetskih arhitektonskih izraza, što i jest konačni interesni krug svakog kritičara arhitekture i, naravno, svakog istinskog graditelja.

Antoaneta Pasinović

Vatra i vještina

IZLOŽBA EMAJLA EDE MURTIĆA, GALERIJA FORUM, ZAGREB

U svijesti javnosti Murtićevo je ime nerazdvojno povezano uz razdoblje pedesetih godina, uz žučljive polemike o »apstrakciji« i o slobodi umjetnosti te u prve pokušaje odbacivanja »tradicionalnih« a svladavanja novih društvenih zadataka slikarstva. Uloga »osloboditelja« koju Murtić — bez obzira na stvarne zasluge — od tih dana nosi, za neke je već dovoljno pokriće čitava njegova rada, dok na druge djeluje gotovo kao crvena krpa. I sve što se nakon toga sa slikarom događalo nije bitno izmijenilo njegov položaj, premda se u različitim ciklusima i raznovrsnim korištenim tehnikama Murtić podosta mijenjao — ne mijenjajući, međutim, nimalo svoju stvaralačku narav, narav vješta improvizatora.

Uvijek u pokretu Edo Murtić (središte slike)

Ako se osim standardnih slikarskih tehnika, okušavao i u grafici i u scenografiji, u mozaiku i u tapiseriji, možda se svojim temeljnim sklonostima nigdje nije toliko približio koliko upravo u tehrici emajla. Jer emalj ne podnosi doradivanja i naknadna dotjerivanja, zahtijeva brzinu i jednokratnost akcije, pretpostavlja »suradnju« materijala i vatre, i tek njihovim djelovanjem dobiva određenost i neponovljivost rezultata. Po dinamizmu i otvorenosti takva postupka Murtić je, složit ćemo se, »slikar svoga vremena«, slikar vremena koje ne poznaje uporište u ozakonjenoj hijerarhiji vrijednosti, slikar vremena koje neposrednošću kompenzira nedostatak sabranosti, a efikasnošću mimoilazi sumnju. Izložene emajlne ploče (nastale tijekom ove godine), nalik onima što ih je Murtić već izvodio za mnoge naručioce, pokazuju ne mali broj konstanti njegova stvaranja: široku gestu i intenzivan kolorit, ekstrovertiranost i senzualnost. Ipak je znatna raznolikost u variranju poznatih motiva i nova žestina: u ovoj su prilici upotrijebljene boje dovedene do najviših tonova, do fortissima. Zamijetit ćemo u njihovu izboru nesumnjivo iskustvo traženja blještavih efekata i znalačko, gotovo nehalno svladavanje velikih površina. Ta lakoća može nekome biti zavodljiva i pričinjati se čak samom radošću stvaranja; ni nama se ne čini za zornim prepustiti joj se načas i prihvatiti njezine sasvim jednostavne razloge. Ali to nije lakoća bremenite imaginacije, to je lakoća odustajanja od težega, izbjegavanja većih zahtjeva. Sva dvosmislenost Murtićeva položaja u tome je što se ničim ne skriva iza epiderme nalslikanoga, pokazujući kao konstitutivna svojstva ono što bi se nekom strožem pogledu moglo pričiniti nedostacima. Kad i prihvatimo da Murtić teži stanovitj eklektičnoj i improviziranoj — nazovimo tako — sintezi »nove« (tvrdorube) apstrakcije i gestualnog slikarstva, razrijeđenost njegovih kretanja i nedostatak prave konvergencije poteza učinit će nam mnoga njegova djela nedovoljno obvezujućima. S druge strane, veliki i pregledni znakovi nisu u dovoljnoj mjeri izljuštjeni iz zapletenog prediva-

nesuzdržanih tragova, malih neurednih galaksija i tromih mrežista. Jednom riječju: Murtićevi su vatrometi rijetko kad mošvirani, rijetko kad pripravljeni ičim drugim do li nesordiniranim žarom pigmenta.

Sama tehnika emajla isključuje osobitu profinjenost linije, suptilnije odmeravanje dionica, a navodi na sumarno, skraćeno i čisto izražavanje. Stoga su Crveni

Sa otvaranja izložbe

put, s jasnom podjelom obojenih ploha (i s aluzivnom »nošivošću« pejzaža), ili Zastave, sa strožom organizacijom paralelnih pojaseva, nesumnjivo uspjeliji radovi od — ra primjer — Daha proljeća, gdje dominira nepročišćeno plamsanje linija u jezgri slike, ili pak Snegog raskršća, s odveć mehaničkom parcelacijom površine.

Uvjereni smo da bi vođen većom kritičnošću Murtić znatno više postizao. Ali znamo isto tako da bi smanjenjem aktivnosti izgubio na izuzetnosti i posebnosti: kao odgovor na sve moguće zamjerke čut ćemo (ma i neizgovorenu) pohvalu aktivizmu, obranu djelatnosti koja je, budući da proistječe od umjetnika, nužno umjetnička. Takva je sloboda kojoj Murtić sada robuje, i nju je već

Snímio: Branimir Baković

давно izborio. Prisjećajući se lucidna Miljkovičeva pitanja: hoće li sloboda umeti da peva / kao što su sužnji pevali o njoj, zaključit ćemo da Murtićeva sloboda pjeva i da će i dalje pjevati, ali da njezinom glasu ozbiljno nedostaju negdašnji zaosni i razlozi.

Tonko Maroević

20 nagrade

BRANKO M. MARJANOVIĆ NISAM SE UMORIO

Govori veteran hrvatskog filma, dobitnik Nazorove nagrade za životno djelo

U živoj vatri: Krišom snimljene borbe za oslobođenje Zagreba 8. svibnja 1945.

Filmski životopis Branka M. Marjanovića (rođenog 1909. u Zagrebu) obuhvaća punih 49 godina i najvećim se dijelom poklapa s poviješću hrvatske kinematografije — od onih predratnih dana kad praktički nije ni postojala, osim u fantaziji tvrdokornih i nerealnih entuzijasta, pa sve do danas kad su njezini rezultati priznati dio hrvatske kulturne riznice. Umjesto preporučavanja dostupnih podataka o opsežnom djelu koje obuhvaća tri igrana i nekoliko stotina kratkih filmova — od kojih je posljednjih 28 posvećeno prirodi i svijetu životinja, potražili smo nagradenog umjetnika sa željom da u izravnom razgovoru prodemo sve faze njegova filmskog života. Jedva smo uspjeli u svojoj nakani: neumorni redatelj-prirodoslovac upravo u Rovinju strpljivo snima oplodnju morske rakovice i od svoje se podvodne kamere odvojio svega dva dana da bi u Sabornici primio Nazorovu nagradu.

MARJANOVIĆ: — Dok sam sjedio u onoj svečanoj dvorani, osjećao sam se pomaio nelagodno u društvu uglednih i zaslužnih ljudi koji su možda mnogo više u životu radili i stvorili od mene, pa su ovu cijenjenu nagradu i više zavrijedili. No ipak, iskreno rečeno, drago mi je što sam i ja dobio Nazorovu nagradu, i to zbog dostojanstva filma kao djelatnosti koja time dobiva društveno priznanje. Uvriježila se za nas filmske ljude ona grozna riječ »filmadžije« — od koje se svaki put doslovno naježim! — pa mi je doista drago što nas i ova nagrada razlikuje od buregdžija i čevabdžija...

Otac me zagrijao za film

HT: — Poslušimo se u ovom razgovoru filmskim postupkom »flash-back«: vratimo se s ove vrhunske točke Vaše karijere na same početke. Imali ste 22 godine 1931. kad ste se opredijelili za film. U ono vrijeme u nas nije bilo prave kinematografije, pa je zanimljivo da se mladiće posvećuje tako nesigurnom zvanju...

MARJANOVIĆ: — Moj je otac bio filmski entuzijast, i uza sve ostale poslove iz hobija je nešto snimao, a u Americi je poštao i neku filmsku školu. On me je zagrijao za film, pa sam bio u Pragu na filmskim studijama i nakon tog sam se odlučio da budem filmski profesionalac unatoč postojećim prilikama. Svakako, odlučan je bio očevo utjecaj. On je organizirao i filmski odsjek Škole narodnog zdravlja, uz patronat dr. Andrije Štampara...

HT: — Vi ste sin Milana Marjanovića, strane ličnosti koja je djelovala u mnogim sferama kulturnog i društvenog života. Je li odatle ono slovo M. između imena i prezimena koje nikad ne izostavljate kad potpisujete svoje filmove?

MARJANOVIĆ: — Znam da to »srednje slovo« nije uobičajeno u hrvatskim imenima. Razlog što ga rabim vrlo je praktične naravi: ne samo da postoji u Beogradu jedan istoimeni filmski snimatelj nego sam jednom bio pozvan čak i na policiju, gdje su me dugo preslušavali, sve dok se nisu uvjerali da nisam identičan s nekim kriminalcem, mojim imenjakom. No kad su vidjeli da je ipak riječ o dvije osobe, čak su mi ponudili i sjesti...

HT: — Pa što ste radili u filmu kao politarac prije 40 godina?

MARJANOVIĆ: — A što nisam! Zaposlio sam se u filmskoj zadrugi »Jugoslavenski prosvetni film« u Beogradu i tamo sam prošao gotovo sve filmske poslove: pomagao u laboratoriju, organizirao snimanje, asistirao redateljima, radio u montaži, a jednom sam u Skopju morao preuzeti čak i kameru, jer je snimatelj obolio. Imali smo tehniku koja je za ono doba bila vrhunska, a zadruga je sudjelovala čak i u koprodukciji dvaju igranih filmova. Jedan se zvao »Fantom Durmitora« s onda čuvenom Itom Rinom, a drugi smo snimali u Komiži, također s Itom Rinom, a partner joj je bio Zvonimir Rogoz. Naslov mu je bio »Život teče dalje«. Život je tekao dalje tako da je zadruga morala likvidirati, a ja sam se vratio u Zagreb, gdje sam kod FOX-a bio šef propagande i zamjenik direktora. Sve do rata.

»Hrvatski slikopis« i »Oslobođenje Zagreba«

HT: — Vi se na vrijeme rata niste prestali baviti profesionalnim filmskim radom...

MARJANOVIĆ: — Pitajte samo slobodno, nemam što skrivati! Znače, ja ne volim intervju, ne volim sebe isticati, najstresniji sam po strani od javnih zbiljanja, među svojim životinjama... Ali kad već razgovaramo, ne ustručavam se govoriti o svemu!

HT: — Riječ je o »Hrvatskom slikopisu«? MARJANOVIĆ: — Da. Okupili su sve nas koji smo se bavili filmom i nabavili su najbolju ondašnju tehniku. Ja sam bio tehnički redaktor »Tjednog pregleda«, film-

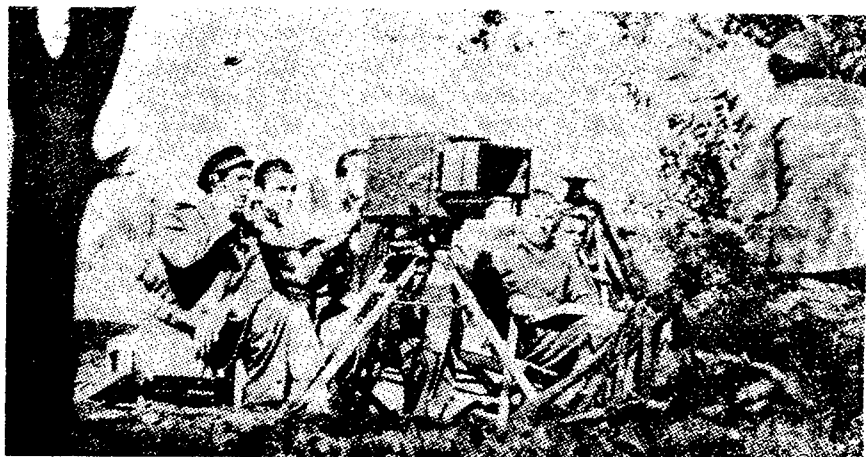
skog žurnalista koji se pojavljivao redovito svake subote. Jos 1943. uspostavio sam vezu s partizanima i sve sam učinio da na oslobođeni teritorij dostavim filmsku tehniku. Organizirao sam jedno »snimanje« s propisnim dozvolama: opskrbili smo mali avion s kamerama od 3 i 16 milimetara, s vrpcom i svim potrebnim materijalom, sa stručnim snimateljem koje je skupa s pokojnim novinarom Fuisom trebao aterirati na partizanskom tlu. Na žalost, avion je uzletio, ali nije sletio — stradao je negdje u letu.

HT: — Poznato je da je prigodom povlačenja Nijemaca i ustaša spašena cjelokupna tehnika...

MARJANOVIĆ: — Bez lažne skromnosti, moram reći da sam sve to ja osobno organizirao. Rizik je bio velik. Uvjeravao sam njemačkog savjetnika da bi bilo »politički štetno« prenijeti svu tehniku u Graz, jer on je već sve premjerio radi izrade sanduka. Inzistirao sam da žurnal izlazi sve do kraja, samo da spasim tehniku, jer sam znao da nakon oslobođenja bez tehnike neće biti ni kinematografije. Prenijeli smo sve u podrum, a zadnjih dana, kad je Preradovićev trg bio već blokiran, provukao sam se u zgradu i osobno sam iz tonske kamere izvukao jedan delikatni dio da je onesposobim i spriječim odvlačenje. Uspjeli smo spasiti sve: osam kamera Arriflex, kompletnu tonsku aparaturu, montažne stolove i oba laboratorija (Ribak i Delić). Nakon oslobođenja odmah se moglo snimati...

HT: — Ali Vi ste organizirali i snimanje samog oslobođenja, upravo borbe u Zagrebu 8. svibnja 1945?

MARJANOVIĆ: — Da. Načinio sam plan i razmjestio sam osam snimatelja s osam kamera na raznim »strategijskim točkama« u gradu. Bio sam u živoj vatri, jer nisam bio siguran mogu li sa svima otvoreno govoriti. Zato sam se pozvao na pravilo da filmski reporteri poput novinara moraju sve zabilježiti, makar se i pucalo. Nije prošio ni 15 dana, a u zagrebačkim kinima igrao je taj film »Oslobođenje Zagreba«. Tada sam osnovao — i čak izmislio ime — »Filmske novosti«, koje i sada djeluju. Redaktor prvih 10 brojeva bio sam ja, a onda su preseljene u Beograd. Čuvao sam i mnoge vrijedne materijale o naličju ustaške vlasti koje smo snimali u »Slikopisu« (Pavelić u lovu, Jasenovac i slično), no sve je to, na žalost, uništeno: otpremljeno je u Borovo gdje je »Bata« to preradila u gumene cipele.

Prenošenje iskustava na mlade ljude: Marjanović na snimanju »Zastave«

Šteta što me nisu zlorabili više

HT: — Vi ste u ono doba prenosili svoja iskustva na nove kadrove. Kako je izgledao filmski život u Zagrebu odmah nakon rata?

MARJANOVIĆ: — Znao sam dosta o filmu i bavio sam se zbilja »uzdizanjem novih kadrova«, kako se to govorilo, ali šteta što me nisu zlorabili više. Smjestili smo se u školi na Jordanovcu, koja je pretvorena u »filmski grad«, fizičke su poslove obavljali njemački zarobljenici, a zbog državne važnosti našega posla čuvali su nas naoružani vojnici. Sjećam se da je jednom zahod bio začepljen, a jedan mu je vojnik našao lijek tako da je iz puške pucao u školjku. I vjerujte, doista ga je otkopio! Na film su dolazili novi ljudi, tko god je htio na film, mogao je doći... U »Slavic« moja je i Mlečićeva ponuda da pomognemo bila s prezirom odbijena (oslovljavali su me »gospodinom«), »Živjet će ovaj narod« trebao sam biti umjetnički savjetnik, ali posvadio sam se još prije početka snimanja, tako da su mi režiju igranog filma povjerili tek kad je došla na red »Zastava«. Bio je to prvi film snimljen vlastitim snagama u Hrvatskoj, u koji sam uključio mnoge nove mlade ljude. Tražio sam snimatelja, pa sam gledao materijale snimljene za žurnale. Zapazio sam jedan vrlo dobro snimljen most u izgradnji, pa sam pozvao tog mladića. Zvao se Nikola Tanhofer, danas je profesor kamere na Akademiji...

HT: — A nakon »Zastave«, koja je dobila nagradu vlade NRH?

MARJANOVIĆ: — Slijedili su filmovi koje nisam snimio! Prvo »Krdelici neće ljepote« prema Kozarcu: za tu slavnosku temu apoludno sam tražio kolor, a to je onda bilo nemoguće skupo, trebalo je raditi u Parizu. Zatim je izbor pao na scenarij »Ridobradi« prema romanu Slavka Batušića. Povjerali su mi ga uz parolu: »Treba nam film bez ikakve politike«, a odustali su kad su pripreme već odmakle, zato što u njemu »nema politike«. Pripremao sam i biografiju Tesle, temeljito i dugo, no sve je palo u vodu.

HT: — Vaš drugi film bio je »Ciguli-miguli«, koji nikad nije javno prikazan, jer je to jedini hrvatski film koji je trajno zadržan. Bio je to naš socijalistički Clochemerle prije pravog Clochemerla...

MARJANOVIĆ: — Cim sam pročitao scenarij Jože Horvata, izrazio sam mu sumnju hoće li to biti snimljeno. Poznavao sam tadašnje prilike i raspoloženja. »Nemojte biti malogradani«, rekao mi je, a kasnije je dobio i pismenu Džilasovu privolu. Za vrijeme snimanja neki rukovodioci hodočastili

Na pučini Atlantika: Branko M. Marjanović i njegov snimatelj Vlado Rostohar

su na teren, a na projekcijama su se glasno smijali, no čim bi se svjetla upalila, svi su imali ozbiljna lica. Kasnije je pao Džilas, pa je pao i film. Primjedbe na njega bile su svakakve, premda je to za današnja shvaćanja bila vrlo pitoma satira. Tko zna kako bi danas izgledao... no onda je bio dosta hrabar.

Disney je zaslužio spomenik

HT: — Kad ste počeli snimati svoje filmove o prirodi?

MARJANOVIĆ: — Tek nakon »Opsade«. Bio je to moj posljednji igrani film, nastao u vrlo nesretnim okolnostima i prema scenariju koji je bio loš — no kad sam im to kazao, stavili su me pred izbor: taj film ili ništa. Nakon njega osjećao sam se odbačen, nisam imao posla, radio sam neke »foršpane« u »Croatia-filmu«, sve dok 1957 nisam u »Zora-filmu« naišao na razumijevanje za filmove o prirodi, prilično skupi žanr u svakom pogledu. Moram tu spomenuti ondašnje dramaturge Sudovića, Bošnjaka, Peterlića i Quiena koji su pomogli da počnem snimati ovu vrstu filmova. Bio sam i tu pionir, počeli smo ni od čega i s vrlo skromnim sredstvima. To mi se sada osvećuje, jer ljudi misle da se može stalno snimati bez dovoljno novca i pribora. To su skupi filmovi, no MGM

ih je u Parizu kupovao na pakete! Dakako, potrebno je strpljenja i duži boravak na terenu, a to iziskuje dnevnicu... Pitati su me jednom ruski kolege kako dugo snimam takav film, pa se nisu mogli načuditi kad sam im rekao: oko dva mjeseca. Oni bi to radili bar godinu dana! Mogu, kad su plaćeni parolama...

HT: — U obrazloženju Nazorove nagrade ispisan je čitav mali esej o Vašem ciklusu dokumentarnih filmova o životu prirode, s pravom stavljenom uz bok Zagrebačkoj školi crtanog filma. Nameće se pitanje o Vašem odnosu prema Waltu Disneyju, jer on je pokrenuo sustavno snimanje niza filmova o životinjskom svijetu u kojima, za razliku od Vas, priča gotovo »obiteljske priče« o pojedinim životinjama koje jako podsjećaju na ljude...

MARJANOVIĆ: — Ne bih se ni jednog trenutka htio uspoređivati s velikim Disneyjem. Njegovo je djelo golemo, zaslužio je spomenik. Može se pričati koliko se hoće da su njegovi filmovi slatkasti, ali on je naučio ljude voljeti prirodu! Ni po značenju, a uostalom ni po tehničkim mogućnostima, moj se rad ne može uspoređivati s njime.

HT: — Vi već punih 14 godina obilazite nedostupne kutke naše zemlje da biste snimili neku zvjerku ili pticu u njezinoj intimi. Zar se niste umorili?

MARJANOVIĆ: — Treba tu strpljenja, iskustva, dosjetljivosti — da ne volim to raditi, davno bih prestao u našim prilikama. Bio sam 1967. u Africi, gdje smo snimali atlantski ribolov, a nakon povratka dvije godine sam ostao bez posla. Fond nije htio odobriti čitavu seriju unaprijed, a ovakvi se filmovi ne mogu snimati pojedinačno. Ne, nisam se umorio. Umorim se u Zagrebu od silnih čekanja po hodnicima, od brige da dobijem kakvu-takvu tehniku od nerviranja...

HT: — Koliko zaradite godišnje?

MARJANOVIĆ: — Čujte, ja nemam auto i ne mogu ga imati! Nisam od ljudi koji imaju sinekuru, teško sam dolazio do rezultata, a bilo je perioda kad nije bilo posla. Neki dan me je nazvala žena u Rovinju i rekla: »Imam veselu vijest!« — »Što zar su sustanari odselili?« — automatski sam upitao, »Ne, dobio si Nazorovu nagradu!« Vjerujte, više bi me veselilo da sam se oslobodio sustanarstva, koje podnosim više od 20 godina, a svaki direktor »Zora-filma« i »Zagreb-filma« obećavao mi je rješavanje stambenog problema...

HT: — Slušaajući Vaša iskustva čovjeku dođe pomisao da je lakše i bolje raditi sa životinjama nego s nekim ljudima.

MARJANOVIĆ: — Prepuštam Vama da zaključite što je bolje.

Razgovor vodio: Ivo Škrabalo

ROD BO SAMO KOJ SI MRTVE ŠTUJE
NA PROŠLOSTI BUDUĆNOST SI SNUJE
P. Preradović

VJEKOSLAV KLAJIĆ

POVIJEST HRVATA

OD NAJSTARIJH VREMENA DO 1620:

Veliko ilustrirano izdanje formata 17x24 cm u 5 knjiga na ukupno 2000 stranica s reprodukcijama.

Knjige će biti tvrdo uvezane u cijelo platno, sa zlatotiskom. Svih pet knjiga izaći će do kraja 1972.

Cijena u pretplati za svih pet knjiga iznosi 750.- dinara (plativo u deset rata po 75.- dinara), a za inozemstvo 60 dolara, plativo u pet rata.

Nakon izlaska iz tiska cijena knjiga bit će znatno veća. Knjige će se pretplatnicima dostavljati sukcesivno, čim pojedina knjiga izađe, pod uvjetom da je uplaćena vrijednost za tu knjigu.

Kada je Vjekoslav Klaić pripremao svoje veliko djelo koje je trebalo završiti sa XIX stoljećem, on se štiocu obratio ovim riječima:

ČESTITOMU ŠTIOCU!

Proučavanje hrvatske prošlosti vrlo je poučno i utješljivo. Uviđamo da i maleni narodi mogu stoljećima i tisućljećima živjeti, a da ne moraju izginuti ni usred velikih, silnih državnih tvorba. Hrvatska nas povijest uči da u etičkom svijetu ne vrijede vazda zakoni fizičkoga svijeta, a najmanje onaj da manji i malobrojniji mora podleći većemu i brojnijemu. I šaka Grka odoljela je golemoj sili čitave prednje Azije, a maleni hrvatski narod održao se pored svih bura i nepogoda koje su ga redom snalazile!

Tvrde mnogi, koji su proučavali povijest slavenskih naroda, da u Slavenu nema toliko državotvorne sile, ali zato kudikamo više otporne snage. Već za prve pojave Slavenu u povijesti javljaju suglasno i latinski i grčki pisci da se Slaveni nerado pokoravaju tuđinu, da ljube samosvojnost nada sve i da će svaku nevolju podnijeti za volju mile i zlatne slobode svoje (omnem miseriam carae libertati postponentes). Ako se to opaža za sve Slavene uopće, vrijedi naročito za Hrvate. Jer učeći njihovu povijest, ne možeš da se dosta nadiviš njihovoj žilavosti, njihovoj neslomljivoj otpornoj snazi. Otkad se Hrvat pojavio na obalama sinjega mora, tijekom dvanaest stoljeća i više prkosi on svemu što ga hoće da zatre, te je neiscrpljivo ustrajnošću obranio i održao svoje ime, svoju individualnost i svoj teritorij. A koliko je hrvatske krvi poteklo za slobodu i samosvojnost, za pravo i cjelokupnost! Promatrajući politički život Hrvata diviš se još više. Otkad se Hrvatska proglasila kraljevnom za Tomislava god. 925, nije ta kraljevina za tisuću godina ni za jedan čas izgubila svoga kontinuiteta. Propale su uto gotovo sve slavenske države, propalo je Bizantsko Carstvo i ponosita Mletačka Republika: Hrvatska Kraljevina tijekom tih mnogih stoljeća ni jedan trenutak nije prestala živjeti. Otkidali su joj ud za udom, gazili i krnjili mnoga prava, prisegama zajamčena; ali jezgra kraljevstva vazda je ostala nepogažena, pa su se oko nje opet okupljali razasuti ili ugrabljeni dijelovi njezini. Pače ni Osmanlija, kojega se polumjesec kočio nad istim Budimom, ne može se pohvaliti da mu se poklonio bijeli grad Zagreb, od XVI. stoljeća ponosita stolica Hrvata! Osvanuo doduše Osmanlija i pred Zagrebom, ali ga osvojio nije! Priča tvrdi da ga je otjerao medvedgradski top. S punim pravom poručivali

su zato god. 1527. ozlovoljeni hrvatski staleži kralju Ferdinandu I: »Neka znade Vaše Veličanstvo, da se ne može pronaći da bi ikoji gospodin bio Hrvatskom silom zavladao«

Ali XIX. stoljeće, stoljeće narodnosti, nametnu hrvatskom narodu najžešću borbu od svih dosadanih. Borba je uporna i odlučna, jer se mora otimati ne samo živima nego i mrtvima. Čvor se strašno zauzla, i Bog zna šta bi bilo da čvora nije rasjekao mač bana Jelačića. Hrvatski jezik priznat bi nakon krvava rata jezikom diplomatskim da sam gospoduje ne samo u seljačkoj kolibici nego i u banskim dvorima. Hrvatskim jezikom neka zbori i tvori sve što se hrani hrvatskim hljebom; ta za to se i žrtvovalo 40.000 hrvatskih junaka na poljanama ravne Ugarske.

U nekrvavoj, a napokon i krvavoj borbi za narodnost očitovale se otporna snaga hrvatskoga naroda u najvećoj mjeri. Malena Hrvatska, koje neki na karti Evrope nisu mogli ni naći, pokazala je čitavom svijetu da živi i da je vrijedna da živi. Hrvatska i opet nije propala, nego je naprotiv iz borbe izašla jača i veća. Dva do tri decenija minuse jedva, a Hrvatskoj kao zrela jabuka pade u krilo Krajina, te se sjedini s materom zemljom. Hrvatsko se Kraljevstvo i opet uvećalo za 20.000 km², hrvatski ban upravlja sada državom od 42.500 km² i osam prostranih županija! A i Dalmacija vapi bez prestanka za sjedinjenjem, pak će prije i poslije do toga doći; jer to nije samo živa želja svih Hrvata, nego i sasvim legitimno nastojanje, zajamčeno najnovijim zakonima i prisegama! Tada će Hrvatsko Kraljevstvo obuhvaćati opet onoliki opseg kako ga je imalo za kralja Petra Krešimira i Dmitra Zvonimira.

***

Samo letimični pregled hrvatske povijesti kako nas tješi i bodri za budućnost! Baš hrvatska historija dokazuje da ne stoji ona moderna: »Sila jača od prava«, nego ona stara hrvatska: »Svaka sila za vremena«. Hrvatski je narod svojom otpornom snagom suzbio dosad svaku silu i tako se održao kroz tolika stoljeća.

Veliki mađarski patriot rekao je na početku našega stoljeća za Ugarsku: »Ugarska nije bila, ali će biti«. A mi recimo: »Hrvatska je bila, ona jest, ona mora ostati do krajnjega viška«.

HRVATSKA POVIJEST U POPULARNOM OBLIKU

Od PLANINA Petra Zoranića, prvog hrvatskog romana, preko remek djela KLETVE i SELJAČKE BUNE Augusta Šenoa, priča iz života značajnih hrvatskih vladara Velimira Deželića, UROTE ZRINSKO-FRANKOPANSKE Eugena Kumičića pa sve do moderno pisanog romana VUCI Milutina Cihlara Nehajeva, ideja o narodnoj samobitnosti, slobodarstvu i tradiciji njegovala se upravo na najboljim stranicama hrvatske književnosti.

Iz bogate riznice MATICA HRVATSKA će objaviti najbolja i najzanimljivija djela, koja će mnoge upoznati sa slavim ličnostima i zbivanjima iz dalje ili bliže hrvatske prošlosti.

Slikovito, posredstvom žive umjetničke riječi, kroz priče pune akcija, pred čitaocima oživljuje hrvatska slavna i tužna povijest pokazujući primjerom što nije valjalo, a što se može prihvatiti kao moralni, ljudski i politički uzor, naročito u današnjim prijelomnim časovima, kad hrvatski narod doživljava svoj drugi preporod.

Osim povijesnih romana objavit ćemo u ovoj biblioteci popularno pisane knjige o pojedinim hrvatskim ljudima koji su ušli po svojim djelima u našu povijest isto tako i knjige o velikim događajima u našoj povijesti.

U tisku se nalazi I. kolo i izaći će do kraja rujna 1971.

U prvom kolu izlaze slijedeće knjige:

Milan Šenoa: IZ KOBNIH DANA

Velimir Deželić: PRVI KRALJ

Velimir Deželić: U BURI I OLUJI, I/II

Milutin Mayer: KRVAVI SABOR KRIZEVACKI

Narcis Jenko: OBITELJ VOJVODE HRVOJA, I/II

Cijena u pretplati iznosi 300.- dinara i uplaćuje se u 5 mjesečnih rata po 60.- dinara, a za inozemstvo 25 dolara, plativo u dvije rate.

Knjige se isporučuju poslije uplate cijele pretplate.

NARUDZBENICA

Ovime se kod Nakladnog zavoda Matice hrvatske Zagreb, Matičina 2, neopozivo pretplaćujem na I kolo romana u kolekciji

HRVATSKA POVIJEST U POPULARNOM OBLIKU

Pretplatu ću poslati na žiro-račun broj 301-1-7097 u redovitim mjesečnim ratama kroz pet mjeseci, počevši s prvom najkasnije od _____ 1971.

MOJA ADRESA: _____

U _____, dne _____ 1971.

Moj potpis: _____

Iz inozemstva pretplatu poslati na devizni račun kod Kreditne banke u Zagrebu broj: 301-620-1001-32000-10-149.

NARUDZBENICA

Ovime se kod Nakladnog zavoda Matice hrvatske Zagreb, Matičina 2, neopozivo pretplaćujem na _____ primjerak

Vjekoslav Klaić: POVIJEST HRVATA (u 5 knjiga)

Pretplatu ću poslati na žiro račun broj 301-1-7097 u redovitim mjesečnim ratama kroz deset mjeseci, počevši s prvom najkasnije od _____ 1971. MOJA ADRESA: _____

U _____, dne _____ 1971. Moj potpis: _____

Iz inozemstva pretplatu poslati na devizni račun kod Kreditne banke u Zagrebu broj: 301-620-1001-32000-10-149.

ZAGREB

O INVESTICIJAMA U KULTURI

Odluke Kulturno-prosvjetnog vijeća Sabora

Kulturno-prosvjetno vijeće Sabora jednoglasno je prihvatilo prijedlog o financiranju i izgradnji četiriju kapitalnih objekata hrvatske kulture. To je bio manje ili više ipak samo formalni prijedlog, usvajanje prijedloga koji je obišao grad i sve forume, kako bi od svih dobio potporu za moralnu, ali u prvom redu materijalnu osnovu. Kako je izgradnja ovih objekata izuzetan financijski napor, to je predviđen složen sustav namicanja sredstava; on je već bio objavljen u javnosti i ne predstavlja nikakvu tajnu. Ako je već riječ o tajni ili o onomu na čemu dnevni tisak sad nije inzistirao, onda je to činjenica da su ovi objekti trebali biti dovršeni već u proteklih PET GODINA, ali sredstava nije bilo. Stoga im je danas dan status objekata »od prioritetne važnosti«. Dakle, po svemu sudeći, ovog se puta možemo nadati da će Hrvatska nakon dugih godina dobiti nove objekte kulture i opovrgnuti smiješnu činjenicu da su nenanrodni režimi učinili na tom području više za ovaj narod.

Član Izvršnog vijeća Veseljko Velčić tom je prigodom rekao da je nemoguće te objekte sagledati zasebno, nego kao dio šire politike, šire strategije i primjene nove tehnologije u sferi naobrazbe, kao pothvat koji će hrvatsku naciju uključiti među moderne nacije koje ne žele gubiti korak u kulturi s ostalim svijetom. Ovaj je podatak, dakako, jasan i poznat, no postoji i još jedan, a to je da mi tek od 1966. imamo zacrtanu kakvu-takvu politiku za investiciju u izgradnju u kulturi. K tome treba dodati da su ova četiri objekta minimum što je odavno valjalo napraviti, da oni rješavaju probleme koji za rješenjem upravo vapi. Međutim, što je s ostalim investicijama i objektima koje bi trebalo izgraditi, obnoviti, restaurirati? Preostaje nam nadati se da će, kako je najavljeno, ovoga puta doista biti donesen sveukupni plan investicija i predložen Saboru u jesen, kako je to najavljeno i na ovoj sjednici Kulturno-prosvjetnog vijeća.

KRATKE VIJESTI

ĐAKOVO

BUNJEVAČKI HRVATI NA RADIĆEVOJ PROSLAVI

Matica hrvatska organizirala je 12. lipnja 1971. svečanu proslavu 100. obljetnice rođenja tog velikog hrvatskog političara, na kojoj su sudjelovali članovi Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva »Bunjevačko kolo« iz Subotice.

Stotinjak je članova toga društva, na čelu s predsjednikom Ivanom Stantićem i tajnikom Markom Horvatskim, dočekalo mnoštvo građana koji su svakom članu poklonili po jedan karantil, a muški zbor Narodnog sveučilišta pod ravnanjem J. Kosine dočekao ih je s pjesmom »Pozdrav domovini«.

Članovi Matice hrvatske srdačno su prihvatili i ugostili u svojim domovima velik broj gostiju. Iste je večeri u Domu kulture uvodnu riječ pod naslovom »Stjepan Radić i hrvatska državnost« održao dr. Franjo Tuđman; prepuna mu je dvorana odala priznanje srdačnim pljeskom.

Publika je oduševljeno pozdravila nastup Bunjevaca — Hrvata iz Subotice, mješovitih zbor pod ravnanjem Bele Tikvičkog, a posebno folklorni ansambl. Bogatstvo izvornoga bunjevačkog i šokačkog melosa i folklora, uvježbana i neumorna mladost toga društva znalacki je izvela program koji će se dugo pamtili.

Na kraju ove svečane priredbe izmijenjeni su i darovi, kojom je prilikom predsjednik »Bunjevačkog kola« poklonio umjetničku sliku njihovih člana — akademskog slikara J. Matkovića — budućem Domu Matice hrvatske u Đakovu; sav prihod s ove priredbe gosti su dali za izgradnju Doma. Predsjedniku MH u Đakovu, Milanu Juriću, poklonjen je rad istog autora kao priznanje zbog uspostavljene suradnje. Ivo Stantić u ime svoga Društva primio je ukusno i lijepo izvezeno zastavicu s amblemom Matice hrvatske, u znak sjećanja na prvo gostovanje Društva u Strossmayerovu Đakovu.

Sutradan, 13. lipnja 1971. gosti su posjetili Strossmayerovu katedralu i Dijecezanski muzej, te Muzej Đakovštine; svečani objed priredila je tvornica pokućstva »Stjepan Geli« nakon ophoda tvorničkih postrojenja.

U kasno popodne s pjesmom i svirkom kroz đakovske ulice članovi »Bunjevačkog kola« s oduševljenjem su napustili Đakovo; ali, samo do 4. srpnja, jer će se i tada pojaviti na »Đakovačkim vezovima«, uljepšavajući ih plesovima Hrvata iz Bačke.

DOPISNICI HT JAVLJAJU

PRIMIĆE SE KVATERNIKOVA OBLJETNICA

Uskoro će biti 100 godina otkako je u malom krajiškom mjestu Rakovici, između Slunja i Plitvičkih jezera, Eugen Kvaternik s Vjekoslavom Bachom, Antom Rakijašem, Radom Cuićem i Petrom Vrđoljakom digao ustanak i pred odredom od 400 pobunjenika proglasio prvu »Narodnu hrvatsku vladu«, koja je u slobodnoj hrvatskoj domovini trebala okupiti ljude bez obzira na vjeru i narodnost i tražiti »oslobođenje naroda ispod švapsko-mađarskog gospodarstva«. No, pred nešto više od deset godina uklanjali su spomenik Eugenu Kvaterniku u Rakovici jer on, navodno, ne može biti uz spomenik palim borbama iz NOB-a, iako su i na jednom i na drugom spomeniku imena Hrvata i Srba ovoga kraja koji su sudjelovali u ovim ustancima; i ne može se naći bolji primjer koji veže dva spomenika.

Danas, kada se vrši revalorizacija mnogih događaja i ličnosti iz hrvatske prošlosti, potrebno je i događaj u Rakovici što svestranije osvijetliti. Organizatori skupa u Rakovici jesu: Matica hrvatska, Povijesno društvo Hrvatske i Društvo književnika Hrvatske, a održat će se u jesen ove godine. Na skupu će sudjelovati i strani povjesničari koji su se bavili Kvaternikovom djelatnošću i tadašnjim političkim prilikama. Želja je da se objave još nepoznati podaci i dokumentacija iz arhiva zemalja u kojima je Eugen Kvaternik kao izgnanik i neslužbeni diplomat odlučno zastupao pravdu stvar Hrvatske.

U Rakovici je također formiran odbor mjestana, društveno-političkih organizacija, Matice hrvatske, Pododbora Prosvjete i drugih. Glavna proslava održat će se 17. listopada o. g. s velikim narodnim zborom. Tada bi se trebala jedna ulica i novosagrađena osnovna škola nazvati imenom Eugena Kvaternika.

Bilo bi dobro da se ovoj proslavi priključi i Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, i ponovno stavi na svoj repertoar Cesarčevu dramu »SIN DO-MOVINE« koja je prikazivana 1946. godine.

T. Z.

SPLIT

ŠTO NUDE NAKLADNICI?

Nakladna je djelatnost ove godine u Splitu življa i — što je posebno važno — među čitateljstvom nazočnija nego što je to bio slučaj ranijih godina. Matica hrvatska i Nakladni zavod »Marko Marulić« (prva nakladna ustanova takve vrste u ovom dijelu Hrvatske) iz dana nas u dan obogaćuju novim knjigama, tako da je znatnom broju dosadašnjih svезaka ovih dana pridodano čak sedam novih. Nove knjige u ediciji Matice hrvatske (urednik Ciro Čulić) različite su; akademik Marin Franičević u knjizi »Sve masline« sabrao je najznačajnije čakavske pjesme iz svoga dosadašnjeg rada. Prvi od dva znanstvena sveska »Baština starih hrvatskih pisaca« uredio je akademik Cvito Fisković, dok je književnik Živko Jeličić u knjizi »Balada o djevcu« sabrao tri svoja scenarija za igrane filmove.

Nakladni zavod »Marko Marulić« (urednik biblioteke Tomislav Slavica) u četiri najnovija sveska odlučio se za mlade autore. Knjigu novela »Ožiljci« objavio je splitski književnik Zvonimir Buljević, a zbirke pjesama i ujedno svoje prvence tiskali su Ante Armanini (»Maslinova gora«) i Mirko Peti (»Rasuta baština«). Poemu »Tigar« objavila je Marija Čudi-na.

Jakša Fiamengo

UMAG

IZIŠLA ZBIRKA »PROLJETNI DANI«

Nedavno je Matica hrvatska u Umagu raspisala književni natječaj među đacima hrvatskih i talijanskih škola u Umagu, Bujama, Novigradu i Oprtlju. Odziv na natječaj bio je vrlo dobar i urodio je plodom: objavljena je zanimljiva zbirka izabranih pjesama i kraćih sastavaka u knjizi »Proljetni dani«. Ukupno je objavljeno 40 učeničkih radova, a od toga je trećina priloga na talijanskom jeziku, od čaka talijanskih osnovnih škola. U pogovoru knjige, koju je uredio Ivo Balentović, napominje se da će ovakav natječaj biti raspisan i dogodio, da će biti pozvane i škole iz Bužeštine, kao i sve manje škole u Buštine. U povodu dodjeljivanja novčanih nagrada deseterici učenika (štedna knjižnica ovdajšnje Istarske kreditne banke), održana je prošle nedjelje lijepa

svečanost u Domu kulture, kojoj je prisustvovao književnik i akademik Gustav Krklec, te publicist Enes Cengić. Nakon recitacije učeničkih radova, te razgovora učenika s Gustavom Krklecom, limerana glazba sastavljena isključivo od učenika Osnovne škole u Umagu, održala je mali prigodni koncert u čast gostima iz Zagreba. Prigodom nedavne proslave oslobođenja Umaga, među odlikovanim građanima za zasluge u radu na unapređenju ovoga kraja odlikovan je i predsjednik Matice hrvatske u Umagu — dr. Frano Steka.

ZAGREB

LIKOVNI UMJETNICI ZA AUTO-CESTU ZAGREB — SPLIT

U petak, 25. lipnja, održana je konferencija za tisak Akcije »Umjetnici auto-cesti Zagreb-Split«. U prisutnosti većeg broja likovnih umjetnika i druga Srećka Bijelića, predsjednika Počasnog odbora Akcije, dane su osnovne informacije o ovoj zaista velikoj akciji kojoj je cilj — a i želja inicijatora — okupiti što veći broj likovnih umjetnika iz Hrvatske, Jugoslavije, pa čak i iz svijeta. Dosad je Akcija dala ohrabrujućih rezultata, jer je u roku od svega osam dana skupljeno oko tridesetak vrijednih djela istaknutih umjetnika (Kršinić, Prica, Lacković, Postružnik, Stančić, Bakić, Simunović i dr.).

Neposredni organizatori, kojima se ne može osporiti inventivnost, očekuju još veći odziv i istodobno planiraju u tijeku ovog ljeta tri izložbe poklonjenih djela, i to u Splitu, Dubrovniku i Zadru, da bi konačno, u listopadu, ista izložba bila prikazana u Zagrebu.

Osim toga što je ova gesta likovnih umjetnika vrijedna pažnje i što se i oni zajedno s cijelom zajednicom uklapaju u teritorijalnu integraciju Hrvatske, spomenućemo u izložbama jedno likovno ljetno bogatije.

F. M.

VARAŽDIN

»BAROKNE VEČERI«

U najbaroknijem hrvatskom gradu, gradu velike glazbene tradicije, održat će se od 1. do 3. listopada niz priredaba pod zajedničkim nazivom »VARAŽDINSKE BAROKNE VEČERI«. Visok umjetnički domet jamče naši poznati volkani i instrumentalni solisti; nastupit će i Ruša Pospisil-Baldani, Nivenka Petković-Sobjeslavski, Nada Puttar-Gold (sve podrijetlom iz Varaždina, Jurica Muraj, Krunoslav Cigoj, Milan Grakalić, te mnogi drugi hrvatski glazbeni umjetnici. Sudjeluju Muzičke škole iz Zagreba i Varaždina sa zborovima i orkestrima.

Na programu su najveći skladatelji barokne glazbe: Händel, Bach, Scarlatti, Pergolesi, te hrvatski stari majstori: Jelić, Lukačić, Bajamonti, Ivančić. Varaždini se obiljno priprema da u vrijeme baroknih večeri izgleda što ljepše u svom povijesnom ruhu. Tomu bi trebala pridonijeti i brojna iznenađenja: Gradski muzej postavlja izložbu barokne stambene kulture, a turistički će radnici organizirati obilazak baroknih spomenika u Lepoglavi i Trakošćanu.

I. S.

RUMA KAKVA ZAŠTITA?

Jedan naš čitalac iz Rume poslao nam je fotografiju koju objavljujemo, kako bi se bjelodano vidjelo da, doduše, postoji i Zakon o zaštiti spomenika kulture, pa i spomenici koje on obasiže, no...

Dio zgrade Franjevačkog samostana i gimnazije

Zgrada o kojoj je riječ nekadašnji je franjevački samostan i gimnazija. U njoj je danas Zavičajni muzej, osnovan zaslugom arheologa-amatera Miloša Bunovića. U muzeju radi i profesor povijesti Bogdan Rajkovać.

No, u ovakvu stambenu — vjerojatno neće još dugo izdržati. Brine li itko u Rumi bar o onome što je pod zaštitom zakona? Po svemu sudeći — ne baš mnogo.

OSIJEK

ODZIV APELU

Na svojoj posljednjoj sjednici pred ljetno »kulturno zatišje«, osječki je Upravni odbor Matice hrvatske odlučio da se odazove apelu hrvatskog javnosti, upućenu od uredništva biblioteke »Pet stoljeća hrvatske književnosti« putem Hrvatskog tjednika. Od sredstava članarine rastućeg broja članstva (sada već 2900) odvojeno je 300.000 st. dinara za pomoć da se nastavi izdavanje epohalne biblioteke, a isto je tako apelirano na članstvo da akciju potpomogne otkupom dosad izaslih izdanja i kola, a još više pretplaćivanjem na buduća izdanja. Odbor je razmotrio i akcije koje će se poduzeti u rujnu. Kao jedan od najvažnijih zadataka postavlja se organiziranje proslave stote obljetnice rođenja Stjepana Radića, nadalje će se u suradnji s Gradskom knjižnicom nastojati da se svi zagrebački »Književni petići« prenesu i u Osijek. Za članstvo otkupit će se dvije predstave drame Ivana Raosa »Navik on živi ki zgine pošteno« u izvođenju Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku. Predviđeni su i neki izdavački pothvati.

Arsen Dedić:

»BROD U BOCI«

Zvonimir Golob:

»ČOVJEK I PAS«

»Brod u boci« izbor je iz poezije najpoznatijeg našeg šansonjera Arseno Dedića, koji se prvi put predstavlja knjigom kao zreo i zanimljiv pjesnik.

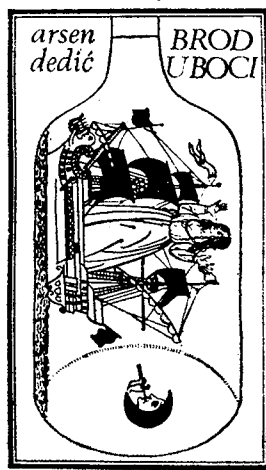
»Čovjek i pas« je izbor najboljih šansona pjesnika Zvonimira Goloba koje su, osim samog autora, uglazbili najbolji naši skladatelji.

Knjige su odlično opremljene, štampane na teškom bezdrvnom papiru, vezane u platno i zaštićene plastičnom folijom sa crtežima Borisa Dogana u sivilotisku.

Knjižarska cijena 45 dinara, a direktno od izdavača i pouzećem po 40 dinara.

Knjižarama uobičajeni rabat.

Knjige se naručuju kod izdavača: »CROATIA CONCERT« 41000 Zagreb, Trg Republike 5.

šport

NARODNO SLAVLJE U SPLITU

Hrvatska se sva veseli...

Foto-reportaža s HAJDUKOVE promocije

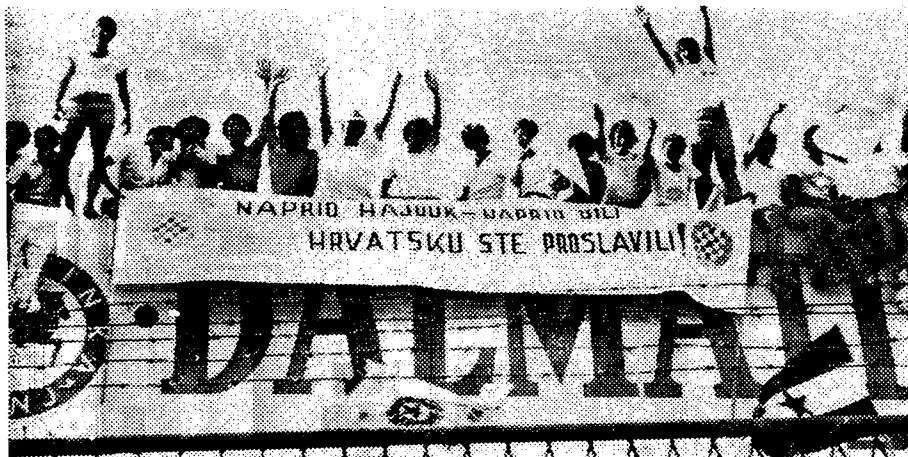
PRIREADIO: ZLATKO MARKUS

U pravom trenutku: »hajduci« su osvojili naslov prvaka na 60. obljetnicu osnutka i u jubilarnom 25. prvenstvu

Četiri sata prije početka utakmice...

Nitko ne slavi kao oni...

Nerazdvojna radost...

U slijedećem broju »HT-a«
čitajte
ekskluzivni
intervju
našeg
suradnika
s trenerom i
igračima
»Hajduka«

karte na stol

O (ne)proporcionalnosti u rukovodećim i političkim strukturama

U intervjuu što ga je dao Hrvatskom gospodarskom glasniku br. 3, na konstataciju urednika HGG-a da u Hrvatskoj sastav legalnih i političkih struktura ne odgovara u potpunosti nacionalnom sastavu stanovništva, i na pitanje koji su razlozi uvjetovali takvo stanje i kako ga mijenjati, Milko Tripalo je rekao:

»Razlozi su, inače, svi oni o kojima stalno i govorimo. Ta neodgovarajuća struktura, za mene je najteži podatak na SK kada se navode ove nacionalne neproporcionalnosti. Opravdano je pitanje zašto nema Hrvata u odgovarajućem postotku u članstvu SK. Naravno, promjene te strukture ne bi se mogle voditi na nekoj antisrpskoj osnovi, ali treba odbaciti sektaštvo prema Hrvatima, koje je u nekim sredinama postojalo. Mislim da se ovaj masovni prijem u SK može u relativno kratkom vremenu, ne dovodeći u pitanje poziciju Srba u SK, odraziti na adekvatan način i u partijskoj strukturi.

Vama je poznato da se mi zalažemo za striktno pridržavanje načela proporcionalnosti.

Zato se zalažem za sporazum da prema sastavu stanovništva u svakoj općini, odnosno republici, osiguramo obvezne i takav sastav predstavničkih tijela, organa SK i uprave i svih drugih organa koji spadaju u tu političku strukturu. Jer mi nismo nikada tvrdili, kao što su neki drugovi iznosili, da postoji neproporcionalnost što se tiče

zapošljavanja u Hrvatskoj. Mi zapošljavanje nismo u tom smislu ni smatrali problemom. Tvrdimo da je u nekim drugim strukturama i organima to bilo narušeno, pa da to treba postepeno popravljati.«

Tutorstvo nad republikama i pokrajinama?

Krešimir Bašić u »Glasilu radnih zajednica SDK SRH« (broj 5, od lipnja 1971.), pod naslovom »Zašto smo napustili sjednicu Savjeta službe« piše o sukobu s glavnom centralom Službe društvenog knjigovodstva u Beogradu,

zbog nastojanja zamjenika generalnog direktora SDK Spasoja Medenice da se federaciji ostave toliko široke ovlasti u reguliranju rada Službe društvenog knjigovodstva, da zadiru u prava suvereniteta republika i pokrajina na samostalno organiziranje Službe društveno knjigovodstva (naravno, na Ustavom određenim načelima). Suprotstavljajući se tome, članovi Savjeta SDK birani na području SRH napustili su sjednicu Savjeta budući nije prihvaćen njihov prijedlog da se odbiju neprihvatljivi zahtjevi S. Medenice.

Krešimir Bašić posebno ističe da su neprihvatljiva dva elementa na kojima inzistira Medenica i Savjet SDK u Beogradu: riječ je o tome da navedene Teze postavljaju organizaciju Službe društvenog knjigovodstva jedinstveno, piramidalno od federacije do općine, i što daju »saveznoj« organizaciji pravo vršenja kontrole provedbe propisa na području republika i pokrajina i iniciranja sankcija za slučaj da se propisi ne provode. Po Bašiću, time bi se mimo ustavnih ovlaštenja instituiralo tutorstvo nad republikama i pokrajinama i njihovim suverenim pravima, umjesto da se eventualno neizvršavanje propisa utvrđuje i eliminira po-

stupkom predviđenim u nacrtima ustavnih amandmana, putem Saveznog izvršnog vijeća ili Predsjedništva. Zanimljivo da ostali tisak nije ni zabilježio ove rasprave u Službi društvenog knjigovodstva.

Tanjugovo otkriće

»U svečanoj dvorani dvorca Esterhazi u Željeznu, u kojoj je bilo 1200 Gradišćanskih Hrvata i gostiju, vladala je svečana atmosfera upotpunjena ne samo koloritom hrvatskih narodnih nošnji već i transparentima na kojima su izražena prava Gradišćanskih Hrvata i Srba koja nisu do kraja ispunjena.«

Ovo je navod iz članka što je »specijalno za 'Vjesnik'« od dopisnika Tanjuga objavljeno u utorak, 15. lipnja 1971. u najvećem hrvatskom dnevniku. Dakako tanjugovski mentalitet čuti se i u stilskoj neskladnosti i u fonetiziranju, ali je ponajvećma nazočan u onoj sprezi »Gradišćanskih Hrvata i Srba«. Čini se da je nekim (saveznim) ustanovama neshvatljivo da bi se ime hrvatsko uopće moglo spomenuti samostalno, pa zato uz nj, bez obzira na bilo kakve povijesne, društvene i druge okolnosti, bez obzira na ikakvu logiku, uvijek pridodaju ime nekog od drugih naroda ili narodnosnih skupina u SFRJ. Tako i ovaj Tanjugov člankopisac vjerojatno misli da će biti »pravovjeran« spomene li uz Gradišćanske Hrvate i — Srbe. To je, doista, povijesno otkriće Tanjugova dopisnika (i Tanjugu). Dopisniku možemo oprostiti ovu mudrost, ali moramo se zamisliti nad tim da naša najveća novinska agencija nekritički lansira informacije takve vrste.

IZREKA TJEDNA

MARŠ NAPOLJE! (Dr. Vladimir Bakarić)

PITANJE TJEDNA

IAKO SU NAM CESTE PUNE RUPA — NE BI LI
IPAK TREBALO RAZLIKOVATI CESTE OD SIRA?

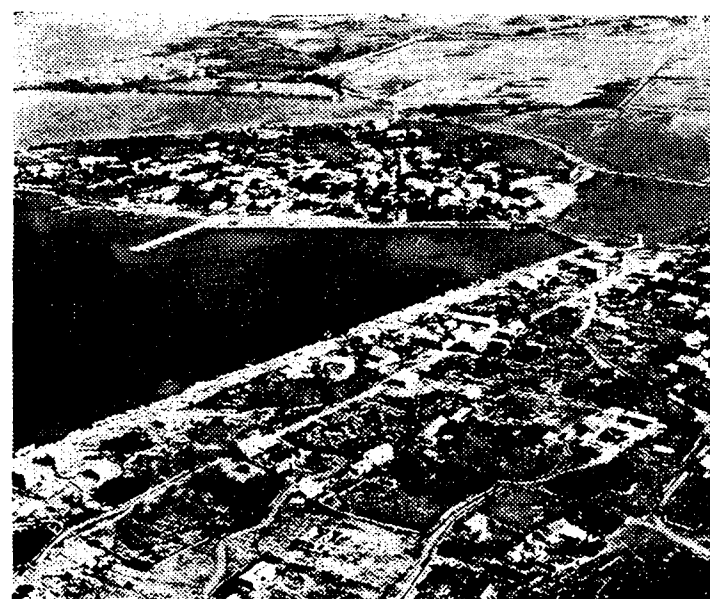
OBNOVA NINSKIH SPOMENIKA MORA POSTATI NACIONALNOM ZADACOM

NIN JE U HRVATSKOJ SAMO JEDAN

BOGATSTVO NINA

Otočić na kom je smješten Nin, na dnu je jednog od dubokih zaljeva kojima završava kopneni dio sjeverne Dalmacije; s kopnom ga povezuju dva mosta. Od Zadra je udaljen svega 16 kilometara.

svjedoče brojni spomenici, posebno pak ostaci monumentalna hrama, najvećeg u nas. Rimski Aenona tako, kao istaknuto gospodarsko i kulturno središte postaje, dolaskom Hrvata u ove krajeve, jednim od njihovih najstarijih središta; štoviše: najstarijom hrvatskom kneževskom i kraljevskom prijestolnicom.

Akad. Gušić: Još 1947. godine počeli su razgovori o obnovi porušenog Zadra i Nina. Tada se prvi put rodila zamisao da bi se zaštićili određeni objekti, da bi se poduzela akcija da se kulturno i gospodarski podignu taj zapušteni kraj, te da bi se promotivno uredile tako da se Nin otigne iz svoje izoliranosti.

Samo smišljen i široko zasnovan zahvat

A. Maštrović: U okviru Odbora zamislili smo širok i kompleksan program obnove i uređenja Nina, smatrajući da samo tako, ne zaboravivši ništa što je bitno, od arheoloških istraživanja i urbanističkog plana do izgradnje objekata zdravstvenog turizma, možemo oživjeti i revitalizirati Nin. Jer, ako usko gledamo, opet možemo dovesti Nin u situaciju u kojoj je nekod bio.

Sv. Nikola u Prahuljama kraj Nina - jedini sačuvani primjerak protoromaničke arhitekture iz starohrvatskog perioda, kraj X. stoljeća. Prema narodnoj predaji u Ninu se krunilo 7 kraljeva, pa bi, tom prilikom, okrunjeni vladar u sjajnoj pratnji došao do Sv. Nikole gdje bi se predstavio narodu i, u znak kraljevske vlasti, mačem bi s tog humka zasjekao na sve četiri strane svijeta

... još stotinu godina?

U tijeku su i radovi na arhitektonsko-urbanističkoj studiji zapadnog dijela ninske plaže, za izradu objekata zdravstvenog turizma, za koji postoje veoma velike mogućnosti. Poznato je da Nin raspolaže veoma velikim blatom, peloidom; no, ekspertize učinjene pred više godina nisu dostigle da bi se podigli neki krunjeni hotelski objekti. Traže se elaborati, arhitektonske studije, osnovna dokumentacija. Do jeseni, vjerojuno, arhitektonska će studija biti gotova; ujedno je predviđen i medicinski centar. Ovu studiju, moram naglasiti, financira poduzeće Soko-Mostar.

Stoljeća su i stoljeća prolazila u zapuštenosti i nebrizi: i ono malo što se sačuvalo od ratnih razaranja i zuba vremena prijetilo je još unatrag nekoliko godina da potpuno propadne. Na sreću, upravo akcijom ODBORA ZA NIN, osnovanoga 1965. godine, počeo je organiziran rad na obnovi bogatstva što ga, nad zemljom i pod zemljom čuva Nin, zasigurno jedan od najvažnijih spomenika hrvatske kulture i opstojnosti na ovom tlu.

Što je do sada učinjeno, a što predstoji? I, možemo li se iz načina na koji je do sada radeno nadati da ćemo uskoro moći reći da su vrednote sačuvane, spomenici zbrinuti, a sve bogatstvo pristupačno sadašnjici?

Želeći o tomu izvjestiti našu javnost, a ujedno još jednom upozoriti na osobite vrijednosti što ih Nin čuva kao znamen hrvatske kulture i povijesti — uredništvo HRVATSKOG TJEDNIKA upriličilo je razgovor s nekim članovima Odbora za Nin. U razgovoru, iz kojega objavljujemo najvažnije izvatke, sudjelovali su: akademik Branimir GUŠIĆ, akademik Cvito FISKOVIĆ, publicist Ante MAŠTROVIĆ (tajnik Odbora), Miro CURKO, odbornik grada Nina, te Ljuban BURČUL, odbornik Zadra i zastupnik toga kraja u Republičkom vijeću Sabora SR Hrvatske.

Ponos svakom sinu Hrvatske

Volja za daljnje uređenje postoji, no potrebna je pomoć društvene zajednice: vrijeme je da naša akcija i inicijativa Odbora i entuzijasta postane društvenom akcijom cijele Hrvatske, da na celu akciju budu i Sabor i Izvršno vijeće, jer je Nin baština cijele Hrvatske. Samo tako možemo u dogledno vrijeme, stvoriti od Nina, nekadašnje kolijevke Hrvata — kako ja to vidim — nacionalni muzej pristupačan svakom građaninu naše republike, Jugoslavije i cijeloga svijeta.

Miro Curko: Unatrag 4-5 godina Nin je bio u očajnom stanju, no učinjen je znatan korak naprijed, minimum uvjeta za život ljudi je stvoren: struja, vodovod, cesta. No, niz komunalnih problema još postoji. Tako, primjerice, Vodna zajednica iz Splita izradila je besplatno projekt za kanalizaciju, a potom i pomoći cjelokupnom sredstava za izgradnju. Jedan dio obale — oko 400 metara — očišćen je od mulja i ureden, i to besplatnim radom Ninjancina: oko 60 milijuna dinara u dobrovoljnim satima.

Nin ne može biti samo arheološki muzej

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zadru, razrađujući mnogogodišnji zbirak Nino u cjelokupnoj našoj srednjovjekovnoj povijesti, pridružio se ostalim znanstvenim ustanovama koje su prišle da ga proučavaju i obnove.

Uvjeran sam da će se radovi na spašavanju Nina jače nastaviti još tješnjom suradnjom povjesnika, arheologa i konzervatora, te pronalazejnjem još većih i trajnih sredstava. Ali, za taj dugotrajan i osjetljiv posao treba zainteresirati i sve one koji se bave gospodarskim političkim, društvenim, a ovdje i turističkim pitanjima ove regije, a koji, zakladu, ponekad ne uvajavaju hrvatsku kulturnu baštinu niti je nastoje uklopiti u naša suvremena zbivanja i usmjeriti prema sutrašnjici. Nin se, naime, ne može pretvoriti samo u privlačan i zanimljiv povijesni arheološki položaj, u muzej, nego u gradić koji će pokazati trajnost, slijed i sve jasniju potvrdu nasega kulturnog života na Jadranu.

Moramo se boriti i izboriti

Slika će se te kulture proširiti i utopuniti radovima koji se obavljaju na Bribiru i koje treba sustavnije i svojski zahvatiti u starohrvatskom Solinu i ostalim povijesnim mjestima dalmatinske Hrvatske. Pažnju prema toj kulturi valja usredotočiti, tj. jasno uočiti koji su radovi na njezinom spašavanju prvenstveni i potrebni, koji su joj spomenici značajniji i ugođajnije, te prema tomu razumno i planski određivati sredstva kojima, na žalost, još ne obilujemo. U tom smislu, a s misliu odabiranja spomenika za zaštitu, stručnjaci i obnova, treba usmjeriti skupove naših stotunika, ali i općinske i republičke fundove, jer ne možemo razvijati našu sukrasnju kulturu ako se odričemo njezinih korijena i zapuštamo njezine davne iskonske temelje.

Ljuban Burcul: Govorit ću kao odbornik Zadra i zastupnik toga područja u Saboru SR Hrvatske. Da bi smijeli zagrižati u probleme koji nas očekuju, moje je duboko uvjerenje da moramo imati planove što nam je u određeno vrijeme učiniti. To znači da bi sad, kad se nalazimo pred izradom srednjoročnog plana i naše općine i Republike, Nin morao u njima naći svoje mjesto, kako bi se riješili zadaci o kojima je već pitanje bilo govora; posebno bi bio veliki propust ako se u tom planu ne bi odredilo što nam je učiniti u razviku turizma, posebno zdravstvenog. Da bismo uspjeli, to uz Skupštinu Zadra, najviši samoupravni organ ovoga područja, te uz određivanje politike na planu Republike, moraju imati u vidu i odgovarajući fondovi; fondovi za kulturu i znanstveni rad općine i Republike. Iz čisto krhkih budžetskih sredstava ne treba očekivati mnogo — za to su fondovi i pozvani. Mislim da je jasno zašto bi u planovima fondova i srednjoročnom planu Nin morao naći svoje mjesto: u Hrvatskoj imamo samo jedan Nin, i ako njegovo značenje za našu povijest znamo, mislim da žitelji Nina s pravom očekuju brzi i smjelji rad na obnovi nego dosad.

Akad. Gušić: Zelio bih, na kraju, reći o viziji koju imamo, što bi nam obnova Nina donijela. Prvo, ne smijemo zaboraviti, s nacionalnog stajališta, da je obnova Nina, tj. kraj koji se danas zove Ravni kotari, bila pravo središte prve organizirane slavenske državne tvorbe na Mediteranu, a osnovani su je Hrvati u VII. stoljeću, pa se zbog toga što je to bilo i središte zemlje Ravni kotari sve do dolaska Turaka zovu V HRVATIMA, odnosno Hrvati. Drugo, upravo su nam u Ninu sačuvani spomenici koji nam dokazuju vrijeme nasega dolaska, uloga koju smo u to doba odigrali u ovomu dijelu Europe, dokazuju nam da smo mi dola-

POZIV »HRVATSKOG TJEDNIKA«:

HRVATIMA U DOMOVINI

da podrže obnovu Nina, kako bi ta akcija doista postala nacionalnom zadaćom, jer će u suprotnome razaranja i uništavanja sačuvati; ne smijemo, svi zajedno, dopustiti da ovaj jedinstveni spomenik hrvatske povijesti i kulture, upravo u vremenu kad se uspješna vrši obnova sveukupnoga društvenog, gospodarskog, političkog i kulturnog života u Hrvatskoj — bude zaboravljen. Ono što danas propuštamo — nikada više ne ćemo moći nadoknaditi.

Svaki Vaš prigod, koliko god skroman, bit će velika moralna i materijalna potpora obnovi Nina. Očekujemo Vaše prilose!

HRVATIMA IZVAN DOMOVINE

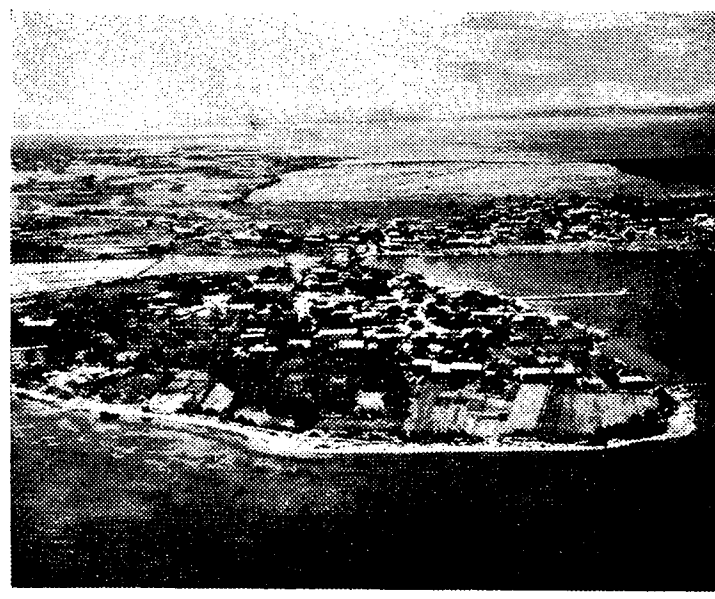
da se i ovoga puta, kao u toliko slučajeva do sada, pridruže ovoj akciji, pridonoseći tako obnovi onih svjedočanstava povijesti i kulture koji jamče našu opstojnost na ovom tlu već više od tisuću godina.

ZASTUPNICIMA U SABORU SR HRVATSKE

da se priključe i podrže prijedloge odbornika i zastupnika, te društveno-političkih organizacija sjevernodalmatinskih općina, da obnova Nina bude obavezom cijele naše Republike; ninski spomenici nisu tek neprocjenjivo bogatstvo užeza kraja Hrvatske, niti jedina njegove regije. Oni su potvrda organizirana i civilizirana života u najstarijem središtu Hrvatske, i ponos svakome Hrvatu, svakome stanovniku Hrvatske. Svojom podrškom potvrditi ćete upravo to, nacionalno značenje Nina.

OD SVIJU NAS OČEKUJEMO PRINOSE! POŠALJITE IH NA ZIRO-RACUN ODBORA ZA NIN: 353-9-438, NARODNA BANKA, ZADAR

Dopustimo li da akcija obnove potraje toliko dugo da propadne i ono što danas još možemo spositi, sačuvati budućnosti i otkriti svijetu — budući će narastajući s pravom to smatrati neispunjenim obvezu na koju imamo pravo, a danas i mogućnost, da je ispunimo.

skom na Jadran ušili u svijet Sredozemlja, što znači konkretno u evropsku kulturu i civilizaciju, u krugu koje smo ostali sve do danas. To što se tiče naše nacionalne afirmacije. Ako gledamo ekonomsku stranu pitanja, onda se moramo sjetiti da su naši predci ovdje osnovali prvu državu upravo zato što su našli jedan izvannredno bogat kraj (poljodjelstvo i stočarstvo), kraj koji je bio otvoren moru i tako pristupačan međunarodnoj trgovini. Pustini je od njega učinilo tristo godišnje čestovanje na turskoj granici. No, to ne znači da su nestale sve mogućnosti da opet postane plodan i produktivan. Mi ga u takvu situaciju možemo ponovno dovesti samo onda ako u nj uložimo znatna sredstva i podignemo standard ljudi. Način na koji bismo to postigli jest, između ostaloga, naravno i turizam. Poznato je našim čitateljima da je upravo zadarski kraj danas snažno pokretno prema razviku turizma, no za moderni turizam, onaj koji donosi gospodarski dobitak, nije važan broj posjetilaca, nego njihov prosjek. A oni ljudi koji donose novac ne dolaze samo radi sunca i mora, nego i radi određenih kulturnih užitaka. Te kulturne užitke moraju pružiti obnovljeni Zadar i obnovljeni Nin. Upravo zbog toga novi planovi o industrijskim ugostiteljskim kapacitetima moraju i te kako voditi računa upravo o tomu, jer se tu u nas najviše griješi, prave se pogreške koje je poslije nemoguće ispraviti.

Renesansa Nina: u današnjoj Hrvatskoj

Zato ne smijemo čekati s restauracijom i obnovom starih spomenika, čekati s vrednovanjem naših umjetničkih djela, jer je to jedan dio ulaganja u ekonomski procvat kraja. Ne smijemo dopustiti izbjavljanje; privatna, urbanistička ili arhitekta ili političkih ljudi, već moramo i te kako paziti da taj razvitak ide harmonično, uklopljen u razvitak čitavog ovoga kraja, svih četiriju komunala koje zajedno sa Zadrom čine jedinstvenu povijesnu, fiziološku i životnu cjelinu.

A. Maštrović: Život je u Ninu, u životu rata, jedan pjesnik, Tomislav Diklić; ispevao je ciklus pjesama o Ninu. Najinteresantniji nosi naslov USNULI GRAD. Citirat ću samo dvije kitice:

Miran, malen, tužan, sanke vedre sanja. O prošlosti davnog, kralju Krišimiru, O Grguru svome i o Branimiru, A nad njime gusto oblače se ganja.

Ali kroz maglu gustu čuje konjanika, kako vedar hiti na kapiju grada, znade: proč će dani nevolje i jada, a njime ćeorit smijeh, vreva i cika.

Čini mi se da je ipak to vrijeme Nina došlo, da su ti konjanici, nazovimo ih konjanicima ovoga vremena, ipak jednom stigli, i da bi sad, napokon, ovu drugu bitku za definitivnu obnovu Nina, s tim konjanicima trebalo dobiti. Danas je obnova uspješno započeta, i treba se nadati da ćemo je uspijehom dovesti do kraja. Istražujući obavljajući i uređujući Nin na najbolji način, ujedno se odužujemo našoj dalekoj prošlosti, prezentiramo domaćim i stranom javnosti jedan od naših najznačajnijih povijesnih punktova, upozoravajući pri tomu i svoju i stranu javnost da smo tu već podavno i da smo in continuo ostali sve do danas, usprkos svemu. Hrvatska je prije tisuću godina imala svoju prijestolnicu u Ninu, a danas je njezino središte Zagreb. Obnovom i uređenjem staroga Nina želimo povezati prošlost i sadašnjost, organiziranjem privredne osnovice u novom Ninu, saglasiti njegovu prikladnost sadašnjici i otvoriti vidike i mogućnosti boljega života. I ovom prilikom apeliramo na našu javnost da pruži moralnu i materijalnu pomoć kako bismo svi zajedno omogućili da ova prva, nekadašnja prijestolnica Hrvatske doživi pravu renesansu, a ona će to, čini se, upravo okolica Nina, tj. kraj koji se danas zove Ravni kotari, u kojoj se (kao i u ostalim publikama SFER) sve više razvija i razvijat će se njezino nacionalno biće, njezina državnost, poštivanje prošlosti i vodi sve uspješnija bitka za rješavanje problema današnjice i stvaranju vredjiri horizonti budućnosti.

Priredio: Srećko Lipovčan

Vijenac bunara s grbom Jurja I. šubića Bribirskog s početka XIV. st.